

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Akademická poradna
a centrum podpory

Sborník příspěvků

Z

XIV. ročníku konference

„Vysokoškolské studium bez bariér“

Konference se konala
17. – 18. června 2021

Editor: Mgr. Iveta Pospíšilová
Mgr. Bc. Markéta Pospíšilová

Recenzent: PaedDr., Bc. Zdenka Šándorová, Ph.D.

© Technická univerzita v Liberci – 2022
ISBN 978-80-7494-598-4

OBSAH

BARIÉRA PRÁZDNOTY – PROBLÉM MOTIVAČNÍHO HORIZONTU 4

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D., Ph.D.

PRACOVNĚ REHABILITAČNÍ STŘEDISKA A JEJICH ROLE V PRACOVNÍ INTEGRACI OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM.....13

Mgr. Petr Džambasov

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ KOMPENZAČNÍ POMŮCKY PRO SLABOZRACÉ ŽÁKY A STUDENTY21

PhDr. Milan Pešák; Ing. Tomáš Hrdinka

CO POMÁHÁ STUDENTŮM SE SPECIFICKÝMI POTŘEBAMI NA TECHNICKÉ UNIVERZITĚ V LIBERCI29

Mgr. Alena Malinová

SOCIÁLNÍ ASPEKTY BEZLEPKOVÉ DIETY35

Ing. Helena Sasová

PODPORA A PROBLÉMY PŘI VZDĚLÁVÁNÍ NEVIDOMÝCH Z VLASTNÍ ZKUŠENOSTI.....40

Mgr. Andrea Tkáčová

VYSOKOŠKOLSKÁ SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKA.....45

PaedDr., Bc. Zdenka Šándorová, Ph.D.

STUDENTI S VYBRANÝMI SPECIFICKÝMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI NA VYSOKÉ ŠKOLE EKONOMICKÉ V PRAZE.....53

PhDr. Mgr. Zuzana Hubinková, Ph.D.

KARIÉROVÉ PORADENSTVÍ PRO STUDENTY SE SPECIFICKÝMI POTŘEBAMI NA TUL: POMŮŽE I JOBTUL?70

doc. Ing. Kateřina Maršíková, Ph.D.; Ing. Tereza Horáková

PODPORA ÚŘADU PRÁCE ČR PŘI ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM.....76

Mgr. Leona Konečná

Každý autor odpovídá za obsah svého příspěvku.

BARIÉRA PRÁZDNOSTI – PROBLÉM MOTIVAČNÍHO HORIZONTU

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D., Ph.D.

Abstrakt

Život bez bariér předpokládá odstranění disfunkcí v perspektivách lidského života, které daleko překonávají pouze biologickou či behaviorálně psychologickou rovinu. Zdravé, a tedy plnohodnotné prožívání života v bio-psycho-sociální rovině se neobejde bez dostatečně silného motivačního horizontu, tedy spirituální perspektivy, jejíž absence či nedostatečnost působí nejhlubší bariéru, totiž to, co zde nazýváme bariérou prázdnoty.

Klíčová slova

Kvalita života; motivace; spiritualita; psychologie; zdraví.

THE BARRIER OF EMPTINESS – THE PROBLEM OF THE MOTIVATIONAL HORIZON

Abstract

Life without barriers presupposes the elimination of dysfunctions in the perspectives of human life, which far exceed only the biological or behavioural psychological level. A healthy, and therefore full, experience of life on a bio-psycho-social level cannot do without a sufficiently strong motivational horizon, i.e. a spiritual perspective, the absence or inadequacy of which acts as the deepest barrier, namely what we call here the barrier of emptiness.

Keywords

Quality of life; Motivation; Spirituality; Psychology; Health

Úvod

Bio-psycho-sociální vyváženost a harmonie je předpokladem pro chápání zdraví v nejširším smyslu slova *sanum*. V dějinách západního myšlení je proto téma zdraví versus nemoci trvalým tématem. V základech naší západní kultury a naší filosofie se proto prožíváme, jako součást *fýzis*, která však nemá jen svoji hmotnou, dnes bychom spíše řekli biologickou, ale i za-fyzickou – *metafyzickou* perspektivu. Proto se chápeme jakožto součást *kosmu*, ve smyslu živého celku, plného přesažných – transcendentních či transcendentálních sil, jejichž poznání nás činí v podstatě šťastnými, řecky *eudaimonickými*. Jestliže sestoupíme až k prvním textům o tomto tématu, které se zpravidla zabývají holistickou, principiální souvislostí těla (řecké *sóma*), duše (řecké *psýché*) a vztahů, nalezneme text již ze 7. století př. Kr.. Je to myšlenka Thaletova (624–548) ze zlomku I 37, která zní takto:

*„Kdo je šťastlivcem? Ten, kdo má zdravé (čisté) tělo, důvtipnou mysl a dospělou (z dětství vyšlou) povahu“.*¹ (Diogenés Laertios et al. 1995)

Takto definované lidství a jeho kvalita pak byla rozvíjena ve všech praktických filosofiích, především epikurejské a stoické proveniencie a velmi zdatně se objevuje

¹ Řecký originál: „τίς εὐδαίμων, "ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιής, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπορος, τὴν δὲ φύσιν εὐπαίδευτος“. Překlad autor.

v textu římského satirika Iuvenála (60–140). Tento ve své Desáté satíře vyzývá spoluobčany římského impéria k tomu, aby usilovali především za zdravou mysl (*mens sana*), když už tak jinak usilují o dlouhověkost a tělesné zdraví.

Kontext jeho myšlenky spočívá ve varování, že pokud by člověk ve svém životě vsadil pouze na jednostrannou péči, totiž na péči o tělesné zdraví (potažmo o dlouhověkost), přivede ho tato snaha pouze k sebetrýznění a ke strachu ze smrti. Iuvenál proto vybízí, aby se moudrý Říman nezaměstnával narcistní péčí o tělo, ale pro své štěstí a životní pohodu usiloval především o kvalitu spirituální perspektivy své existence. Jedině to ho totiž uchrání od umírání ve strachu a dovede ho ještě za života ke skutečné moudrosti, ke ctnosti.

„*Orandum est ut sit mens sana in corpore sano...* (Je třeba se modlit za zdravou mysl ve zdravém těle, žádejte o sílu nebát se smrti a považujte délku svých dní za ten z nejmenších darů přírody...).“² (Horatius et al. 1841)

V perspektivě dějin západního myšlení je smutným paradoxem, že zvláště na počátku novověku byla tato myšlenka díky svému vytržení z kontextu deklamována zcela opačně ve sloganu „*Ve zdravém těle, zdravý duch*“. Takto vznikla výzva, aby člověk pečoval především o své tělo, protože jedině tak v něm bude přítomen zdravý duch.³ Každopádně, ať se na vztah těla a duše podíváme z kterékoliv strany, je zřejmé, že ideálně moudrý a ctnostný antický člověk – Řek či Říman, apeloval na potřebu holistického přístupu ke svému životu.

Od osoby k osobnosti

Dříve než pokročíme k vlastnímu tématu tohoto příspěvku, totiž k hledání vhodného motivačního horizontu pro budování celistvé osobnosti v současné, pozdně moderní době, je třeba alespoň krátce ohraničit to, co dnes chápeme pod pojmem *osobnost*. Nejde nám zde ani tak o vymezení filosofické, i když především na poli filosofii se pojetí personalit historicky utvářelo. Pro účely tohoto krátkého textu zde osobnost rozvrhneme pouze z perspektivy *pedagogicko-psychologické*. Pojednáme proto o osobnosti jakožto o jakémsi spektru *osobnostních kvalit* (Říčan 2010), které vzhledem k moderní antropologii chápeme jako podstatu člověka. Člověka, disponujícího těmito kvalitami pak považujeme za zralou, vyžralou, a tedy relativně hotovou *osobnost*. Rámcem pro představení zde sledovaných kvalit nám zde bude dílo (Helus 2009) a (Helus a Lukášová 2012) pedagoga prof. Zdeňka Heluse (1936–2016).⁴ Jedná se o rámec dostatečně odborný i srozumitelný zároveň.

Kvality člověka, které podle Heluse budoují každou lidskou osobnost, lze určit těmito postoji:

² Latinský originál celé klíčové pasáže: „*Orandum est ut sit mens sana in corpore sano, fortem posse animum mortis terrore carentem, qui spatium vitae extremum inter munera ponat naturae.*“ Iuvenal (10.356 až 64). Překlad autor.

³ V tomto smyslu slova cituje John Locke (1632–1704) ve své knize o vzdělávání apod.

⁴ Autor se zároveň netají, že měl ke kolegovi prof. Helusovi jakožto odborníkovi v pedagogických vědách vřelý přátelský vztah.

- *Životní zaměřenost* ve smyslu vědomého směřování ke smysluplné činnosti, životní smysluplnosti. To se projevuje především tím, že jedinec si tvorbou buduje vlastní hodnotově-postojové orientace. Jde tedy o činnost, která buduje identitu.
- *Resilience* neboli odolnost. Jde o zdatnost, v které jedinec dokáže brát své životní obtíže jakožto výzvu k upevnování výše uvedené identity. Patří sem především problematika tzv. salutogeneze, v medicínském smyslu rozpracovaná v díle A. Antonovského. Jde v ní o to, že se člověk učí své problémy i důsledky svých zavinění, ale i nemoci a jakékoliv malformace využívat jakožto potenciál k zesílení své hodnotově-postojové orientace, integrity a odolnosti (Křivohlavý 2006, 89).
- *Završená identita*. Jakkoliv identitu nelze nikdy v pravém smyslu završit – ukončit, protože se jedná o kontinuální nikdy nekončící proces, je pro každého jedince důležité, aby byl jeho „...*důraz kladen – mimo jiné – na vytváření nových psychických, respektive duchovních sil či mohutností v člověku, které rozšiřují a prohlubují spektrum vnímání, citového prožívání, volního zaměření a nadosobně cíleného konání.*“ (Helus a Lukášová 2012, s. 24). Jedná se tedy o onu důležitou *spirituální* perspektivu, která je nezbytná při budování osobnosti. Jedinec se musí umět zaměřovat k hodnotám a cílům, které mají nadosobní závažnost, a jistou univerzální platnost, byť se realizují pouze v omezeném horizontu konkrétní životní situace. Člověk si však může skrze spirituální dimenzi prožít, že „...*i když jsem sám, nejsem sám, a i když jsem sám, jsem sám sebou...*“⁵
- *Bytostná svoboda*, ve smyslu schopnosti vzít sám za sebe dobrovolně závazek, že budu transcendentovat (překračovat) stávající situaci směrem k tomu, co považuji za dobré. Toto pěstování svobodného sebe-překračujícího já (tzv. transcendentální já) totiž buduje u člověka vědomí nezcizitelné důstojnosti (Kant), a proto stojí i v základu lidských práv, které bez této myšlenkové pozice nelze nijak jinak obhájit.
- *Lidskost*, jakožto charakteristický rys lidského rodu. I když je třeba člověka považovat za živočicha s evolučně vyvinutou biosférou, je třeba ho zároveň vnímat jako toho, který evolučně překročil práh reflexe a vytvořil tak noosféru. Tím poznal, že si jakožto lidská bytost nevystačí s pouhou predací a adaptací jako ostatní příroda a jeho životní úkoly jsou specifické. Vzhledem ke schopnosti vnímat variabilitu přítomnosti (téma svobody) a uvědomovat si budoucnost (vědomí konečnosti), si tak člověk uvědomuje povinnosti tvořit morální maximy a ordinovat si povinnosti. Jde především o transcendentální postoj lásky, projevující se empatií (altruismus, kam patří i schopnost spolu-trpět s trpícím), ohleduplností (takt), zábranou ubližovat (dobrotivost) a povinnosti pomoci slabému (milosrdenství, ve smyslu nenechat potřebného v jeho nouzi).

⁵ Slova prof. Heluse, pronesená při veřejné přednášce v roce 2012 na TUL v Liberci.

Tyto osobnostní rysy člověka však nejsou samozřejmé, protože nepatří ke genetické výbavě člověka (k *temperamentu*), ale jsou doménou *charakteru*, který je budován. Pokud však tento proces budování charakteru neprobíhá nebo stagnuje, pak jedinec stagnuje i jakožto osobnost a posléze se na něm začnou projevovat patologie, které jsou jakýmsi opozity výše řečeného:

- *Absence životní zaměřenosti*, vedoucí k existenciálním krizím s fenoménem (Yalom 2006) ztráty smyslu. Dále jde o neúspěchy vedoucí do úniků, či naopak nutkavá činnost, ale i nihilismus, bezdomovectví (Bauman 2002), sebepoškozování, v krajní poloze pak anomické sebevraždy.
- *Bezvýhodné zoufalství*, postoje a stavy opuštěnosti, zatrpklá rezignace, v krajní poloze pak úplný fatalismus a neschopnost činnosti.
- *Nezavršené identitní směřování* projevující se dnes především narcismem, přerůstající do kulturního narcismu (kolektivní zahleděnosti do sebe), v krajní poloze pak celkovou neschopností řešit problémy.
- *Hédonistické či kalkuluující pojetí svobody*, které má vliv především na znetvoření vztahovosti k druhému i ke vnějšímu světu (ničení přírody etc.).
- *Nelidskost*, projevující se širokým spektrem patologického sociálního chování, od lhostejnosti přes využívání/zneužívání druhých, až k rozličným podobám krutosti.

Problém motivačního horizontu

Když jsme nyní „téměř scholasticky“ vymezili, co zde pro účely této krátké práce z psychologického hlediska chápeme pod pojmem osobnost, dostáváme se k otázce, kterou zde sledujeme, totiž, kde se nachází onen „motivační horizont“, který se stane motorem k tomu, aby se člověk stával touto osobností? Otázka motivačního horizontu jakožto dostatečného důvodu k pohnutí lidských mohutností (rozumu, vůle a citu) je totiž, jak vzápětí uvidíme, pro pozdně moderního (postmoderního) člověka poměrně problematická. V předvědeckých (náboženských či dualisticky metafyzických), ale i moderních (vědecko-ateistických) dobách byl motivační horizont pro osobnostní růst jednodušší. Hodnotově-postojové rámce byly totiž garantovány vždy nějakou pevnou soustavou idejí, koncipovanou světonázorově, od 19. století již přímo ideologicky. V předmoderní době to byl nejčastěji koncept heteronomního Bytí (duchový dokonalý dobrý Bůh versus hmotný, nedokonalý či dokonce morálně hříšný svět). V moderně pak stály ideologie především na víře v autonomii objektivního světa. Ostatní případní kandidáti na motivační horizont, pak byli těmito uzavřenými dogmatickými systémy vykazováni a potírání jako nebezpeční bludaři či heretici. Křesťanská teologie, respektive majoritní křesťanské náboženské organizace (církve), takto postupem vývoje svého dogmatu (věrouky) vytěsnilo vše, co se nehodilo do heteronomně budovaného systému, v kterém byl garantem smyslu od světa oddělený duch. Stejně tak ale i moderní humanismus došel v některých svých ateistických konceptech k tak redukcionistickému vidění světa, že zakázal interpretovat svět jinak, nežli jakožto objektivní hmotu, organizovanou náhodnými evolučními procesy bez jakéhokoliv celkového smyslu. Motivační horizont pak byl spekulován buď pouze na úrovni psychologie (Freud, Adler, Jung) nebo sociologie (Marx, Durkheim, Weber a další).

Nicméně postmoderní touhy by se nebyly zrodily, nebýt právě *autonomistické* (často i ateistické či přímo anti teistické) moderny se všemi úspěchy vědy, která se nemusela ohlížet na žádnou heteronomní vůli (vůli Boží), a proto často velmi dravě a k přírodě krutě vybudovala dnešní vědo-technický svět. I přes tyto nesporné „výhody i nevýhody“ se však autonomní paradigma ukázalo pravdivé v řešení problému odpovědnosti, protože odpovědnost zůstává ve vlastním smyslu slova „na zemi“. A proto jsou veškeré důsledky, způsobené lidskou nezodpovědností a zlem (světové války, vydrancování země apod.) a ideologií (nacionalismu versus socialismu), nepřenositelné z člověka na nikoho jiného. Shrnutí: Autonomní paradigma je paradigma odpovědnosti (tzv. epocha antropocénu) a je pouze na člověku, jaké výdobytky moderny přeneseme do postmoderny jakožto dalšího, dnes již globálního, paradigmatu, a jakých se napříště vyvaruje.

Avšak v současném postmoderním liberalizovaném vědomí již jakékoliv ideologiemi přísně svázané motivační horizonty zcela přestaly fungovat. To však dalo současné pozdní moderně, v jistém smyslu slova opravdu *post-moderně*, jedinečnou dějinnou šanci vytvořit či znovu objevit ty motivační horizonty, které byly předmoderními i moderními ideologiemi zakázány. Globalizující se současnost tedy dává jedinečnou šanci přejít od *konfliktualistického* ke *konsenzuálnímu*, respektive *hermeneutickému paradigmatu*.

Je třeba si uvědomit, že v dějinách lidského myšlení již prakticky všechny pro motivaci lidského života potřebné koncepty nějak zazněly. A proto přílišná snaha o originalitu by již dnes byla spíše známkou nedostatečné vzdělanosti.

Současná situace, ve které lidstvo směřuje od uzavřenosti ke globalizaci není v dějinách lidského rodu zcela nová a není zde zcela poprvé. V podobné situaci, kdy došlo v relativně krátkém čase (cca 100 let) ke ztrátě historicky pevně daných (tehdy mýtických) jistot, se člověk západního kulturního okruhu ocitl v období tzv. *helénského světa* mezi lety cca 330 až 200 před Kristem. Toto helénství pak ale dlouho doznávalo až do nástupu křesťanství coby státního náboženství (tedy po roce 380 po Kristu).

V tomto helénském období, především právě v jeho první čtvrtině, došlo k nebývalému setkání mnoha doposud od sebe oddělených kultur a jejich ideologií. Je proto logické, že se řeckému člověku, do té doby zvyklému myslet a žít v pouze jednom ideovém rámci, rozpadl svět jeho esenciálních jistot. Představme si například klasického občana řeckého městského státu, po staletí formovaného fatalistickým mýtem a posléze dohodami (zákony) své polis, opírající se o tradici prověřené neměnné božské zákony a hovořící ke svým opatrovníkům těmito Aischylovými či podobnými slovy:

„Vám, bohové, kteří obýváte a vlastníte naši zemi, jestliže naše zbraně budou šťastné a naše město zachráněno, slibuji, že vaše oltáře zavlažím krví ovcí, že vám obětuji býky, a že ve vašich chrámech vyvěším dobyté trofeje“ (Coulanges 1998, s. 166).

A hle, najednou se zde ve 3. století objevují celé plejády nejen jinak pojmenovaných bohů, ale především zcela jiné pojetí božství, morálních vzorců, které jsou najednou pro člověka, pocházejícího z tradičních poměrů, zcela nesrozumitelné a znejišťující. Nejinak, pouze v globálním měřítku, je to situace, se kterou se setkává současný, pozdně moderní svět – jakýsi „světověk“ (Palouš 1990).

Když pomíneme tehdejší regresivní proudy, které však pro svoji neplodnost dějinně zapadly, rodí se v době raného helénismu mezi intelektuálními kruhy sociálně-politicky

blízké řecké polis, pozoruhodně nové životní filosofie. Slovo „životní“ je v této souvislosti důležité! Helénské filosofie jsou totiž především praktické, jsou to jakési spíše etické systémy, nikoliv spekulativní, v moderním smyslu slova teoretické, nauky.

Na nastalou proměnu doby pochopitelně nejrychleji zareagovali svobodní občané středomoří. Ti se sice pouštěli do kritických reflexí vlastního staršího dědictví (především herakleitovského, pythagorejského a platonsko-aristotelovského), ale aplikovali je do své situace zcela nově. Takto vznikají vedle novopythagorejství a středoplatonismu i zcela nové školy, především *kynická*, *epikurejská* a *stoická škola*. Tyto školy praktického života se pak následně stávají určujícími myšlenkovými a etickými autoritami, až do doby, nežli je zčásti použije a zčásti zcela zavrhně křesťanský superstát na konci 4. století.

My si zde povšimneme pouze dědictví stoického, protože právě ono se nám jeví pro dnešní dobu nejvíce inspirující. Čím je tedy stoický odkaz starověku blízký postmodernímu člověku? Na prvním místě je to téma spirituality⁶, která je ve stoickém pojetí jakousi kosmickou zbožností bez konkrétních bohů. A na druhém místě je to pojetí dobra, které pramení ze sokratického ideálu života, tedy dobra konkrétně lidského, formujícího (tzv. péče o duši) svědomí. A právě takto pojatý vesmír (kosmos) a místo člověka v něm, korespondují se současným postmoderním paradigmatickým.

Stoická bio-psycho-sociální jednota

Nejdříve je zde třeba, pokud možno přesně, nastínit tuto základní kosmologickou a antropologickou linii a představit stoiky, o kterých zde hovoříme.

Nás zde pochopitelně vzhledem k formátu textu nemohou příliš zaměstnat dějiny stoické filosofie, jakkoliv jsou zajímavé a poučné. Je však důležité akcentovat *holistický styl* vedení stoické školy, v jehož praktickém rámci pak dále zrál, zvláště při setkání s rodící se římskou kulturou pozdní republiky. V této době druhého století před Kristem již hovoříme o období tzv. střední stoi, která již do sebe „nasála“ i mnohé z nosných myšlenek platonských a aristotelových škol. Jsme tedy nyní konkrétně v době poslední třetiny 2. stol. př. Kr. a asi nejuceleněji lze stoický koncept představit v učení *Poseidonia z Apameje* v Sýrii (135–50). Jedná se o polyhistora, cestovatele, a nakonec zakladatele stoické školy na ostrově Rhodos, kde se mezi jeho žáky mimo jiné objevuje také mladý Cicero, který bude tyto stoické postoje dále rozvíjet ve svém eklektickém učení. V nevšední osobnosti Poseidonia zřetelně vidíme právě výrazně holistický (jednotící) přístup ke světu, pěstujícím zároveň kosmickou zbožnost, ale zajímavým se i o astrologii či skryté nauky, hermetismus.

„*U Poseidonia je vše výrazem jednoty; jednoty myšlení a skutečnosti, jednoty celopohybu světa, viděného téměř evolučně (...) Takto chápanou jednotu pohybu světa nazývá Poseidóios hénómenon, což Seneca přeloží jakožto unitum.*“ (Kratochvíl 1991, s. 12).

Proto je především pro člověka existenciálně důležité, aby nejen spekuloval (myslel, používal rozum), ale především aby *kontemponoval* svět a nahlédl tak jeho hlubší, božský rozměr. Tento životní postoj je stoiky představován jakožto *theória*, ve smyslu božství

⁶ Nakonec i slovo „spirituální“ má čistě stoický původ, protože je Tertuliánovým překladem řeckého termínu pneuma (jakožto protiváhy termínu hylé – materia) do latiny na konci 2. století.

(řecky: *theos*) a plynutí (řecky: *rhein*). Zakoušením *theória* pak člověk prožívá i svoji spoluúčasť na božském ohni, což mu dává důstojnost, a především mu dodává dostačejný motivační horizont k tvorbě, jakožto aktivnímu a činorodému životu ve světě.

Člověk, který před sebou nezakrývá, že je pozemský, tělesný a dočasný, má možnost skrze vlastní tvorbu prožít, že je zároveň i božský, protože je podílníkem na božském.

Bio-psycho-sociálně-spirituální jednota, kterou Poseidonios, i mnozí další⁷ na člověku vnímali, je tedy účastí na jakési *kosmické aktivitě*, božském ohni. Tento vnitřní oheň v člověku, je pak možné vyjádřit čtyřmi mohutnostmi, se kterými má zkušenost, totiž schopností pohybu (řecky: *kinésis*), pevností – integritou těla (řecky: *péxis*), schopností jednání (řecky: *praxis*) a vnitřním zažehnutém životě duše (řecky: *pneuma*, dnes bychom řekli v latinském ekvivalentu spiritualita).

Pohyb (kinésis), kterým se život tvorů přirozeně projevuje, je činí účastnými na kosmickém dění a je tedy sám o sobě důkazem, že se zde děje něco božského. Vnímání života v přírodě světa je tedy inspiračním zdrojem pro životní radost a pohodu, žasnutí nad krásou apod. U člověka je navíc potenci tvorbou, která je důležitá pro jeho životní běh, praxi.

Pevnost (péxis), tedy integrita lidské tělesnosti, projevující se zdravím a relativní dlouhověkostí, ukazuje, že božský oheň je schopen sídlit až „do morku kostí“ a celá tělesnost, jakkoliv je náchylná ke ztrátě integrity (nemoc) či zániku (smrtelnost), disponuje potenciálem, který je vzácný a zasluhuje ochranu. V tomto smyslu slova je tedy úkolem člověka dělat vše proto, aby žil v onom „corpore sana“ (zdravém těle), jakkoliv nesmí pouze v jednostranné péči o tělesnost ustrnout.

Jednání (praxis) je právě ona tvorba, která je sice umožněna kinezí (schopností pohybu) a pevností (tělesným zdravím), ale ty se mají k praxi pouze jakožto potence k aktu. Kinésis a péxis jsou tedy materiálem k činorodosti, která je vlastním a nezastupitelným úkolem člověka. Pracovitost, příčinnivost a píle, jsou tedy vlastní a nejdůležitější realizací „ohněvé aktivity bytí“ v člověku. Jen pokud se člověk tvorbou realizuje, jeho osobnost roste a naopak.

Zážeh (hafé) je spirituálním ohněm duše, který nevychází pouze z vnější činorodosti (praxis), ale je „chytáním božského ohně“ duševní činností (s praxí samozřejmě spojenou). Proto také stoici používají řecké substantivum „Hafé“ (chyt ohně – zážeh) z řeckého slovesa „Hapto“ (chytám). Již Hérakleitos, jímž je celé stoictví inspirováno, nabádá k „chytání se světla“⁸ ve smyslu úkolu poznávání. Podobně i Platon, jímž je střední stoa také silně ovlivněna, ve svém slavném sedmém listě hovoří o nutnosti zážehu ohně v duši člověka, kterým se pak duše může dále „živit“. Tento rozměr, vlastní spirituální dimenzi člověka, tak umožňuje nejen růst v poznání (doména *praxis*), ale i povstávání (řecky: *anastasis*) k vyššímu lidství, dotýkání se božských dimenzí bytí, vedoucích až k extázi, dotýkání se božského, poznávání božství, věčnosti, nesmrtelnosti.

⁷ Mezi helenizovanými Židy se jedná především o Filona Alexandrijského (20 př. n. l. – 40 AD), na křesťanské straně pak později především o katechetickou školu Klementa z Alexandrie (150–216) či Órigena (185–253).

⁸ Tuto myšlenku lze zahlédnout například ve zlomku B 26, nebo i B 30 o stále živém ohni, který se zažehává podle míry a uhasíná podle míry.

Nelze skrýt, že tento motivační horizont byl sympatický i pro nejranější křesťanství. Vždyť událost „zmrtvýchvstání“ (řecky: *anastasis ex nekrón*), kterou nejranější křesťanské komunity vnímaly jakožto historický fakt, byla dosvědčením, že koncept ochrany života, tvorby a zakoušení božského v lidském hmatatelně funguje. Dokonce i samotný velký církevní ideolog, apoštol Pavel, jakkoliv ve svých listech církevním obcím buduje již od padesátých let prvního století linii budoucího ontologického dualismu, dokáže interpretovat Ježíše z Nazareta jakožto člověka, který je „*obrazem neviditelného Boha*“ (srov. Kol 1;15) zcela ve stoickém smyslu slova. Navíc, pravděpodobně tentýž Pavel používá při své misii do Řecka citace ze stoika Kleanta z Assu, kterého skrže Aratovu báseň Phenomena, dokonce přímo cituje, když říká, že jakožto všichni lidé „...*jsme z Jeho rodu*“ (srov. Sk 17;28). Takže i sám ideolog Pavel se tváří v tvář athénské elitě nebrání přiznat, že křesťanství se proti konceptu kosmické zbožnosti vlastně nebrání!

Jakkoliv tedy v předmoderní době, ve které dominovalo křesťanství, nakonec převážila společenská objednávka po *pantokratorovi* (nebeském duchovém vševládcí)⁹, stoické myšlenky v trvalé zapomnění rozhodně nezapadly! Postmoderní hledající poutník životem je totiž těmito myšlenkami oslovován, především právě pro jejich nerozpornost se současnou, moderní vědeckou úrovní poznání světa. A na tomto si může vybudovat dostatečně silný a pro utváření svého charakteru autentický, motivační horizont.

Literatura

Bauman, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002. Edice Myšlenky, sv. 10. ISBN 978-80-204-0966-9.

Coulanges, F. *Antická obec: studie o kultu, právu a institucích starého Řecka a Říma*. Praha: Pastelka, 1998. ISBN 978-80-902439-7-2.

Diogenés Laertios, Kolář a Machovec. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*. Peňhřimov: Nová tiskárna, 1995. ISBN 978-80-901916-3-1.

Heidegger, M. *Bytí a čas*. Praha, 2018. ISBN 978-80-7298-244-8.

Helus, Z. *Osobnost a její vývoj*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-396-2.

Helus, Z. a Lukášová H. *Proměny pojetí vzdělávání a školního hodnocení: filozofická východiska a pedagogické souvislosti*. Praha: Asociace waldorfských škol ČR, 2012. ISBN 978-80-905222-0-6.

Horatius, Quintus Fraccus et al.. *Auswahl roomischer Satyren und Epigramme oder Horaz, Persius, Iuvenal und Martial*. Stuttgart: A. Krabbe, 1841.

Kratochvíl, Z. *Prolínání světů: středoplatónská filosofie v náboženských proudech pozdní antiky*. I. vyd. Praha: Herrmann a synové, 1991.

⁹ Nebeský *Pantokrator*, legitimizující moc císařů (*imperatorů*) jakožto z Jeho milosti viditelných (hmotných) zástupců na zemi.

- Křivohlavý, J. *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1370-0.
- Mádr, O. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 978-80-7192-438-8.
- Mill, J. *Utilitarismus*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1.
- Novák, J. *Patristická čítanka*. 2. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988.
- Palouš, R. *Světověk, neboli, 1969: hypotéza o konci novověku, ba o konci celého eurověku a o počátku světověku*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 978-80-7021-051-2.
- Říčan, P. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3133-9
- Yalom, I. *Existenciální psychoterapie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 978-80-7367-147-1.

Kontaktní údaje

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D., Ph.D.

Katedra filosofie, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická,
Technická univerzita v Liberci

Komenského 314/2, Liberec 1, 460 01 Česká republika

tel.: +420734518387

e-mail: michal.podzimek@tul.cz

PRACOVNĚ REHABILITAČNÍ STŘEDISKA A JEJICH ROLE V PRACOVNÍ INTEGRACI OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Mgr. Petr Džambasov

Abstrakt

Príspevek popisuje aktuálny stav pracovnej rehabilitácie v ČR, jeho vývoj v uplynulých 15 rokoch a možnosti ďalšieho rozvoja prostredníctvom zriadení siete pracovne rehabilitačných stredísk. V roku 2004 bola v Českej republike poprvé legislatívne vymedzená pracovná rehabilitácia, ako nástroj aktívnej politiky zamestnanosti špecificky zaměřený ako podpora osôb so zdravotným postihnutím pri získaní a udržaní vhodného zamestnania. Česká republika je zemou s vysokým podielom ekonomicky neaktívnych osôb so zdravotným postihnutím a systémové riešenie pracovného začleňovania osôb so zdravotným postihnutím je jednou z priorit Ministerstva práce a sociálnych vecí. V rámci aktuálne prebiehajúceho systémového projektu je v spolupráci s MPSV vytváraný koncept pracovne rehabilitačných stredísk, ktoré môžu zvýšiť efektívnosť pracovnej rehabilitácie.

Klíčová slova

pracovní rehabilitace, rehabilitace, pracovní rehabilitační střediska, osoba se zdravotním postižením, zaměstnanost

VOCATIONAL REHABILITATION CENTRES AND THEIR ROLE IN THE WORK INTEGRATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES

Abstract

The article describes the current state of vocational rehabilitation in the Czech Republic, its development in the past years and the possibilities of further development through the establishment of a network of vocational rehabilitation centres. In 2004, for the first time in the Czech Republic, vocational rehabilitation was legally defined as an instrument of active employment policy specifically aimed at supporting people with disabilities in obtaining and retaining suitable employment. The Czech Republic is a country with a high proportion of economically inactive people with disabilities, and a systemic solution for the work integration of people with disabilities is one of the priorities of the Ministry of Labour and Social Affairs. As part of the ongoing system project, a concept of vocational rehabilitation centres is being developed in cooperation with the Ministry of Labour and Social Affairs, which can increase the effectiveness of vocational rehabilitation.

Keywords

vocational rehabilitation, rehabilitation, vocational rehabilitation centres, disabled people, employment

Úvod

Zhruba každý 10. člověk v naší zemi je osobou se zdravotním postižením, tzn. osobou uznanou Českou správou sociálního zabezpečení jako invalidní, případně osobou zdra-

votně znevýhodněnou. Podpora integrace osob se zdravotním postižením je cílem pravidelně aktualizované vládní strategie definované Národním plánem podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením. Česká republika je v této oblasti také vázána mezinárodní úmluvou o právech osob se zdravotním postižením, kterou v roce 2006 přijalo Valné shromáždění OSN a v roce 2009 byla ratifikována naší vládou. Česká republika se tak zavázala mimo jiné podporovat pracovní rehabilitaci osob se zdravotním postižením, stejně jako programy zaměřené na udržení pracovního místa a návrat do zaměstnání (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, 2006). V roce 2004 vstoupil v platnost nový zákon o zaměstnanosti, který v ČR nastavil legislativní podmínky pro realizaci tzv. pracovní rehabilitace, která je stěžejním nástrojem pro integraci osob se zdravotním postižením (OZP) na trh práce (zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb.). V průběhu uplynulých 15 let prošel tento nástroj významným vývojem a cílem tohoto článku je přinést Vám základní informace o tom, jaká je aktuální situace v této oblasti. Cílem příspěvku je také naznačit možnosti dalšího vývoje tohoto systémového nástroje.

V České republice bylo k 31. 5. 2021 39 987¹⁰ uchazečů o zaměstnání se zdravotním postižením evidovaných na Úřadu práce ČR, což činí k uvedenému datu 14 % ze všech evidovaných nezaměstnaných. V porovnání s celkovým počtem všech osob se zdravotním postižením, kterých bylo k 31. 12. 2020 v České republice více než 417 tis.¹¹, se jedná o podíl ve výši pouhých 9,5 %. Významná skupina osob, kterým byla přiznána invalidita (90,5 %), se tak nachází mimo evidenci ÚP ČR. Dle výběrového šetření OZP, které provedl Český statistický úřad naposledy v roce 2018, je ve skupině osob se zdravotním postižením 232 tis. osob, kteří jsou považováni za ekonomicky neaktivní (tzn. osoby v ekonomicky aktivním věku, kteří nepracují, nestudují v rámci prezenčního studia ani nejsou na rodičovské dovolené). Dle dostupných dat pracuje v ČR pouze cca 30 % osob se zdravotním postižením, z nichž cca polovina pracuje na chráněném trhu práce.

Tabulka 1 Počty osob se zdravotním postižením podle ekonomické aktivity

OZP*	20 – 49 let	50 – 64 let	CELKEM
PRACUJÍCÍ	53.500	69.800	1 23.300
NEPRACUJÍCÍ	93.700	139.000	232.700
NEZAMĚSTNANÍ			39.978
OSTATNÍ**	11.200	10.800	22.000

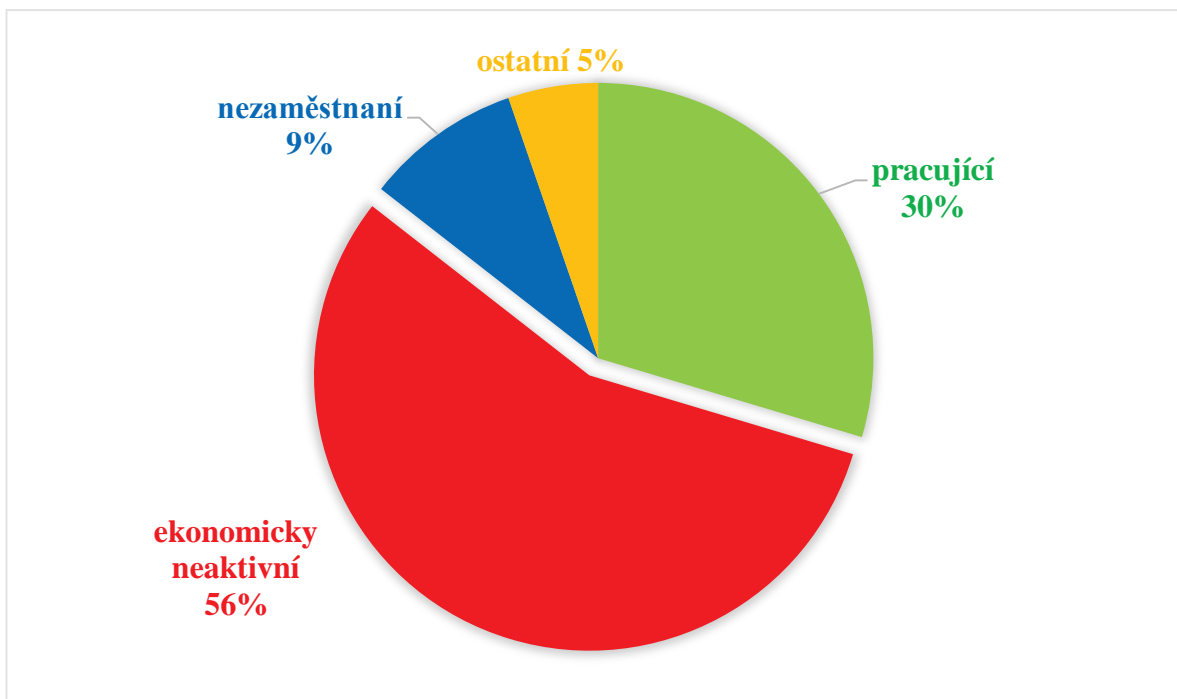
Zdroj: Výběrové šetření OZP, ČSÚ 2018 dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyberove-setreni-osob-se-zdravotnim-postizenim-2018>; Statistika nezaměstnanosti ÚP ČR k 31. 5. 2021 – dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/mesicni>

* V tabulce jsou pouze osoby uznané ČSSZ jako invalidní v 1. – 3. stupni – nejsou zde započítány osoby zdravotně znevýhodněné

**studenti, rodiče na rodičovské dovolené

¹⁰ Statistika nezaměstnanosti ÚP ČR za květen 2021 – dostupné z <https://www.mpsv.cz/web/cz/mesicni>

¹¹ Důchodová statistika České správy sociální zabezpečení za rok 2019 – dostupné z www.cssz.cz

Graf 1 Struktura osob se zdravotním postižením v ČR podle ekonomické aktivity

(Zdroj: vlastní zpracování)

Pokud tedy ke skupině nezaměstnaných OZP v evidenci ÚP ČR připočteme ekonomicky neaktivní OZP mimo tuto evidenci, zjistíme, že téměř 2/3 (65 %) všech osob se zdravotním postižením v ČR nepracuje. Pro část osob se zdravotním postižením (zejména v nejtěžším stupni postižení) není placené zaměstnání reálně dosažitelné. Část osob se zdravotním postižením o vstup na trh práce neusiluje. Dle výsledků provedených screeningových šetření (Džambasov, 2017) tak činí někteří z obav, aby návratem do pracovního procesu nezhoršili svůj zdravotní stav. Jiní z obav ze selhání na pracovním trhu nebo z obav, aby neztratili nárok na výplatu invalidního důchodu (jehož přiznání v České republice předchází pracovní rehabilitaci, jejíž absolvování je dobrovolné). Část ekonomicky neaktivních osob se zdravotním postižením mimo evidenci ÚP ČR (dle kvalifikovaného odhadu cca 3–5 %) však je schopná a ochotná pracovat. Pro tyto osoby je zde od roku 2004 k dispozici systémová podpora v podobě pracovní rehabilitace, kterou zabezpečuje a financuje Úřad práce ČR.

Z výše uvedených dat vyplývá, že převážná většina ekonomicky neaktivních osob se zdravotním postižením se nachází mimo evidenci Úřadu práce ČR. Pro tyto osoby je však nástroj pracovní rehabilitace obtížně dostupný, neboť v ČR není v praxi zajištěno, že se oprávněné osoby o tomto systémovém nástroji dozvědí. Pro řadu oprávněných osob je tak pracovní rehabilitace nedostupná, případně dostupná velmi problematicky. Pracovní rehabilitace také není poskytována včasně.

Relativně nízkou míru využívání systémového nástroje pracovní rehabilitace (v porovnání s velikostí skupiny oprávněných osob), dokumentují počty OZP, které využily tento nástroj v uplynulých letech. Za zvýšením počtu uživatelů pracovní rehabilitace v letech 2015–2019 stojí systémový projekt PREGNET (MPSV, 2012 až 2014) a navazující projekt ÚP ČR (Rozvoj systému podpory zaměstnávání osob se zdravotním postižením na volném trhu práce, 2017–2022), který posílil personální kapacitu Úřadu

práce ČR, která před rokem 2015 činila pro agendu pracovní rehabilitace v celé ČR v přepočteném stavu 19 pracovních úvazků. (Džambasov, 2017 str. 32–33)

Tabulka 2: Přehled počtu uživatelů pracovní rehabilitace v letech 2014–2019¹²

Rok	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Počet osob s uzavřeným Individuálním plánem pracovní rehabilitace v ČR	74	159	325	420	540	430

Zdroj: Zpráva o činnosti Úřadu práce ČR (2019, 2018, 2017, 2016, 2015, 2015) – dostupné z <https://www.urad-prace.cz/zprava-o-cinnosti> (vlastní členění autora)

Pracovní rehabilitace je v kontextu rehabilitačního procesu běžně chápána jako součást vzájemně propojených oblastí zahrnující rehabilitaci léčebnou, sociální, pracovní a pedagogickou. (Votava, 2003). Rehabilitace je dle definice Světové zdravotnické organizace z r. 1969 „včasné, plynulé a koordinované úsilí o co nejrychlejší a co nejširší zapojení občanů se zdravotním postižením do všech obvyklých aktivit života společnosti s využitím léčebných, sociálních, pedagogických a pracovních prostředků“ (WHO, 1969). V roce 1991 založilo Ministerstvo zdravotnictví pracovní skupinu „R“ Rehabilitace. Následně vydalo metodický návod k provádění léčebné rehabilitace a zajištění její návaznosti na pedagogickou, sociální a pracovní rehabilitaci, včetně návodu na vznik center léčebné rehabilitace. V roce 1999 byla ustavena mezirezortní pracovní skupina pro koncepci systému rehabilitace pro osoby se zdravotním postižením. V roce 2003 byly usnesením vlády přijaty Teze ucelené rehabilitace osob se zdravotním postižením, které byly rozpracovány do věcného záměru zákona. V roce 2010 vláda přijala Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010 až 2014. Obsahuje opatření v oblasti rehabilitace a její složky léčebné, sociální, pedagogické a pracovní. Do dnešního dne však zákon o rehabilitaci nebyl přijat. Včasnost a dostupnost pracovně rehabilitačních služeb je přitom klíčovým předpokladem pro úspěch celého rehabilitačního procesu (Švestková, 2008).

Oprávnění žadatelé o pracovní rehabilitaci

Pracovní rehabilitace je od svého počátku koncipována jako jeden z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti Úřadu práce ČR, který ji zabezpečuje a financuje. Přestože je tento systémový nástroj od svého začátku v gesci úřadu práce, není pracovní rehabilitace určena pouze pro uchazeče o zaměstnání v jeho evidenci. O pracovní rehabilitaci, na rozdíl od jiných nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, je oprávněna si požádat každá osoba se zdravotním postižením a dokonce i osoby, která dosud není invalidní, ale její zdravotní stav je dlouhodobě nepříznivý a bude mít pravděpodobně dopad na pokles pracovní schopnosti. O pracovní rehabilitaci si dokonce může požádat i osoba dosud zaměstnaná, jejíž další udržení na trhu práce je ze zdravotních důvodů ohroženo.

Na pracovní rehabilitaci má tak ze zákona právo každá osoba se zdravotním postižením, která se potýká s bariérami při vstupu na pracovní trh či je ohrožena ztrátou

¹² Pro roky 2004–2013 nejsou dostupná statistická data. Dle kvalifikovaného odhadu se jednalo o jednotky, maximálně nižší desítky osob ročně.

zaměstnání a podá si žádost na místně příslušný úřad práce. Zákonný nárok přitom znamená, že pokud žadatel spadá mezi okruh oprávněných žadatelů, je podaná žádost automaticky přijata a proces pracovní rehabilitace se spouští. Kromě osob, které již jsou uznány jako invalidní může být oprávněným žadatelem také osoba v dočasné pracovní neschopnosti, jejíž zdravotní stav je dlouhodobě nepříznivý a pracovní rehabilitaci jí písemně doporučí ošetřující lékař. Dále mohou do pracovní rehabilitace vstoupit také osoby ještě 12 měsíců po ztrátě invalidity.

Pracovní rehabilitace se podobně jako poskytování sociálních služeb realizuje na základě individuálního plánu, který v součinnosti s žadatelem sestavuje specializovaný pracovník úřadu práce, tzv. poradce pro pracovní rehabilitaci. Individuální plán pracovní rehabilitace vymezuje a vyhodnocuje společně definovaný cíl a stanovuje postupné kroky, které k němu budou směřovat. Tyto kroky jsou nejčastěji vymezeny jako jednotlivé formy (činnosti) pracovní rehabilitace a je ve své podstatě harmonogramem naplňování dohodnutého postupu vedoucího k pracovnímu uplatnění. Před uzavřením individuálního plánu se k vhodnosti navržených forem vyjadřuje odborná pracovní skupina ustanovená dle § 7 odst. 3 zákona o zaměstnanosti, jejímiž členy jsou zejména zástupci organizací zdravotně postižených a zástupci zaměstnavatelů zaměstnávajících více než 50 % OZP. Úlohou odborné pracovní skupiny je poskytnout poradci pro pracovní rehabilitaci nezávislý expertní pohled na navržený individuální plán a poskytnou mu další informace, které mu pomohou nastavit způsob práce s klientem maximálně efektivně a s ohledem na jeho specifické potřeby.

Řadu forem (činností) v pracovní rehabilitaci zajišťuje ÚP ČR ve spolupráci s externími subjekty – fyzickými či právníckými osobami, které můžeme označit jako poskytovatele pracovních – rehabilitačních služeb. Může se jednat například o vzdělávací, poradenské či rekvalifikační zařízení, nebo o další organizace, které poskytují své služby cílové skupině OZP, případně o zaměstnavatele, který umožní účastníkovi pracovní rehabilitace absolvovat na svém pracovišti tzv. „přípravu k práci“. Náklady spojené s pracovní rehabilitací hradí úřad práce jak samotnému účastníkovi (např. cestovní, stravné, podporu při rekvalifikaci), tak také poskytovateli pracovních rehabilitačních služeb na základě uzavřené dohody. Úřad práce tyto činnosti v tuto chvíli nakupuje (každou jednotlivou aktivitu pro každého účastníka pracovní rehabilitace samostatně).

Formy pracovní rehabilitace

Pracovní rehabilitace se skládá z celkem 24 forem, které jsou rozdělené do 5 základních skupin:

1. Poradenská činnost (např. bilanční diagnostika, ergodiagnostika)
2. Příprava k práci
3. Zprostředkování zaměstnání
4. Udržení a změna zaměstnání, povolání
5. Vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání (jiné výdělečné činnosti)

Jednotlivé aktivity jsou zajišťovány buď přímo pracovníky ÚP ČR nebo prostřednictvím nákupu služeb od externích dodavatelů – tzv. poskytovatelů pracovních – rehabilitačních služeb, na základě písemného pověření fyzické nebo právnícké osoby, která je

pro každou jednotlivou aktivitu samostatně vysoutěžena (v režimu zakázky malého rozsahu prostřednictvím Národního elektronického nástroje – NEN).

Pracovně rehabilitační střediska

Přesto, že je pracovní rehabilitace v ČR legislativně dobře vymezena, potenciál nástroje není zdaleka využitý. V České republice je dlouhodobě dle kvalifikovaného odhadu cca 5–10 tis. osob, pro které by zapojení do pracovní rehabilitace bylo efektivní.¹³

Oprávněnými žadateli o PR nejsou primárně pouze OZP s přiznaným statusem invalidy (či osoby zdravotně znevýhodněné). Z pohledu základního principu rehabilitace je aktuální výzvou především **zajištění včasnosti – tzn. zahájení procesu rehabilitace co nejdříve po vzniku nepříznivé sociální situace člověka po nemoci či úrazu**. To znamená ještě v situaci před přiznáním invalidního důchodu. Nejlépe ještě v situaci, kdy je zachována motivace ke změně. Klíčové je zejména systémové nastavení přestupu z rehabilitace léčebné a pedagogické (resp. oblasti vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzd. potřebami), do rehabilitace pracovní a sociální. To však vyžaduje úzkou spolupráci všech významných stakeholderů – tzn. lékařů, poskytovatelů sociálních služeb, sociálních odborů krajů a měst, Okresní správy sociálního zabezpečení, škol, ÚP ČR a v neposlední řadě samozřejmě zaměstnavatelů, ochotných vytvářet pro osoby se zdravotním postižením vhodné pracovní příležitosti.

Vysoký podíl ekonomicky neaktivních OZP je proto jedním z důsledků nedostatečné propustnosti mezi systémy sociální, léčebné a pedagogické rehabilitace do oblasti pracovní rehabilitace. Hlavním systémovým nedostatkem je zejména nízká dostupnost pracovně rehabilitačních služeb pro osoby včasné po nemoci, úrazu či v okamžiku ukončení školní docházky u studentů a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, a to ještě před vstupem do evidence uchazečů o zaměstnání (Džambasov, 2017).

Stávající legislativa (Zákon o zaměstnanosti 435/2004 Sb., § 69) nabízí možnost, jak zvýšit efektivitu, včasnost a dostupnost pracovně rehabilitačních služeb pro všechny oprávněné skupiny osob. Pracovní rehabilitaci může Úřad práce zabezpečit ve spolupráci s pracovně rehabilitačními středisky. Tato odborná zařízení jsou běžnou praxí při zabezpečení pracovní rehabilitace v sousedních zemích (Německo, Rakousko). V ČR však dosud zřízena nebyla.

V rámci aktuálně probíhajícího projektu ESF s názvem: „Vývoj a pilotní ověření konceptu Pracovně rehabilitačního střediska“ aktuálně vzniká ve spolupráci s MPSV a ÚP ČR koncept těchto středisek, která jsou pilotně ověřována ve 3 vybraných okresech (Chomutov, Pardubice, Brno) prostřednictvím 120 osob se zdravotním postižením, kteří budou zapojeni do pracovní rehabilitace s využitím těchto pilotních středisek. Projektový záměr předpokládá vznik multiprofesních odborných zařízení, která jsou lokálnímu ÚP ČR k dispozici jako externí poskytovatel pracovně rehabilitačních služeb. Tato centra by mohla do budoucna měla být schopna také aktivně vyhledávat ohrožené oprávněné osoby přímo v terénu a podpořit je při přestupu do pracovní rehabilitace. Součástí pracovně rehabilitačních služeb je také podpora zaměstnavatelů při vytváření či úpravě

¹³ Pro porovnání – dle údajů „Teilhabebericht der Bundesregierung über die Lebenslagen von Menschen mit Beeinträchtigungen“, August 2013, Bundesministerium für Arbeit und Soziales bylo v roce 2010 do pracovní rehabilitace v Německé spolkové republice zapojeno 263 228 osob.

vhodných pracovních míst, například formou auditů pracovních míst či zajištění asistence v zaměstnání. Více informací o projektu na www.pracovnirehabilitace.cz

Literatura

Monografie tištěná:

Bruthansová, D., Jeřábková, V., 2012. *Koordinovaná rehabilitace*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. ISBN 978-80-7416-102-5.

Džambasov, P. et al., 2017. *Screening jednotlivých oblastí rehabilitace v ČR*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. ISBN 978-80-7416-305-0.

Et al., 2001. *International classification of functioning, disability and health: ICF*. Geneva: World health organization (WHO). ISBN-10: 9241545429.

Votava, J., 2003. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. Praha: Karolinum. ISBN: 80-246-0708-5.

Články v časopise:

Čeledová, L., Čevela, R., 2011. Koordinovanost ucelené rehabilitace. *Praktický lékař*. Vol. 91 Issue 11, p653-656. 4p. ISSN 0032-6739

Švestková, O. Et al., 2008. Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví WHO jako nástroj moderní rehabilitace. *Praktický lékař*. Vol. 88 Issue 3, p. 161–164. ISSN 0032-6739

Sborníky:

Et al., 2008. *Sborník metodických materiálů k pracovní rehabilitaci*. Chomutov: Vzdělávací společnost Edost, s. r. o.

Et al., 2014. *Metodika standardů a postupů pracovní rehabilitace v praxi*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Švestková, O., et al., 2014. *Metodika standardů ergodiagnostiky pro účely hodnocení pracovního potenciálu OZP*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Zákony:

Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů, 2004. *Sbírka zákonů České republiky*. ISSN 1211-1244

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů, 2006. *Sbírka zákonů České republiky*. ISSN 1211-1244

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů ve znění pozdějších předpisů, 2004. *Sbírka zákonů České republiky*. ISSN 1211-1244

Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících ve znění pozdějších předpisů, 2004. *Sbírka zákonů České republiky*. ISSN 1211-1244

Zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování ve znění pozdějších předpisů, 2011. *Sbírka zákonů České republiky*. ISSN 1211-1244

Elektronické zdroje:

Et al., 2004. *Klíčové prvky politiky zaměstnanosti EU a pochopení jejího dopadu na osoby se zdravotním postižením*. [online]. Praha: Národní rada osob se zdravotním postižením. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: www.nrzp.cz/dokumenty/zahranicni/ppzam.doc

Měsíční statistika struktury uchazečů a volných pracovních míst 5_2021. [online]. Praha: Úřad práce České republiky. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>

Roční statistika důchodového pojištění 2020. [online]. Praha: Česká správa sociálního zajištění. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/EoEoDCCF-A670-4D73-9760-3915EF879B52/0/vyplaceneinvalidniduchodydleskupindia-gnoz2016.pdf>

Výběrové šetření osob se zdravotním postiženým 2018. [online]. Praha: Český statistický úřad. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyberove-setreni-osob-se-zdravotnim-postizenim-2018>

Zpráva o činnosti Úřadu práce ČR (2015–2020). [online]. Praha: Úřad práce České republiky. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/zprava-o-cinnosti>

Kontaktní údaje:

Mgr. Petr Džambasov

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Asociace pracovní rehabilitace ČR, z. s.
Revoluční 22/20, Chomutov 430 01

E-mail: p.dzambasov@apr-cr.cz

Tel.: 776 534 207

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ KOMPENZAČNÍ POMŮCKY PRO SLABOZRAKÉ ŽÁKY A STUDENTY

PhDr. Milan Pešák; Ing. Tomáš Hrdinka

Abstrakt

Príspevek je zaměřen na popis a představení zvláštních kompenzačních pomůcek a asistivních technologií pro žáky a studenty s různým stupněm slabozrakosti. V příspěvku zmiňované pomůcky využívají zachovalých schopností vidění oslabeným zrakem jako primárního zdroje informací. Alternativních smyslů, jmenovitě sluchu, popisované pomůcky využívají jen jako doplňkového nástroje tam, kde je možné zraku ulehčit.

První pomůckou, která je lidem s oslabeným zrakem k dispozici již od 13. století, je optická lupa. Tam, kde ani moderní odlehčené optické lupy vybavené zdrojem osvětlení a mnohdy i stojánkem pro udržování stálé vzdálenosti od předlohy nestačí, je vhodné použít kamerové lupy. Příspěvek popisuje jak jejich nezbytné funkce (zvětšení, zvýšení kontrastu prostřednictvím čtečích režimů, inverzní a přebarvené zobrazení, orientační linky a výřezy, vyhlazování obrazu atd.), tak jejich kategorie z hlediska účelu použití (stolní, přenosné a lupy připojitelné k počítači prostřednictvím USB). Text zohledňuje zkušenosti s použitím kamerových lup ve výuce a upozorňuje na nejdůležitější užité vlastnosti a technické parametry, které jsou rozhodující pro kvalitu zařízení. Vysvětluje též výhody kamerových lup konstruovaných jako speciální zařízení i těch, které jsou vytvořeny na bázi chytrého telefonu či tabletu.

V závěrečné části příspěvek přibližuje základní principy práce slabozrakého studenta s počítačem, vysvětluje rozdíl mezi kamerovými a digitálními lupami a popisuje optimální součásti počítačových sestav pro slabozraké, a to z hlediska hardwarového i softwarového vybavení.

Klíčová slova

postižení zraku, slabozrakost, kompenzační pomůcka, asistivní technologie, optická lupa, kamerová lupa, ClearView, Traveller, Optelec, fotorežim, inverzní zobrazení, semicolor, zpřístupněný počítač, zpřístupněný chytrý telefon, ZoomText, Vispero, zvětšovací program, zvětšovací program s hlasovou podporou, odečítač, čtečka pro nevidomé, ClearReader.

KEY AIDS FOR LOW VISION PUPILS AND STUDENTS

Abstract

The article focuses on describing special aids and assistive technology for pupils and students with varying degrees of low vision. The aids mentioned in the article make use of residual vision as primary source of information. Other senses, hearing in particular, are only used as an additional source of information to avoid over strain of eyesight.

The first aid, available for low vision people since the 13th century, is an optical magnifier. Modern optical magnifier is light-weight, equipped with its own light source and often with a stand to ensure an unvarying distance between the device and the text. The use of video magnifier is recommended in cases where the modern optical magnifier

is not sufficient. The article describes the features of video magnifiers (magnification, high contrast in reading view, inverse view and colour combinations, reading line, image smoothing etc.), their categories according to purpose of use (desktop magnifier, portable magnifier, PC connectable magnifier). The article takes into consideration experience of using video magnifiers in education and draws attention to the key features and technical specifications needed for full-fledged use of the devices. The article also explains the advantages of video magnifiers designed as dedicated devices as well as those based on smartphone or tablet.

In the end, the article describes the basic principles of how a low vision student uses the computer, explains the difference between video and digital magnifiers and mentions optimal HW and SW components in low vision computers.

Keywords

visual impairment, low vision, aid for the handicapped, assistive technology, optical magnifier, video magnifier, ClearView, Traveller, Optelec, photo viewing mode, inverse view, colour combination viewing mode, PC accessible to the handicapped, smartphone accessible to the handicapped, ZoomText, Vispero, ZoomText Magnifier, ZoomText Magnifier and Reader, screen reader, reading device for the blind, ClearReader.

Úvod

Když hovoříme o pomůckách pro skupinu lidí s těžkým zrakovým postižením, hlavní důraz bývá kladen na lidi nevidomé či prakticky nevidomé. Jejich závažné postižení způsobuje, že ke kompenzaci chybějícího či velmi vážně poškozeného zraku musí být využito jiných smyslů a alternativních kompenzačních metod. A tak se stává, že na lidi slabozraké se tak trochu zapomíná, nezbývá na ně čas, v horším případě se jim doporučují metody, které na využití zbylých schopností vidění neberou dostatečný zřetel. A to je jeden z důvodů, proč se v tomto příspěvku zaměříme právě na lidi slabozraké a na pomůcky, které umožňují využití zachovalých schopností vidění a alternativních smyslů, jmenovitě sluchu, využívají jen jako doplňkového nástroje tam, kde je možné zraku ulehčit. Podělíme se s Vámi o zkušenosti, které jsme ve Výrobním družstvu nevidomých Spektra získali v uplynulých 30 letech, kdy vyrábíme, lokalizujeme a dodáváme kompenzační pomůcky a mezi našimi zaměstnanci je při tom většina osob s těžkým zdravotním, většinou zrakovým, postižením.

Optické lupy

Nejpřirozenějším nástrojem na kompenzaci lehkých obtíží v oblasti ostrosti vidění jsou již řadu staletí brýle, a kde brýle nestačí, je používána jednoduchá lupa. Málo se ví nejen to, že historie optických lup sahá až do 13. století, ale také že dnešní moderní optické lupy vyráběné z lehkých kompozitních materiálů umožňují i více než ionosobné zvětšení. Pro zlepšení komfortu při čtení obsahují i zdroj světla, dnes v podobě led diodových žárovek, které mají nejen nízkou spotřebu energie, ale také vhodnou barvu světla pro zvýraznění kontrastu zvětšované předlohy. Vyrábí se jak v podobě „lupy do ruky“, tak v podobě „stojánkové lupy“, kterou je možno postavit na předlohu, což zajistí stálou ostrost, protože předloha je díky stojánku udržována ve správné ohniskové vzdálenosti od zvětšující čočky. Více se o optických lupách můžete dozvědět na <https://spektra.eu/katalog-opticke-lupy/>.

Kamerové zvětšovací lupy

Možnosti optických lup, pokud jde o mohutnost zvětšení, nejsou neomezené. Navíc při velkých zvětšeních se díky potřebnému zaoblení čočky zmenšuje zorné pole. Tento nedostatek odpadá, použijeme-li místo klasické optické lupy lupu kamerovou.

Kamerová lupa je kompaktní zařízení sestávající z optické kamery, jejíž obraz je převáděn na zobrazovací displej. Mezi kamerou a displejem je řídicí jednotka, která obraz snímáný kamerou může zvětšovat, zvyšovat jeho kontrast, převádět obraz do inverzního zobrazení a v tomto typu zobrazení měnit jeho barvy. Toto jsou ostatně základní funkce, které každá kamerová lupa hodna tohoto názvu zvládá. Podívejme se na tyto funkce nyní podrobněji.

Základní funkcí kamerové lupy je zvětšování předlohy. Výsledná velikost zvětšeného obrazu závisí kromě jiného na velikosti displeje, na němž je zobrazován. Obecně lze říci, že kamerovou lupou můžeme dosáhnout i více než stonásobného zvětšení. Ale zvětšení není to jediné, co dělá lupu lupou. Prohlížíte-li si obrázky, například fotky, zvětšení Vám pomůže vidět vše jasněji a detailněji. Zvětšíte-li si ale třeba noviny, zvětšení Vám zvýrazní i strukturu papíru nebo jeho kazy. A to pohodlné čtení znesnadňuje. Úpravou digitálního obrazu, jejímž cílem je extrémní zvýšení kontrastu, lze tuto obtíž odstranit. Proto kamerové lupy mohou pracovat ve dvou základních režimech. Jejich označení vycházejí z výše popsaných způsobů použití – fotorežim nebo kontrastní čtecí režim. Ve fotorežimu jsou zachovány barvy a přirozený kontrast, což umožňuje věrné zobrazení předlohy. Ve čtecím režimu je kontrast zobrazení extrémně zvýšen tak, že v zobrazení zbývá jen bílá a černá. Vše mezi tím je přiřazeno k těmto základním barvám. Tak je zobrazení zmíněných kazů papíru potlačeno a zobrazená předloha je vysoce kontrastní a pro oko i s oslabenými funkcemi vidění dobře čitelná.

Máme-li obraz polarizovaný do dvou barev, pro elektronickou řídicí jednotku není problém tyto barvy vzájemně prohodit. Tím získáme inverzní zobrazení. Dříve se mu podle fotografických metod říkalo negativ. Při zobrazení textu v tomto inverzním zobrazení z černé plochy pozadí vystupují bílá písmena, což je často pro lidi se silně oslabeným zrakem vhodnější. Ještě vhodnější pro mnohé z nich je, pokud černou a bílou nahradíme jinými barvami, třeba modrou a žlutou. Je praxí prokázáno, že právě tato kombinace barev je pro mnohé uživatele velmi vhodná, protože na jedné straně zachovává výhody vysokého kontrastu, na druhé straně oko méně namáhá a umožňuje tak delší práci. Pro takto upravené zobrazení se vžil pojem semicolor.

Kvalitní kamerové lupy mají i další nástroje usnadňující čtení. Na monitoru si můžete zobrazit horizontální či vertikální linky, které pomohou při čtení udržet řádek či sloupec. Navíc pro řídicí jednotku opět není problém to, co je vně těchto linek skryt, a tím na displeji zobrazit jen to, co je pro čtenáře aktuální. Kvalitu obrazu zvyšuje vyhlazování kontur a linií, prohlížení konkrétního obrázku usnadňuje možnost zastavení nebo lapidárně řečeno „zmrazení obrazu“, kdy na obrazovce není promítán aktuální záběr kamery, ale snímek, který byl zobrazen v momentu zmrazení.

Kvalitu zobrazení však ovlivňují i další charakteristiky kamer, řídicích jednotek i zobrazovacích displejů. Za nejdůležitější je možno označit rozlišovací schopnost a snímkovací frekvenci kamery a obnovovací frekvenci displeje, i když zanedbatelná

není ani rychlost a kvalita elektronické řídicí jednotky a speciálního softwaru, který funkce lupy řídí.

Lidé, kteří se na kamerové lupy dívají na výstavách, na displeji kamerových lup obdivují jasný a kontrastní obraz statického textu. Při skutečném čtení se však text pod kamerou pohybuje. A tak pokud statický text můžeme připodobnit k fotografii, obraz pohybujícího se textu na obrazovce je videosekvencí. Vezmeme-li v úvahu, že text snímaný kamerou je v elektronické řídicí jednotce upravován použitím výše zmíněných funkcí zvyšování kontrastu, změny barev atd., je zřejmé, že je to něco úplně jiného, než když na displeji videokamery zobrazujete to, co kamera právě snímá. A i v takovém případě, když kamerou pohybujete příliš rychle, obraz bývá chvilkově rozostřený. Číst v takové situaci text, navíc s omezenými zrakovými schopnostmi, by nebylo nic snadného, natož příjemného. A tak pokud chcete porovnat kvalitu kamerových lup, vždy tak dělejte při skutečném čtení pod kamerou pohybujícího se textu, nikoli při pohledu na skvěle zaostřený statický obraz. Při skutečném čtení a srovnání více kamerových lup většinou poznáte, že ty dražší poskytují podstatně vyšší kvalitu zobrazení při čtení. To v praxi znamená, že je uživatel i s oslabeným viděním může používat déle, s menší zátěží svého zraku a nižší následnou unavitelností.

Neexistuje nejlepší kompenzační pomůcka

Mnozí lidé se ptají, která pomůcka je nejlepší. Odpovídám, že neexistuje nejlepší pomůcka obecně, ale jen nejvhodnější pomůcka pro konkrétního uživatele. Na příkladu kamerových lup můžeme ukázat, že úplně jiné zařízení je vhodné pro uživatele, který čte velké objemy textů a úplně jiné zařízení je nejvhodnější pro toho, kdo si potřebuje v obchodě přečíst informaci o ceně či trvanlivosti zboží. Proto se v průběhu uplynulých 30 let vyvinuly tři základní kategorie kamerových zvětšovacích lup. Jsou to:

- stolní kamerové lupy,
- přenosné kamerové lupy a
- kamerové lupy použitelné spolu s počítačem někdy označované jako lupy do USB.

Stolní kamerové lupy

Základním rozdílem mezi stolními a přenosnými kamerovými lupami není jen jejich velikost. Vždyť stolní kamerové lupy nezískaly své označení podle toho, že „stojí na stole“, ale podle pohyblivého stolku, na němž je umístěna předloha. Tento stůl, kterému se říká křížový, získal své pojmenování podle toho, že umožňuje pohyb ve dvou na sebe kolmých osách. To uživateli usnadňuje pohyb v řádku a po řádcích. U stolních kamerových lup se tedy při čtení pohybuje předloha pod kamerou, zatímco při čtení přenosnou kamerovou lupou je předloha položena na podložce a pohybuje se kamerová lupa. Při čtení přenosnou kamerovou lupou je tedy čtení náročnější, protože uživatel nemá k dispozici pomocné nástroje, které mu usnadňují udržení řádku v centru zobrazení kamerou. Čtení pomocí přenosné kamerové lupy tak vyžaduje lepší motorické schopnosti než čtení pomocí stolní lupy. Jako příklad stolní kamerové lupy můžeme uvést např. lupy MagniLink Zip, více na <https://spektra.eu/magnilink-zip/> nebo stolní lupy ClearView viz <https://spektra.eu/clearview-c/>.

Nic však nebývá tak jednoduché, jak se na první pohled zdá. Pro zvýšení komfortu při čtení a zachování možnosti přenosnosti vznikly modely kamerových lup, které se snaží výhody stolních a přenosných lup spojit. Příkladem je třeba lupa Traveller HD – více na <https://spektra.eu/traveller-hd/>. Komfortem čtení se Traveller HD přibližuje ostatním stolním lupám nejen díky širokoúhlému 13palcovému displeji, ale i díky chytřému mechanismu pro snadný pohyb po dokumentu. Ve svislém směru se lupa po dokumentu lehce posouvá po válci, na kterém stojí, a vodorovně jede lupa po právě čteném řádku po kolejničce, ve které je zasazena. Ergonomie práce je zajištěna i nakloněním displeje do úhlu vhodného pro čtení. Lupa se snadno ovládá velkými barevnými tlačítky a kolečkem pro zvětšování.

Přenosné kamerové lupy

U přenosných kamerových lup, obdobně jako u jiných přenosných zařízení, je patrná tendence ovládat je dotykem. Pro výrobce je to levnější zejména proto, že nehrozí mechanické poškození tlačítek. A protože rozmístění ovládacích tlačítek na dotykovém displeji prošlo také evolučním vývojem, je tento způsob ovládání stále oblíbenější také u uživatelů, ty v seniorském věku nevyjímaje. U uživatelů ve školním věku jsou přenosné kamerové lupy oblíbené jednak pro snadnou přemístitelnost mezi třídami, jednak proto, že některé přenosné kamerové lupy lze zaměřit i na vzdálené předměty a zvětšit si tak nejen vizitku na dveřích učebny či kanceláře, ale také tabuli či promítací plátno a dokonce i číslo příjíždějícího autobusu. Jako příklad takového zařízení může sloužit lupa Optelec Compact 10HD – více na <https://spektra.eu/compact-10hd/>.

Kamerové lupy s hlasovým čtením

Užitné vlastnosti kamerových zvětšovacích lup rozšířila možnost hlasového čtení zobrazeného textu. Neznamená to ovšem, že by se kamerové lupy stávaly pomůckou i pro nevidomé uživatele; na text, který má být hlasem přečten, je třeba kamerou zacílit, u stolních lup s hlasovým čtením jej vybrat v náhledovém okně. To bez využití zraku, byť třeba silně oslabeného, nelze. Hlasové předčítání zobrazeného textu slabozrakým uživatelům umožňuje lepší zrakovou hygienu s možností nechat oči odpočinout a využívat je především k orientaci v textu nebo pro čtení detailů, které při zpřístupnění hlasem mohou zanikat. Příkladem může být pravopis či tvar neznámých slov, složitějších výrazů včetně matematických atd. Jako zástupce stolních kamerových lup s hlasovým čtením uveďme např. lupu ClearView C Speech z produkce firmy Optelec, více na <https://spektra.eu/clearview-c-s-hlasem/>. Příkladem přenosných lup s hlasovým čtením mohou být osvědčené a velmi kvalitní lupy Compact 10HD a Compact 6HD, více na <https://spektra.eu/compact-6hd/>.

Pro ucelenost informace dodávám, že obdobné funkce, jako plní kamerové lupy pro slabozraké uživatele, plní specializovaná čtecí zařízení pro nevidomé osoby. Příkladem takového zařízení je ClearReader Plus vyráběný firmou Optelec (více na <https://spektra.eu/cteci-zarizeni-clearreader-plus/>). Je to jednoúčelové čtecí zařízení s hlasovým výstupem pro nevidomé. Vyznačuje se zejména velmi snadnou a rychlou obsluhou, která je podobná obsluze dřívějších kazetových magnetofonů či audiopřehrávačů. Pod kameru vložíte tištěnou předlohu, stisknete tlačítko a za pár okamžiků Vám hlas předčítá

text z předlohy. Pomocí jiného tlačítka se můžete pohybovat v textu vpřed i zpět a kromě hlasitosti můžete regulovat i rychlost předčítání.

Mobilní telefon jako náhrada kamerové lupy

Funkce jednodušších kamerových lup mohou dnes přebírat mobilní telefony, případně tablety. Rád bych ale upozornil na to, že užité vlastnosti speciálních kamerových lup, které jsou pro účely čtení přímo konstruovány, jsou a zřejmě ještě delší dobu budou lepší. Jako argument potvrzující toto konstatování uvedu, že např. ve zmíněných přenosných kamerových lupách Optelec HD je čtecí kamera do těla zařízení vsazena pod úhlem, který přesně odpovídá poloze čteného textu, což zajišťuje na jedné straně nekreslené zobrazování předlohy, na straně druhé optimální polohu displeje vůči čtenáři. Na druhé straně mobilní telefony či tablety mohou směle nahradit levné a tedy méně technologicky dotžené přenosné kamerové lupy.

Kamerové lupy spolupracující s počítačem

Kategorie lup, které jsou schopny spolupracovat s počítačem, je v naší zemi dosud stále poněkud opomíjena a přehlížena. Domnívám se, že z valné části je to způsobeno tím, že pro odborníky, kteří pracují se zrakově postiženými lidmi (včetně žáků a studentů) je ovládání těchto pomůcek přece jen o cosi složitější, neboť vyžaduje jak zvládnutí problematiky kamerových lup, tak ovládnutí počítače pro osoby se zrakovým postižením. A tak kamerové lupy schopné spolupráce s počítačem nejsou příliš často možným zájmem předváděny a uživatelé, kteří nejsou dostatečně edukováni, jejich možnosti nemohou docenit.

Příkladem velmi jednoduché kamerové lupy, kterou lze prostřednictvím USB konektivity připojit k počítači, je lupa BierleyMouse, podrobněji na <https://spektra.eu/bierley-colormouse-usb/>. Tato lupa má tvar poněkud zvýšené počítačové myši, která obsahuje kameru snímající to, co je pod ní. Protože vzdálenost kamery od předlohy je konstantní a úroveň zvětšení lze ovládat v prostředí okna aplikace, je zařízení BierleyMouse velmi jednoduché jak na obsluhu, tak na instalaci. Pro školní praxi jsou však výhodnější zařízení s více funkcemi, jako např. počítačová lupa Transformer HD (více na <https://spektra.eu/transformer-hd/>), která má širší zorné pole a umožňuje také pohled do dálky, třeba na tabuli nebo promítací plátno. Pro uživatele tak může být výhodné, že na jednom displeji vidí jak lupou snímanou prezentaci na plátně nebo text z učebnice, tak také své poznámky, které si z čteného textu pořizuje. Lupa Transformer HD má ovládání zvětšení, kontrastu a dalších funkcí, které jsme zmínili výše, na těle zařízení, což je v některých situacích pro zrakově postiženého studenta rychlejší než softwarové ovládání v okně aplikace.

Digitální počítačové lupy

Prostřednictvím lup schopných spolupráce s počítači se dostáváme k další velmi důležité i obsáhlé kategorii pomůcek pro slabozraké uživatele, které jsou založeny na využití vlastností, které skýtá běžná výpočetní technika, tedy počítače, mobilní telefony a tablety. Jak mohou slabozrací lidé tato zařízení ovládat a používat? V zásadě to dělají podobně jako lidé bez zdravotního znevýhodnění; používají k tomu klávesnici a myš, případně dotykový displej či trackpad. Navíc potřebují jen nástroje, které umožní zvět-

šení toho, co se zobrazuje na displeji počítače. Takové nástroje se ve zjednodušené podobě stávají v posledních letech součástí operačního systému počítačů, tabletů a mobilních telefonů, v podobě sofistikovanější, která zahrnuje více možností a uživatelských funkcí, se do počítačů instalují jako speciální programy a aplikace. Jako příklad takového zvětšovacího asistivního programu lze uvést světově nejrozšířenější, a co se týká funkcí, nejbohatší asistivní program ZoomText z produkce firmy Vispero, podrobněji na <https://spektra.eu/zoomtext/>.

Pro zařízení tvořené počítačem s asistivním programem pro zvětšování toho, co se běžně zobrazuje na displeji, se vžilo označení digitální zvětšovací lupa. Toto pojmenování se někdy poněkud plete s označením kamerových zvětšovacích lup. K záměnám těchto pojmů dochází kromě jiného také proto, že ke snímání obrazu v kamerových lupách je v současnosti využíváno výhradně digitálních kamer a obraz je i v kamerových lupách upravován prostřednictvím digitální centrální jednotky. Dříve, kdy byl obraz v kamerových lupách snímán a upravován analogově, bylo digitální zvětšování možné jen na počítačích. A právě z této doby označení digitální zvětšovací lupa pochází. Podstatnější než pátrat po méně či více vhodných označeních počítačových lup však je připomenout, co tato zařízení dokážou a hlavně k čemu jsou využitelná.

Digitální zvětšovací lupa je kompenzační pomůcka vytvořená na bázi běžného počítače ve stolním (desktop) nebo přenosném (notebook) provedení opatřená zvětšovacím asistivním programem (např. ZoomText), který zvětšuje prostředí operačního systému a instalovaných aplikací. Zjednodušeně můžeme říci, že zvětšovací asistivní program umožňuje zvětšit vše, co se zobrazuje na displeji. Pokud se na funkce zvětšovacího programu podíváme podrobněji, uvidíme, že jsou principiálně shodné s funkcemi, které jsou k dispozici u kamerových lup. I na počítači můžeme volit velikost zvětšení, formu běžného, inverzního nebo semicolorního zobrazení, výřezy obrazu napomáhající orientaci v řádcích či sloupcích atd. Speciálními součástmi zvětšovacích funkcí jsou dále vyhlazování obrazu při velkém zvětšení, aby obraz nebyl „kostičkovaný“, nebo probarvování a zvětšování kurzoru a ukazatele myši. Počítačové programy navíc slabozrakým uživatelům pomáhají dalšími speciálními nástroji, jako jsou čtecí okna či různé ovládací panely, které usnadňují ovládání dostupných asistivních funkcí. Moderní zvětšovací programy, jako např. již několikrát zmíněný ZoomText, podporují práci na více displejích včetně dotykových. To velmi usnadňuje zejména orientaci slabozrakého uživatele v prostředí aplikací a počítače obecně. Je třeba si uvědomit, že při zvětšení uživatel nemůže na obrazovce vidět celou plochu či okno aplikace, jak je vidí běžný uživatel. Má-li možnost používat jeden displej k zvětšenému zobrazení aktuálního textu, který čte, a druhý displej třeba k celkovému zobrazení internetové stránky, jejíž součástí je čtený text, je jeho orientace na stránce snadnější i rychlejší.

Zvětšovací funkce zvětšovacích asistivních programů také mohou být doplněny hlasovým předčítáním, a to jak v jednodušší podobě pro uživatele s menší mírou zrakového postižení (např. ZoomText Magnifier Reader – viz <https://spektra.eu/zoomtext/>) tak v podobě určené osobám s těžším postižením (např. ve formě kombinace zvětšovacího programu ZoomText a odcítače Jaws – viz <https://spektra.eu/zoomtext-jaws/>).

Standardní součástí digitálních zvětšovacích lup je rovněž další programové vybavení umožňující práci s texty a dalšími informacemi (např. kancelářský balík

MS Office), speciální programy pro přístup k specializovaným knihovnám pro nevidomé (např. Knihomol), OCR programy pro rozpoznávání textu v skenovaných textech nebo nepřístupných pdf dokumentech (např. FineReader) a mnohé další. Je třeba dát pozor na to, aby použité programy dobře spolupracovaly se zvětšovacími nebo odečítacími programy. Např. využití bezplatných verzí kancelářských programů je sice ve srovnání s balíkem MS Office levnější, neumožňuje však plnohodnotné použití, neboť některé důležité funkce nejsou zvětšovacími a odečítacími programy dostupné.

Z hlediska hardwaru je nezbytnou součástí digitálních lup jednak skener nebo kvalitní dokumentová kamera umožňující digitalizaci tištěných dokumentů včetně knih a učebnic, jednak úložiště s dostatečnou kapacitou pro ukládání textových či multimediálních souborů. Zvláště bychom chtěli upozornit na potřebu kvalitních a dostatečně výkonných displejů, grafických karet, procesorů a dostatečně velké operační paměti (RAM minimálně 16 GB), aby zvětšovací programy pracovaly plynule a zobrazení bylo kvalitní. Je třeba si uvědomit, že zvětšovací a odečítací programy zatěžují hardware počítače nesrovnatelně víc, než třeba běžné kancelářské aplikace, a proto by mělo odpovídat profesionálním standardům pro grafické činnosti. Na méně výkonném hardwaru je odezva zvětšeného obrazu nepravidelná a pomalá, což prakticky omezuje možnost práce s myší. Zvětšený obraz se při čtení posouvá trhaně, může být i rozmazaný, což znesnadňuje práci a zvyšuje únavu uživatele.

Podpora při pořízení kompenzační pomůcky

Závěrem bychom rádi doplnili, že pořízení kompenzačních pomůcek, jimiž jsme se zabývali v tomto příspěvku, studentům a žákům usnadňuje systém podpurných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami i možnost získání příspěvku na zvláštní kompenzační pomůcku dle zákona 329/2011 Sb., který při splnění zdravotních indikací poskytuje Úřad práce. Protože, jak jsme zmínili výše, neexistuje nejlepší pomůcka obecně, ale existuje jen nejvhodnější pomůcka pro konkrétního uživatele, je nanejvýš vhodné před pořízením pomůcky si ji vyzkoušet a ověřit, zda uživateli bude vyhovovat pro dlouhodobou práci. Pomoci k tomu mohou poradenská zařízení, neziskové organizace nebo můžete navštívit předváděcí centrum Spektry sídlící na adrese Novodvorská 1070, 142 00 Praha 4. Těšíme se na Vás a děkujeme za pozornost.

Kontaktní údaje

PhDr. Milan Pešák; Ing. Tomáš Hrdinka
Výrobní družstvo nevidomých Spektra
www.spektra.eu

CO POMÁHÁ STUDENTŮM SE SPECIFICKÝMI POTŘEBAMI NA TECHNICKÉ UNIVERZITĚ V LIBERCI

Mgr. Alena Malinová

Abstrakt

Článek pojednává o vývoji počtu studentů se specifickými potřebami a měnících se nárocích na obsah a způsob činnosti Akademické poradny a centra podpory Technické univerzity v Liberci. Zamýšlí se nad důvody změn v poměrech a zastoupení jednotlivých kategorií studentů-klientů poradny v souvislostech se změnou školského zákona a navazujících vyhlášek v roce 2015 a v roce 2016.

Klíčová slova

Student se specifickými potřebami, kategorie studentů-typologie postižení A–F, zrakově postižení, sluchově postižení, tělesně postižení, specifické poruchy učení, PAS – poruchy autistického spektra, kategorie „jiné“ postižení, funkční diagnostika

HELPING STUDENTS WITH SPECIFIC LEARNING NEEDS AT THE TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC

Abstract

The changes in the number of students with special learning needs, as well as in the demands on the Academic Counselling and Support Centre's focus and manner of functioning, are presented. The reasons for these changes and for differences in proportion between the number of students with different learning needs are considered in context of alterations of the Education Act and related regulations in years 2015 and 2016.

Keywords

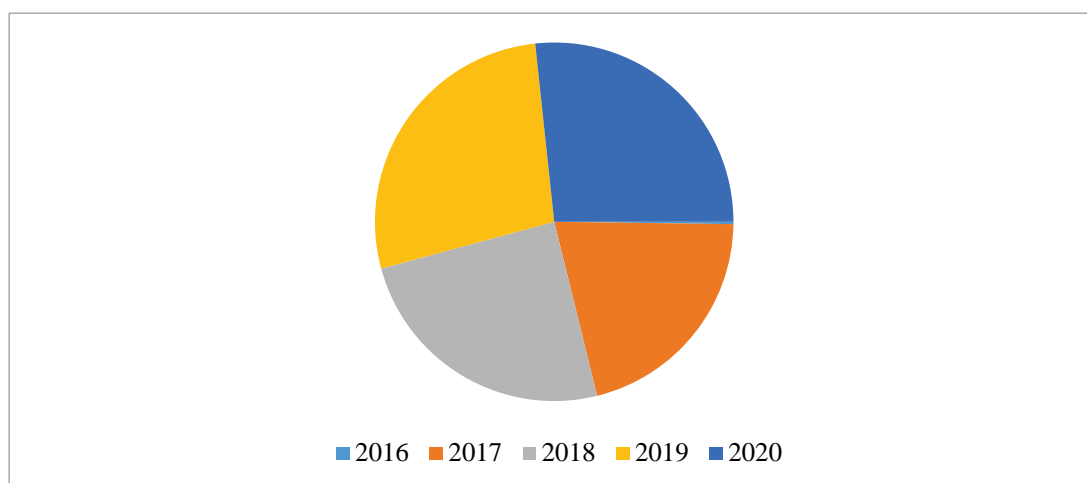
Student with special learning needs, special learning needs typology A–F, visual impairment, auditory disabilities, physical disabilities, specific learning difficulties, ASD – autism spectrum disorder, the “other” disability category, functional diagnostics

Úvod

Motivací ke zpracování příspěvku jsou změny ve složení klientů – studentů, případně uchazečů, ke studiu na Technické univerzitě v Liberci. Trend změn sleduji v horizontu deseti let svého působení v roli poradce, speciálního pedagoga Akademické poradny. Sledování jsem nyní podpořila fakty-číslly. Za jeden z důvodů, krom zlepšení všeobecného povědomí o akademických poradnách univerzit je i fakt změny školského zákona a následné vyhlášky upravující podporu vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Do povědomí široké veřejnosti se v diskusích ve sdělovacích prostředcích opakovaně zmiňují možnosti, nároky, nutnost řešení situace dítěte se zdravotním problémem nejen ze strany rodičů, nýbrž hlavně škol. Systém podpory na nižších stupních škol je normován školským poradenským zařízením obdobně jako systém podpory studenta s obtížemi promítajícími se do vzdělávání dle funkční diagnostiky v akademické poradně univerzit.

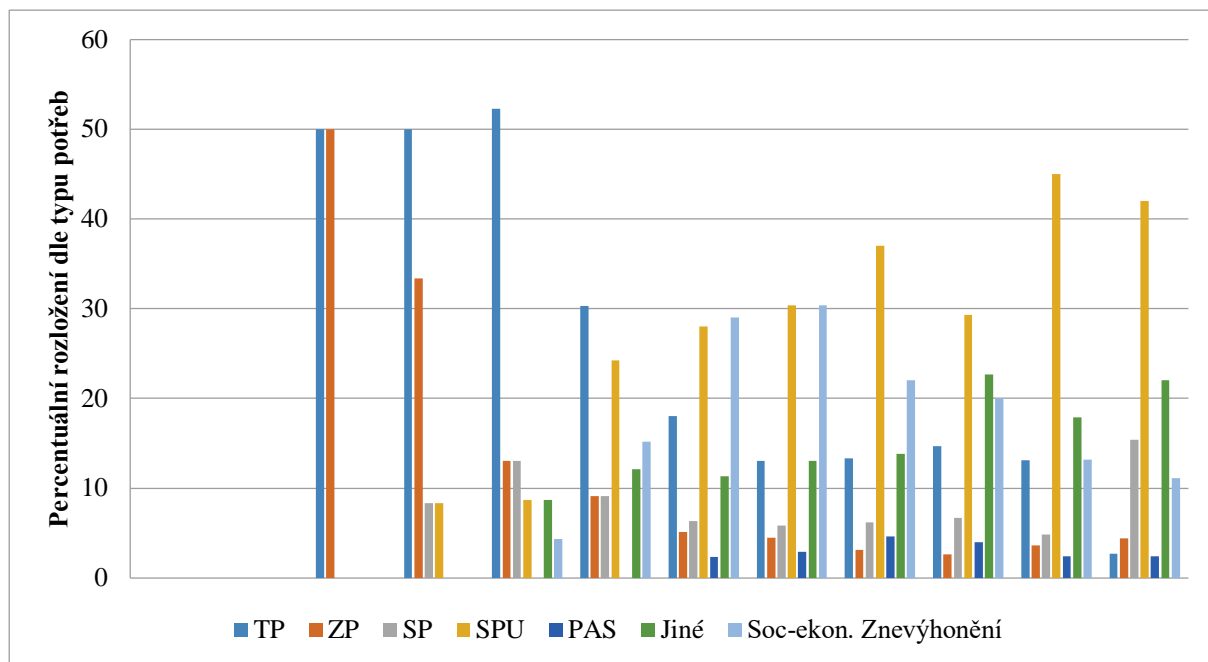
Zatímco v počátku mého působení jsem řešila funkční diagnostiky studentů převážně fyzickým, případně smyslovým handicapem, nyní se navyšuje počet studentů se specifickými poruchami učení, psychickými obtížemi a interními onemocněními, Aspergerovým syndromem.

V počátku se činnost Akademické poradny zaměřovala i na snížení barierovosti ve smyslu fyzických barier v budovách, v úpravě interiérů i přilehlých prostranstvích Technické univerzity – tj. nájezdové plošiny, výtahy a jejich zpřístupnění studentům, vodící linie a zvukové majáky, popisy v Braillově písmu, indukční smyčky v posluchárnách a zpřístupňování studijní literatury nejen studentům se zrakovým handicapem. Pedagogové pracující se studenty byli nejistí v otázce míry objektivní podpory studentovi, neboť i oni se se studenty s handicapem ve své profesní i osobní praxi setkávali minimálně – sami studovali v době, kdy nebylo běžné, aby ve své škole, při svém studiu s handicapovaným člověkem přišli do kontaktu. A jejich nejistota často plynula ze snahy neublížit – „vždyť to má v životě už tak těžké“. Ze strany spolužáků studenta, kteří mají již jinou zkušenost oproti svým učitelům na VŠ – ze svých škol – nižších stupňů – toto způsobovalo pocit „pozitivní diskriminace“, „nadržování“ s nejrůznějšími důsledky v běžném studentském životě i v budoucím profesním životě. I z tohoto důvodu jsme se rozhodli v naší poradně pracovat na přiblížení možností přímé práce s pedagogy, dát jim možnost odpovídat na otázky v souvislosti s těmito studenty.

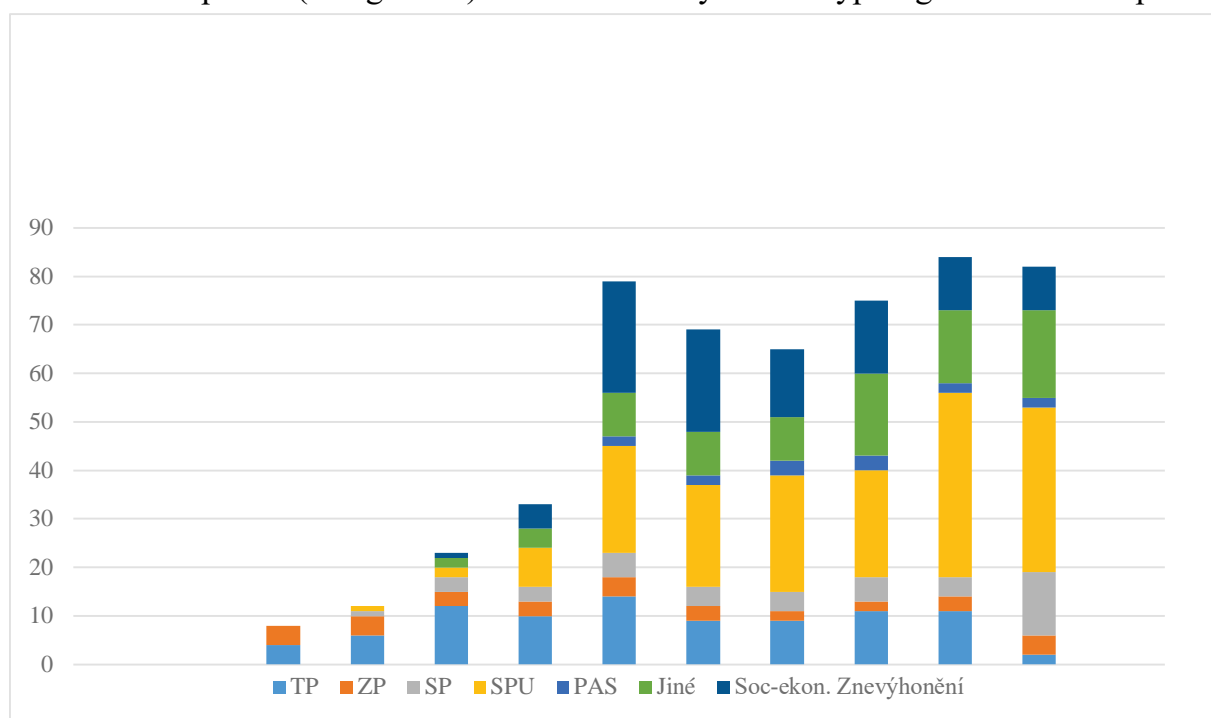
Graf 1: Porovnání počtu studentů v péči APC z celkového počtu studentů

V příspěvku popisuji změny v obsahu naší činnosti jako součást změn ve složení klientely Akademické poradny. Jedná se o čísla a grafy mohou být zavádějící – avšak vypovídají o nutnosti změny v informování pedagogů Technické univerzity o tom jak se studenty pracovat a i z našeho pohledu pracovníků Akademické poradny jak zaměřit naši činnost. Rovněž mne zajímalo, zda se mění absolutní počet studentů se speciálními potřebami oproti celkovému počtu studentů Technické univerzity. Z následujícího grafu je zřejmé, že dochází k mírnému nárůstu počtu studentů oproti celkovému počtu studentů ve sledovaných letech 2016–2020, celkově však nedochází k výraznému výkyvu v jednotlivých letech.

Graf 2: Počty studentů v APC TUL – 2011–2020 (% zastoupení dle složení a typu podpory)

Dalším, a velmi důležitým faktorem zmiňovaném v úvodu článku, je složení studentů se specifickými potřebami z pohledu potřeby podpory z Akademické poradny. V následujícím grafu je zřejmá, již v úvodu popisovaná, změna složení. Od studentů stělesným (kategorie C1 a C2) a zrakovým postižením (kategorie A1 i A2), s minimálním počtem studentů se postižením sluchu (převážně využívající orální komunikaci, tj. kategorie B1), s postupně v čase s přibývajícími studenty se specifickými poruchami učení (kategorie D) a studenty s jinými obtížemi (kategorie F) a studenty s poruchou autistického spektra (kategorie E). V klasifikaci využívám typologii studentů dle platné

Graf 3: Počty studentů v APC v letech 2011–2020

vyhlášky o VŠ č. j. MŠMT-351/2021-2, Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Jak se v čase měnil obsah mojí činnosti v rámci poradny? Od zjištění konkrétních znalostí práce s technikou a možností využívání kompenzačních pomůcek studenty po současnou diagnostiku specifických poruch učení, konzultace ke zvládnutí studia s psychickou poruchou, těžkým onemocněním, fyzickým, smyslovým handicapem – anebo kombinaci všech výše uvedených.

Aktuálně pomáhá v činnosti mojí i kolegyně z poradny zvyšující se informovanost pedagogů univerzity a jejich zájem o workshopy a přednášky na téma práce a komunikace se studenty se speciálními potřebami, vytvoření sítě poradců na jednotlivých fakultách a katedrách školy – jakési „prodloužené ruky“ naší poradny. Sleduji zvyšující se trend zájmu o tuto problematiku i díky zvýšené celospolečenské diskuse o vhodnosti/nevhodnosti inkluzivního vzdělávání a plného začleňování dětí s nejrůznějšími handicapem do režimu školství od r. 2015 a novely Školského zákona (561/2004 Sb.) č. j. 82/2015 Sb., vč. navazující vyhlášky MŠMT č. j. 27/2016 Sb. V průběhu workshopů se jedná o stručné seznámení s jednotlivými kategoriemi studentů se speciálními potřebami, nabídkou poradny, ukázkami pomůcek, funkcí asistenta studenta. Vyučující si mohou na semináři vyzkoušet zážitkovou formou náhled do obtíží člověka s obtížemi, seznamují je s průběhem a stručně i obsahem diagnostiky specifických poruch učení (DYS-Test a doplňkové diagnostické materiály, např. ROCF, Test obkreslování, Test koncentrace pozornosti, Test d2-R, Test Inventář sociálních kompetencí a jiné), mohou se informovat o důsledcích a na příkladech ukazují adekvátní rozsah podpory – nikoliv však snížení nároků na studenta ve smyslu znalostí.

Při stanovování rozsahu podpory – tzv. funkční diagnostice – používám, krom výše uvedených materiálů a testů i zkušenosti speciálního pedagoga s praxí v sociální rehabilitaci zrakově a tělesně postižených, poradenského pracovníka speciálně pedagogického centra se znalostí terénu a podpory výchovy a vzdělávání dětí jak v běžných, tak i speciálních školách. Se souhlasem klienta-studenta na úvodní část schůzky ohledně stanovení podpory, zveme případně rodiče studenta. Finální doporučení se opírá o souhlas studenta s navrženými opatřeními dovysvětlenými případně i známým člověkem studenta, rodičem, asistentem ze střední školy atp. – osobou, které student plně důvěřuje. Tyto podpory využíváme zvláště u studentů s těžkým sluchovým handicapem, psychickými obtížemi a studenty s poruchou autistického spektra.

Další otázky směřuji i na praktické záležitosti v závislosti na typu handicapu – např. sleduji schopnost samostatné komunikace se mnou, případně kolegyněmi z Akademické poradny, organizaci času a orientaci ve studijních záležitostech na střední škole, jaké má zájmy, jak tráví volný čas atp. Sleduji kvalitu samotné komunikace, schopnost odezírání, kvalitu neverbálního vyjadřování a naopak reakci na mojí neverbální komunikaci. Dále konzultujeme typy pomůcek, které student využívá, nabízíme případně speciální pomůcky i počítačové vybavení, kterým poradna disponuje. Součástí diagnostiky i sledování schopnosti samostatného pohybu a orientace v prostoru školy – nejen pro studenty se zrakovým postižením, ale i s psychickými obtížemi a s poruchou autistického spektra. Otázky jsou směřovány i na schopnost práce s texty, kvalitu a rychlost zápisu – dle typu postižení je součástí funkční diagnostiky i test čtení a psaní, práce

s textem a jiné testové materiály pro stanovení rozsahu podpory v navýšeném čase. Moje pozornost je soustředěna i na lateralitu, zvláště u studentů s tělesným handicapem, komorbiditu handicapu, která není běžně patrna z primární diagnózy. Jedná se hlavně o studenty s interním onemocněním, s poúrazovými stavy atp. kdy probíhá léčba, případně jak důsledky opakované léčby dopadají na jejich denní režim, schopnost soustředění, unavitelnosti atp. Studentů se dotazují na kompenzační mechanismy, a jak relaxují, co jim v napětí pomáhá zvládnout náročnou situaci a z pohledu terapeuta kognitivě-behaviorální terapie, případně při další schůzce nabízím studentovi terapeutickou pomoc kolegyně psycholožky. Jedná se o studenty jak prezenčního, tak i kombinovaného studia TUL.

V souhrnu lze konstatovat, že od základní funkční diagnostiky v počátcích činnosti poradny jsme naši činnost obohatili o workshopy a osvětu vyučujících i technicko-hospodářských pracovníků (zvláště ze studijních oddělení), terapeuticko-poradenskou činnost zahrnující širokou škálu obtíží studentů.

Velmi náročné je stanovení rozsahu podpory dle objektivních obtíží studentům s psychickými obtížemi, v čemž výrazně napomáhá přímá komunikace s vyučujícími i se samotným studentem v jednotlivých obdobích a fázích onemocnění.

Jako komplikovaná se dosud jeví oblast diagnostiky studentů se specifickými poruchami učení – nerodilých mluvčích, studujících v českém jazyce, kteří nedisponují potřebnými dokumenty, na základě kterých lze přiznat podporu při studiu.

Jednotlivé kategorie studentů potřebují jinak náročnou podporu i v průběhu studia. Někteří hojně využívají naši speciální studovnu, kde si mohou v průběhu dne relaxovat, odpočinout si od ruchu školy, ohřát jídlo, v klidu pracovat na svých studijních povinnostech. Mohou přijít kopírovat materiály, poznámky, konzultovat formální a jazykovou správnost svých písemně zpracovaných prací, nebo přijít sdělit co je trápí, co se nedaří splnit atp. V Akademické poradně mohou v malé skupině s dalšími doplnit znalosti v angličtině, seznámit se s dalšími studenty s podobnými i jinými obtížemi a získávat nadhled na náročné situace v souvislosti se studiem i životem na vysoké škole. Mohou se přijít pobavit a setkat se s dalšími v předvánočním čase u cukroví, případně vyslechnout zkušenosti svých předchůdců, kteří již Technickou univerzitu dostudovali při pravidelném srazu absolventů-klientů Akademické poradny.

Závěr

Na naší univerzitě, a předpokládám, že trend je obdobný i na dalších vysokých školách, došlo ke změně složení studentů se specifickými obtížemi a v současnosti převládá počet studentů se specifickými poruchami učení diagnostikovanými v počátku základního vzdělávání, nově diagnostikovaní jsou spíše výjimkou. Nárůst sledujeme u studentů s jinými obtížemi – převážně s interními onemocněními a psychickými obtížemi. Celý proces podpory je náročnější nejen na stanovení odpovídajících podpůrných opatření, ale i na jejich samotnou realizaci ze strany Akademické poradny TUL i ze strany samotných vyučujících.

Z tohoto důvodu se snažíme potřeby uzpůsobení studia dle platné legislativy řešit velmi individuálním přístupem ke studentům se speciálními potřebami provázaným s doporučeními školských poradenských zařízení (PPP a SPC) a studijními poradci na jednotlivých fakultách i katedrách naší univerzity. V článku nezmiňuji kategorii studentů se sociálním znevýhodněním, neboť tito studenti převážně navštíví poradnu v souvislosti s potřebou řešení náročné sociální situace a není u nich realizována funkční diagnostika. Trend inkluzivního vzdělávání přináší více šancí a také výzev pro studenty s odlišnými potřebami pro vzdělávání s možností využít zvládnuté výzvy na vysoké škole. V případě, že se i přes pochopení a podporu nedaří řádné ukončení studia, sledují u studentů v průběhu konzultací důležitost osamostatnění na vysoké škole od rodiny, ze svého města, z pečujícího prostředí. Tyto zkušenosti mají šanci využít v nových možnostech uplatnění v běžném životě.

„Tak jako každý z kamenů potřebuje v moři různý čas a intenzitu působení moře, aby zapadl mezi další, tak i každý z nás potřebuje různou podporu k tomu, aby si našel své místo mezi ostatními lidmi.“

Literatura

Internet:

Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 2021. [vid. 13. 8. 2011]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/pravidla-pro-poskytovani-prispevku-a-dotaci-verejnym-vysokym-2>

Kontaktní údaje:

Mgr. Alena Malinová

Akademická poradna a Centrum podpory, Technická univerzita v Liberci

Studentská 1402/2, 461 17 Liberec I

alena.malinova@tul.cz, alena.malinova@centrum.cz 724 807 639

SOCIÁLNÍ ASPEKTY BEZLEPKOVÉ DIETY

Ing. Helena Sasová

Abstrakt

Bezlepková dieta už dnes není neznámý pojem a většina lidí ví, že jde o léčebný režim nutný pro eliminaci projevů celiakie. Přesto se ale můžeme stále setkávat se spoustou zavádějících a velmi nepřesných informací. Dodržování bezlepkové diety není pro mnoho lidí snadné, ať už pro nedostatečnou dostupnost bezlepkových potravin nebo pro jejich finanční náročnost. Snadné to ale není také proto, že život celiaka je jiný, nežli život ostatních lidí. A to se netýká pouze vysokoškoláků, ale i studentů středních a základních škol a malých dětí ve školkách.

Klíčová slova

dieta, léčebný režim, celiakie, bezlepkové potraviny

SOCIAL ASPECTS OF GLUTEN-FREE DIET

Abstract

Gluten-free diet is not an unknown term nowadays and the majority of people knows it is a treatment necessary for elimination of celiac disease symptoms. Yet we can still find a lot of misleading and very inaccurate information. Maintaining the gluten-free diet is not easy for a lot of people, be it for an unavailability of gluten-free foods or its financial cost. It is also not easy because the life of a celiac is different from the other people. It is not just a matter of university students but also high school and elementary students and little children in kindergartens.

Keywords

diet, treatment, celiac disease, gluten-free foods

Celiakie je autoimunitní nemoc, která se od ostatních autoimunitních nemocí výrazně liší tím, že medicína zná spouštěč autoimunitního procesu, a tedy je možné ho zastavit. Zatímco u jiných autoimunit může medicína pouze potlačovat příznaky a napravovat, co imunitní systém poškodil, u celiakie se autoimunitní proces vhodnou léčbou zastaví. Pacient pak je vlastně zdravý. Léčba se ale musí velmi striktně a doživotně dodržovat.

Autoimunitní proces v těle celiaka spouští lepek obsažený v povrchové části zrna některých obilovin. Jde o pšenici, ječmen, žito a oves. Ostatní obiloviny lepek neobsahují. Celiak tedy může konzumovat rýži, kukuřici, proso, pohanku, amarant a mnohé další. Lepek neobsahují také luštěniny a ostatní potraviny. Tedy výčet potravin, které celiak může konzumovat je veliký. Problém spočívá v tom, že středoevropská strava je na obilovinách hodně závislá. Ať už jsou to letité tradice nebo jen navyklé technologické postupy. Připomeňme starý zvyk vítat hosty chlebem a solí nebo třeba z historie známý výrok „chléb a hry“. Právě proto, byli ještě do nedávna celiaci často svým okolím málo chápáni a často i zatracováni. Mnozí lidé z jejich okolí je považovali za hypochondry, za zoufalce, kteří se snaží zviditelnit nebo za rozmařilce. Lidé zvyklí na to, že chléb je naší základní potravinou, se někdy jen těžko smířovali s tím, že je některým lidem za-

povězen, že je příčinou jejich zdravotních potíží a že ho tedy nesmí konzumovat. Podobná situace byla ještě nedávno v případě konzumace hostií. Bylo třeba hodně osvěty, než lidé a církevní činovníci připustili, že hostie vyrobené z pšeničné mouky můžou některé lidi vážně ohrozit na zdraví i životě. V současné době už je možné požit i hostie bezlepkové a problémy s nepochopením celiaků se téměř neobjevují.

Dodržování bezlepkové diety s sebou nese mnoho problémů a schopnost a ochota ji dodržovat je u každého celiaka jiná. Velmi záleží na povaze člověka, na věku a životních zkušenostech, na podmínkách, ve kterých žije, na svém okolí, rodině, přátelích apod. Jiné podmínky mají lidé ve velkých městech a jiné na venkově. Jiné podmínky mají mladí lidé, kteří běžně pracují s internetem, oproti lidem, kteří s internetem nepracují. Velmi záleží také na tom, v jakém věku byla celiakie u pacienta diagnostikovaná. Malé děti si podstatně lépe zvykají na změnu stravovacích návyků a i na to, že se prostě odlišují a celý život odlišovat budou. Přijímají to jako fakt, na kterém nemůžou nic změnit. Zpočátku jen proto, že je to pravidlo určené lékařem a podpořené rodiči, později proto, že problém sami pochopí. Podstatně horší je situace u starších dětí a pubertální a postpubertální mládeže. Ti mají sice už vyšší mentální vyspělost, aby vážnost situace dobře chápali, ale zase se u nich více projevuje rebelství. Pokud má pubertální pacient subjektivní zdravotní potíže, přijímá dietu zpravidla dobře. Je v jeho zájmu, aby potíže ustoupily. Zejména pokud ho omezují v běžném životě. Pokud ale pacient subjektivní potíže nemá nebo jen mírné, bývá pro něj dodržování bezlepkové diety problém. Cítí se velmi omezen a neuvědomuje si kompenzaci zdravotní. To ale neznamená, že nedodržování diety mu neškodí a je téměř jisté, že se subjektivní zdravotní potíže dostaví. Tady je ale nebezpečí, že subjektivní potíže můžou nastat až v době, kdy je zdraví pacienta již velmi vážně poškozeno.

V případě mládeže je velmi důležité, jaké má pacient pro dodržování diety podmínky a zázemí. Péče a pomoc rodičů by měla být samozřejmá a umírněná ohleduplnost kamarádů a spolužáků, ale i učitelů a výchovných pracovníků ve škole je rozhodně žádoucí.

Co si ale představit pod pojmem umírněná? Mladého člověka je třeba chápat, nikoliv litovat. V tom je obrovský rozdíl. Je ale také velký rozdíl v tom, jak který celiak sám svou situaci v kolektivu vidí. Někteří se můžou kolektivu i stranit, aby se litování nebo přehnaným ohledům vyhnuli. Není žádná univerzální rada, jak jednat s celiaky. Je třeba zdravý rozum, empatie a správně vyhodnotit zpětnou vazbu. Např., pokud spolužáci vidí, že se celiak o své nemoci zdráhá mluvit, je lepší si o celiakii něco zjistit z literatury nebo médií a neptat se. A naopak. Někteří celiaci svým spolužákům rádi vše vysvětlí, odpoví na otázky nebo si sami řeknou, co by potřebovali a co jim naopak vadí. Špatné je, když někdo začne celiakovi radit. Moudra, vyčtená z internetu a podávaná celiakovi formou dobrých rad, jsou opravdu tím špatným způsobem, jak s celiakem jednat.

Jsou ale také případy, kdy sám celiak o své nemoci mnoho neví a ani se o to nezajímá. Jsou případy, kdy celiak nechápe rozdíl mezi celiakií a alergií na lepek nebo na pšenici, nezná pravidla bezlepkové diety a drží ji pouze tak, že vynechá ze stravy potraviny, o kterých s jistotou ví, že lepek obsahují. A nezajímá se o složení ostatních potravin, kde lepek nepředpokládá, např. uzeniny a jiné masné výrobky, koření, trvanlivé

potravin, pochutiny, atd. Tito celiaci pak ani nemají problém stravovat se běžně v provozovnách veřejného stravování a vybírat si jídla, kde lepek nepředpokládají. Tím nabízejí svému okolí velmi zkreslený obraz na problémy spojené s dodržováním bezlepkové diety. Dochází k bagatelizaci problému a následně se to může přenášet na další celiaky. Stává se často, že spolužáci po zkušenostech s laxním přístupem celiaka uvěří tomu, že bezlepková dieta žádný problém nepředstavuje, že je možné se běžně stravovat v menze i restauracích a na celiaka, který dietu dodržuje správně, pak pohlížejí jako na hysterika, který to zbytečně „moc hrotí“. Přitom stravování ve veřejných stravovacích zařízeních představuje pro celiaka velké riziko. Nejde jen o používání nevhodných surovin, které mohou obsahovat skrytý lepek, ale především o kontaminaci. V kuchyních, kde se běžně pracuje s moukou, je kontaminace jinak zcela bezlepkového jídla téměř jistá a může celiaka vážně ohrozit. Proto by se celiaci měli stravovat pouze v takových zařízeních, kde si problém kontaminace uvědomují a dokáží jí zabránit.

Jaké množství zbytkového lepku dokáže organismus celiaka tolerovat, aby nedošlo k autoimunitní reakci, není známo. Je to ukazatel, který není prakticky změřitelný, a tedy se můžeme setkat pouze s odhady. Lékaři se v názorech liší, udává se interval 20–30 mg na den.

Omezení, se kterým se musí celiaci v životě vypořádat, s sebou často nese různé psychické problémy. Někdy je to pro jeho okolí zjevně patrné, někdy to vnímají jen ti nejbližší a někdy to nikdo kolem netuší. Jde to ruku v ruce s povahou a výchovou.

Můžeme se setkat s přístupem velmi sobeckým, kdy celiak má pocit, že se mají jeho potřebám všichni podřídit, až po případy, kdy celiak své postižení úpěnlivě tají a jeho okolí o jeho nemoci neví. Při různých příležitostech, kdy se jde na pivo, na pizzu nebo na dortík do cukrárny se dokáží vymluvit a nevzbudit žádné podezření.

Vysokoškolská léta jsou také léta studentských lásek a i v tomto případě se stává, že celiak své postižení tají. Mladí lidé se obávají omezené možnosti při výběru partnera, mají obavy, aby nebyli pro svou nemoc odmítáni. Někteří tyto obavy prezentují na sociálních sítích v diskusních fórech pro celiaky. Zkušenosti však ukazují, že je to zbytečné. Jakkoliv může být pro pár nepříjemné, že muž nemůže pozvat ženu do restaurace na oběd nebo na večeři, jak se to často dělává, tak v jiných běžných párových aktivitách omezení nejsou. A i tento handicap je možné časem eliminovat tím, že se restaurace, kde je možné se bezpečně bezlepkově najíst, najde nebo tím, že si bezlepkové jídlo uvaří společně. Tady se pak situace zpravidla liší podle toho, zda celiakií trpí v páru muž nebo žena.

Vážený problém ale nastává, když se celiak setká se šikanou. Stává se to velmi zřídka, a pokud ano, pak u menších dětí na základní škole. U vysokoškoláků se setkáváme s tzv. hecováním. Těžko posoudit, co je horší, ale obojí je nepříjemné a citlivého celiaka to může poškodit. Hecování je nebezpečný fenomén, kterému často neumí čelit, ani zdraví lidé. U lidí s handicapem bývá situace horší. Snaha vyrovnat se spolužákům a podlehnout jejich nátlaku může být velmi nebezpečná.

Vysokoškolské studium také představuje v rámci mimoškolní činnosti různé zábavné programy. Ať už je to návštěva hospody, vinárny nebo různých soukromých večírků a srazů. S tím je neodvratně spojeno pití alkoholických i nealkoholických nápojů. A jak je na tom celiak? Alkohol lepek neobsahuje, takže většina alkoholických nápojů

celiakovi zapovězena není. Výjimku tvoří pivo, které obsahuje ječný slad. Na trhu už je ale možné dostat pivo bezlepkové, které je velmi dobré a laik rozdíl nepozná. Je ale dražší. Lepek mohou obsahovat také některé likéry nebo ochucené destiláty. Čisté destiláty a víno lepek neobsahují. Některé nízko alkoholové vinné nápoje ale mohou obsahovat ječný slad a jsou pro celiaky nevhodné. Nealkoholické nápoje obsahují lepek jen naprosto výjimečně. Běžné značkové nápoje, limonády, ovocné šťávy a minerálky lepek neobsahují. Obezřetný ale musí být celiak u kávy a čaje. Káva ani čaj přirozeně lepek neobsahují, ale lepek může být obsažen v některých přísadách.

Samotné studium pro celiaka žádný problém nepředstavuje. Pokud je nemoc stabilizovaná správně dodržovanou bezlepkovou dietou, může se student věnovat studiu bez omezení. Problémem je tedy jen stravování v průběhu dne. Může-li student navštěvovat menzu, je to výhodou. V opačném případě se musí na dobu strávenou ve škole jídlem vybavit. Záleží na tom, zda je student na koleji nebo do školy dochází z domova. Studenti navštěvující vysokou školu v místě bydliště mají v tomto výhodou. Studenti bydlící na koleji mají možnost přípravy jídla složitější. Záleží na vybavení a celkové úrovni bydlení. Tady se může velmi negativně projevit finanční náročnost diety. Rodina vysílající celiaka ke studiu na vysoké škole musí při výběru koleje zvažovat její vybavenost, popř. vzdálenost od školy apod. Lépe vybavené koleje ale bývají dražší, což může pro rodinu celiaka znamenat problém.

Nemožnost využívat dotovanou stravu v menze, vyšší cena bezlepkových potravin a nutnost lépe vybaveného, a tedy dražšího ubytování, může rodinu celiaka nepřiměřeně zatížit. To se pak může projevit na zhoršení studijních výsledků.

Velmi dobrým pomocníkem celiaků, ale i dalších studentů na indikovaných dietách, jsou vybavené kuchyňky a místnosti nebo kouty určené ve školních budovách pro ohřev nebo i skladování jídla.

Konzumace bezlepkového oběda z termonádoby, na chodbě nebo ve vestibulu budovy, není to, co by studentům na dietě usnadňovalo život.

Závěr

Na dnešních vysokých školách studuje mnoho celiaků. Jsou úspěšní i neúspěšní, spokojení i nespokojení. Někteří jsou velmi dobře začleněni do studentského kolektivu, jiní se začlenit nedokáží. Někdy se setkávají s nepochopením, jindy jsou obklopeni empatickými lidmi, se kterými si rozumí.

Samotná nemoc není žádnou překážkou ve studiu a problémy, které s sebou nese bezlepková dieta, se musí každý student naučit překonávat. Je to taková generálka na zbytek života. Ani po studiu na vysoké škole, nebude jejich život snadný. Ale kdo má život snadný?!

Kontaktní údaje

Ing. Helena Sasová

Celia – život bez lepku o.p.s.

463 31 Nová Ves 198

723 515 377

celia.zb@seznam.cz

www.celia-zbl.cz

<https://www.facebook.com/celia.zbl>

PODPORA A PROBLÉMY PŘI VZDĚLÁVÁNÍ NEVIDOMÝCH Z VLASTNÍ ZKUŠENOSTI

Mgr. Andrea Tkáčová

Abstrakt

V tomto příspěvku bych se chtěla zamyslet nad tím, jak jsem procházela jednotlivými typy vzdělávání a s jakou podporou a problémy jsem se setkávala. Vše vychází pouze z mých vlastních zkušeností, samozřejmě každý může mít jiné, rozdílné zkušenosti.

Klíčová slova

Podpora, kompenzační pomůcky, asistent pedagoga, Speciálně pedagogické centrum, Akademická poradna a centrum podpory.

PROBLEMS AND SUPPORT IN INCLUSIVE EDUCATION OF THE VISUALLY IMPAIRED BASED ON PERSONAL EXPERIENCE

Abstract

I reflect on my experience with inclusive education in each level of the education system, on the support I was given and problems I faced. The sources for my reflection are only my own experiences and these may differ from experiences of other pupils and students in inclusive education

Keywords

Compensation aids, SEN teaching assistants, Special Educational Centres, Academic counselling and Support Centre TUL

Základní škola

- 1996–2000 – Základní škola Frýdlant, Purkyňova ul.
- 2000–2001 – Základní škola Habartice

V sedmi letech jsem byla zařazena do vyrovnávací třídy ZŠ v místě bydliště spolu se sestrou. Výhodou bylo, že v této třídě bylo málo dětí a třídní učitelka se mohla všem dětem individuálně věnovat.

Podpora:

- rodina = zejména ze strany mojí mamky, která mi kreslila pomocí konturent pasty všemožné obrázky a mapy, které v té době nebyly k dispozici, pomáhala mi při učení a i jinak se mi věnovala.
- třídní učitelka = podpora a vstřícný přístup ze strany paní třídní učitelky paní Danuše Čemusové byl, myslím si, klíčovým aspektem, který hrál velice důležitou roli při mé školní docházce na ZŠ. Měla chuť učit se nové věci, tj. naučit se Braillovo slepecké písmo, hledat cesty při vzdělávání v době, kdy integrace dětí s handicapem nebyla rozhodně běžná a vzít si mě, jakožto prakticky nevidomou do své třídy.
- spolupráce se Speciálně pedagogickým centrem při ZŠ pro slabozraké v Praze a Speciálním pedagogickým centrem pro zrakově postižené v Liberci = později mi v určité míře zajišťovali/zapůjčovali učebnice v Braillově písmu.

- možnost používání kompenzačních pomůcek = V první třídě jsem pracovala zrakově se zvětšeným černotiskem a zvětšovací lupou. Od druhé třídy již jsem byla vzdělávána v bodovém písmu tj. používala jsem Pichtův psací stroj a další pomůcky jako např. speciální rýsovací potřeby a kreslenku, ve škole jsem měla též speciálně upravené pracovní místo, kde jsem měla u lavice odkládací prostor na pomůcky.
- asistent pedagoga = v té době značně složitá záležitost, měla jsem ho jen na pár předmětů a to nikoli po všechny roky, tuším, že občas byl na tělocvik a na výtvarnou výchovu, ale tím, že to dříve fungovalo tak, že finance na asistenty si sháněla škola, tak to bylo mnohem složitější než dnes, kdy jsou asistenti hrazeni z prostředků ministerstva a dítě s handicapem má na asistenta po doporučení SPC nárok.

Problémy:

- **názory z řad některých pedagogů** = nesouhlas, odmítání

Střední škola – osmileté gymnázium

- 2001–2009 – Gymnázium Frýdlant, Mládeže 884, ukončeno maturitou
- V páté třídě jsem přestoupila na osmileté gymnázium. Zde jsem zvládala studium bez výrazných problémů.

Podpora:

- **rodina** = zejména ze strany mojí mamky, kdy mi prepisovala většinu učebnic (němčina, fyzika, matematika... aj.), které v té době nebyly, dále mi kreslila pomocí konturent pasty všemožné obrázky (do biologie) a mapy (do zeměpisu, dějepisu), které v té době nebyly k dispozici, pomáhala mi při učení a i jinak se mi věnovala.
- možnost používání kompenzačních pomůcek = Byla jsem vyučována v bodovém písmu, učebnice a učební texty jsem měla přepsány do Braillova písma, při výuce jsem používala Pichtův psací stroj, později PC s hlasovým výstupem a Braillovský řádek.
- **IVP** = Na vyšším gymnáziu jsem měla sestaven individuální studijní plán, který upravoval konkrétní požadavky pro práci při vyučování: speciální pracovní místo s možností odkládání pomůcek, speciálních učebnic, Pichtova stroje a PC, možnost využívat termokopírku, poskytnutí delšího časového limitu při písemných pracích, zkrácení rozsahu písemných prací tak, aby je bylo možno vypracovat během vyučovací hodiny, preference ústního zkoušení. Rovněž podmínky pro vykonání maturitní zkoušky byly v tomto smyslu upraveny.
- **spolupráce se Speciálně pedagogickým centrem pro zrakově postižené v Liberci** = výuka prostorové orientace, zpočátku prepis učebnic, později spolupráce výrazně omezena, příprava zadání maturitní zkoušky do Braillova písma
- **vstřícný přístup většiny pedagogů** (jedna vyučující se dokonce naučila Braillovo písmo) podpora při např. dějepisné či biologické olympiádě

Problémy:

- **ze strany některých pedagogů** = nesouhlas, odmítání, neochota přizpůsobovat mi podmínky (nerespektujíc mou zrakovou vadu)
- **nedostatek přepsaných učebnic** do bodového písma a ostatních kompenzačních pomůcek, nedostatek map a modelů pro názornou představu, vše jsme si museli tvořit sami, pokud jsme něco chtěli mít

Vysokoškolské studium – Technická univerzita v Liberci

- 2009–2013 – TU Liberec – Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická – Prezenční bakalářské studium – Specializace v pedagogice – Historie se zaměřením na vzdělávání, Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání – úspěšně ukončeno
- 2013–2017 – TU Liberec – Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická – Prezenční, navazující magisterské studium – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy, Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy – úspěšně ukončeno
- 2017–2019 – TU Liberec – Centrum dalšího vzdělávání – třísemestrový kurz: Studium v oblasti pedagogických věd se zaměřením na speciální pedagogiku. Studium na VŠ jsem zvládla bez problémů.

Podpora:

- **Akademická poradna a centrum podpory pro studenty se specifickými potřebami** = Po přijetí na VŠ jsem byla vedena v Akademické poradně a centru podpory. Měla jsem vypracováno doporučení pro studenta se specifickými potřebami, kde byla zakotvena vyšší časová dotace při písemném i ústním zkoušení, preferováno bylo ústní zkoušení před písemným, možnost používat kompenzační pomůcky, jako např. PC s hlasovým výstupem, Braillovský řádek, diktafon. Akademická poradna a centrum podpory zajišťovalo digitalizaci potřebných studijních materiálů dle mých potřeb. Využívala jsem služeb studijního asistenta (doprovody, zápisy přednášek, obstarání potřebné literatury)
- **možnost používání kompenzačních pomůcek** = PC s hlasovým výstupem a Braillovský řádek, diktafon, vodící pes
- **zpřístupnění prostředí** (bezbariérovost) na TUL – budovy jsou označeny akustickými (orientačními) majáčky (používá se k nim vpn – povelový vysílač, po zapnutí zazní základní informace o budově, název budovy, ulice a sdělí informaci, jak vypadá budova po vstupu), jsou popsány dveře v budovách v bodovém písmu, k dispozici jsou hmatové mapy areálu TUL

Problémy:

- při mém studiu na TUL se problémy nevyskytovaly často, občas někteří z vyučujících nevěděli, jak mě zkoušet nebo jak přizpůsobit test
- problém nastal na katedře německého jazyka = nedokázali si představit, že by zde mohl studovat prakticky nevidomý a zvládat požadavky výuky, dost výrazně se stavěli proti mému studiu, tudíž jsem si po zralé úvaze zvolila následně obor na jiné katedře, kde problémy nebyly.

Alliance francaise de Liberec

- zde jsem působila od listopadu 2019 do listopadu 2020 jako lektorka francouzského jazyka pro začátečníky
- moje zkušenosti s Alliance francaise de Liberec jsou dále při skládání zkoušek delf:
 - **rok 2011 – DELF a2**
 - **rok 2012 – DELF B1**
- obě tyto zkoušky proběhly celkem dobře, zadání jsem měla v Braillově písmu, avšak problém byl, že materiál na delf B1 byl značně obsáhlý a nikdo ze zkoušejících mi nebyl schopen poradit (zadání nebylo označeno v černotisku) kde která část začíná, tudíž v důsledku jsem jen zbytečně ztrácela čas ze zkoušky) nicméně obě tyto zkoušky jsem úspěšně složila
- **rok 2021 – DELF B2**
- letos jsem skládala zkoušku delf B2, avšak cesta k této zkoušce byla značně dlouhá a komplikovaná:

Problémy:

- **koronavirus** – odsouvání termínu zkoušky kvůli epidemii koronaviru
- **zadání** – chtěla jsem mít tentokrát zadání v elektronické podobě, což se ukázalo jako kardinální problém, ve stanovách je totiž uvedeno, že osoby se zrakovým postižením musí mít zadání v Braillově písmu, což znamená, že nepředpokládají, že v dnešní době lze plnohodnotně číst na PC pomocí hlasového programu a braillského řádku, po složitých jednáních se dostavil výsledek: zadání bude v elektronické podobě, avšak:
 - a) ve formátu pdf (který pro práci není úplně ideální), do formátu pdf se nedalo nic vpisovat, nedal se nijak upravovat, nakonec se mi podařilo formát pdf zkopírovat do formátu Word, kde jsem již mohla pracovat
 - b) druhá komplikace: zkouška byla ukrácena o část Compréhension écrit neboť dle vyjádření z Paříže je to prý stejné jako Compréhension de l'oral = syntéza prý mi text čte a tudíž je to srovnatelné s poslechem. S tímto stanoviskem sice nesouhlasím, ale bohužel se mi nepodařilo příslušné osoby přesvědčit o opaku, nejspíš v Paříži neznají kompenzační pomůcky (při práci používám nejen PC s hlasovým výstupem, ale také Braillský řádek, na němž si čtu text)

Výsledek:

Zkoušku jsem i přes vyjmenované problémy úspěšně složila.

Tyflocentrum

- Tyflocentra patří pod SONS (sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých). Slouží k podpoře a pomoci osob se zrakovým postižením, nabízí mnoho sociálně aktivizačních služeb, sociální rehabilitaci
- nabídka služeb (Tyflocentrum Liberec): průvodcovská a předčitatelská služba, zajímavé aktivity v rámci sociálně aktivizačních služeb, výuka a poradenství ohledně elektronických kompenzačních pomůcek, základní sociální poradenství a metodická činnost: sociální pracovnice, k zapůjčení tandemová kola, zvukové knihy, možnost digitalizace textů a další.

- já osobně jsem za dobu své spolupráce s Tyflocentrum Liberec využila tyto služby = výuka a poradenství ohledně elektronických kompenzačních pomůcek tj. kurzy práce s PC s hlasovým výstupem a mobilním telefonem s hlasovým výstupem,
- dále se pravidelně účastním různých sociálně-aktivizačních aktivit např. jóga, jízda na koních, dříve keramika, rodičovský klub (online), ... atd.
- od listopadu 2020 – působím v Tyflocentru Liberec jako lektorka německého jazyka – kurzy probíhají on-line a vše zvládám bez problémů
- navštěvovala jsem online jazykové kurzy francouzského a německého jazyka sociální firmy Ergones, zřizované Tyflocentrem Olomouc, o.p.s, kvalita výuky byla značně vysoká a vzhledem ke zrakovému postižení lektorek i naprosto přizpůsobena osobám se zrakovým postižením,
- musím konstatovat, že podpora ze strany tyflocenter je opravdu velká a rozhodně tyto organizace zaujímají významnou roli v životech a vzdělávání mnohých zrakově postižených osob.

Závěr

Myslím si, že v dnešní době moderních technologií může být vzdělávání zrakově postižených plnohodnotné. Záleží vždy na schopnostech a možnostech nejen vzdělávaného jedince se zrakovým postižením, ale samozřejmě i na vyučujícím, protože i když technika a technologie jsou velkými pomocníky, tak vždy bude potřeba v určitých oblastech individuální přístup. Záleží na každém, kdo se chce vzdělávat, či kdo vzdělává, jak se k této problematice postaví, zda aktivně, nebo pasivně.

Kontaktní údaje:

Mgr. Andrea Tkáčová

Vysoká 1348, Frýdlant

e-mail: klozova.andrea@seznam.cz

VYSOKOŠKOLSKÁ SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKA

PaedDr., Bc. Zdenka Šándorová, Ph.D.

Abstrakt

Důležitým činitelem vývoje společnosti i ekonomiky je úroveň vzdělávání, kvalita a výkonnost vzdělávacího systému a také to, jak společnost dokáže využít tvůrčího lidského potenciálu všech svých členů, tedy i členů se zdravotními limity. Současnou problematiku inkluzivního vzdělávání a inkluzivní pedagogiky v České republice od edukace v raném věku přes předškolní, základní, sekundární vzdělávání tedy tímto příspěvkem obohacujeme a rozšiřujeme o referenční pole vysokoškolské speciální pedagogiky, zejména její legislativní opory, což je také cílem odborného textu. Zároveň zmiňujeme systémově Bílou knihu terciárního vzdělávání a úvod do problematiky vysokoškolské pedagogiky.

Design příspěvku byl zvolen adekvátně tématu. Byla využita obsahová analýza ve vazbě na legislativní normy, strategické dokumenty a další tematický textový materiál.

Klíčová slova

Vysokoškolská speciální pedagogika; Vysokoškolský student; Zdravotní postižení; Speciální vzdělávací potřeby; Legislativní předpisy.

SPECIAL EDUCATION IN TERTIARY EDUCATION TIER

Abstract

An important factor in the development of society and the economy is the level of education, the quality and performance of the education system, as well as how society can use the creative human potential of all its members, including those with health limits. The current issues of inclusive education and inclusive pedagogy in the Czech Republic, from early childhood education through pre-school, primary and secondary education, are therefore enriched and expanded by this contribution to the field of reference of higher education special education, especially its legislative support, which is also the aim of the technical text. At the same time, we mention the system-wide white paper on tertiary education and an introduction to the issues of higher education pedagogy.

The design of the post was chosen adequately to the topic. Content analysis was used in connection with legislative norms, strategic documents and other thematic textual material.

Keywords

University special education; University student; Disability; Special educational needs; Legislative regulations.

Úvod do tématu

Jedním ze základních ukazatelů kvality vysoké školy je mimo jiné to, do jaké míry umožňuje studium a získání vysokoškolské kvalifikace všem bez rozdílu na principu nediskriminace v přístupu ke vzdělání. Kvalitní vysokoškolská instituce by měla poskytovat kvalitní studijní programy a na úrovni řídicího managementu se cíleně zabývat otázkami přístupnosti v souladu se zákonem o vysokých školách a dalšími normativními

akty a zajišťovat vysokoškolské vzdělání všem studentům bez rozdílu zdravotního stavu nebo jiného znevýhodnění. Studenti se zdravotním postižením se stávají nedílnou součástí akademické komunity. Zajištění podmínek k jejich studiu ve smyslu „zpřístupnění“ vnímáme tak, že jde o standardní součást služeb, které vysoká škola poskytuje. Tyto služby by měly být zajištěny studujícím s postižením ve stejném rozsahu a kvalitě jako ostatním studujícím a s ohledem na individuální vzdělávací potřeby bezprostředně plynoucí z důsledků zdravotního postižení.

Česká republika inkluzivní terciární vzdělávání studentů se speciálními potřebami úspěšně naplňuje a tím rozšiřuje referenční pole speciální pedagogiky o vysokoškolskou speciální pedagogiku.

Podporu referenčnímu poli vysokoškolské speciální pedagogice poskytuje po stránce finančního zabezpečení metodický pokyn MŠMT *Financování zvýšených nákladů na studium studentů se specifickými potřebami*, který je vydávaný od roku 2012.

Jsme také svědky toho, že se významně zvýšila síť informačně-poradenských pracovišť a servisních služeb, které slouží nejen studentům se speciálními potřebami, ale i pedagogům vysokých škol i dalším osobám. (Šándorová, Jirava, 2015) Důležitým momentem bylo i založení Asociace poskytovatelů služeb studentům se specifickými potřebami na vysokých školách (AP3SP) v roce 2013.

Podporou byly i Operační programy Evropského sociálního fondu v letech 2015 až 2020, které nabídly českým vysokých školám možnost odstranit technické, psychosociální a komunikační bariéry a vybudovat bezbariérová servisní centra podpory a pomoci studentům se speciálními potřebami. (Šándorová, 2014, 2016)

O odborném zájmu o referenční pole vysokoškolské speciální pedagogiky svědčí nárůst výzkumných aktivit, odborných publikací, konají konference i studijní pobyty v zahraničí. Zpřístupněním vysokoškolského studia studentům se speciálními potřebami dochází k vyrovnávání jejich vzdělávacích příležitostí. (Šándorová, Jirava, 2015) Formuje se postupně referenční pole vysokoškolské speciální pedagogiky.

Bílá kniha terciárního vzdělávání

V souvislosti s tématem se nyní zaměříme na Bílou knihu v terciárním vzdělávání. Cílem Bílé knihy terciárního vzdělávání bylo nejen popsat stav, ve kterém se naše terciární vzdělávání nacházelo ve srovnání se světem, cíle, jichž bylo žádoucí a možné dosáhnout, navrhnout účinné strategie vedoucí ke změně, a stanovit podmínky, za kterých tyto strategie bylo možné úspěšně realizovat, ale též vytvořit celkovou komunikační strategii. (Matějů, 2009)

Obecná charakteristika

Obecně je *Bílá kniha zpráva nebo příručka, která pomáhá řešit vybranou problematiku a usnadňuje činit rozhodnutí. Bílé knihy, na rozdíl od Zelených knih, již obsahují konkrétní návrhy pro přijetí opatření ve specifických oblastech politiky. Bílá kniha zohledňuje výsledky veřejných konzultací, které k daným návrhům proběhly, a obsahuje obrys možných legislativních opatření. Bílá kniha je předkládána pro posouzení politické reprezentaci.* (Metodika přípravy veřejných strategií, Ministerstvo pro místní rozvoj, 2013).

Bílou knihu terciárního vzdělávání (dále jen Bílá kniha) můžeme považovat za přelomový dokument v oblasti vysokoškolské politiky, a to z důvodu, že ambicí České republiky je patřit k evropské špičce, což se neobejde bez reflexe světových trendů v oblasti terciárního vzdělávání. Bílá kniha zasazuje český systém terciárního vzdělávání do mezinárodního kontextu a odráží evropské a světové trendy posledních let.

Pokud analyzujeme strukturu Bílé knihy, pak vychází z rolí, které systém terciárního vzdělávání plní v moderní společnosti v souladu s měnícími se požadavky svého okolí. Dále popisuje základní nástroje a mechanismy, které slouží k efektivnímu řízení (vnějšmu i vnitřnímu) a k financování celého systému. Vlastní kapitoly dokumentu stručně formulují hlavní teze, jejich východiska i souvislosti. (Matějů, 2009)

Co tedy je a není Bílá kniha. Bílá kniha je koncepční a strategický dokument, který stanoví, jakým směrem se má terciární vzdělávání v České republice vyvíjet v následujících deseti až dvaceti letech. Formuluje potřeby společnosti a očekávání vlády i vnějších aktérů od činnosti institucí terciárního vzdělávání (tj. vysokých škol a vyšších odborných škol).

- Poskytuje koncepční základ pro legislativní změny, které umožní naplnit tato očekávání.
- Poskytne expertní oporu pro politická rozhodnutí, jak v dlouhodobé perspektivě radou na sebe navazujících kroků reformovat systém terciárního vzdělávání.
- Ve snaze poskytnout dlouhodobější vizi dalšího rozvoje terciárního vzdělávání se Bílá kniha v jednotlivých návrzích neomezuje pouze na ty změny, které je v souladu s Programovým prohlášením vlády možné provést v následujících několika letech, zejména pak do konce tohoto volebního období.
- Bílá kniha není podrobným analytickým materiálem s technickým popisem potřebných kroků a změn.
- Legislativní návrhy, které jsou v průběhu implementace reformy předkládány vládě a Parlamentu ČR jsou připravovány součinnosti MŠMT, MF a MPSV a procházejí diskusí s relevantními aktéry (reprezentace vysokých škol, zaměstnavatelé, podnikatelé, atd.)

Bílá kniha je určena hlavním aktérům terciárního vzdělávání i široké veřejnosti a její publikace není konečným cílem. Je pouze dílčím výstupem procesu, který stanovuje směry a mantinely další práce včetně změn v oblasti diverzifikace vzdělávacích systémů, nových konceptů řízení (na národní i institucionální úrovni) či finanční spoluúčasti studentů.

(Bílá kniha, 2009, dostupné také z: https://iforum.cuni.cz/IFORUM-6646-version1-BKTV_finalni_verze.pdf)

Referenční pole vysokoškolské speciální pedagogiky v Bílé knize

V souladu s požadavkem na posílení mechanismů integrace zdravotně postižených studentů Bílá kniha navrhuje pro tuto skupinu adekvátním způsobem navýšit základní studijní grant a reflektovat tak skutečnost, že tito studenti mají v důsledku svého postižení zvýšené náklady spojené se studiem. Bílá kniha také poukazuje na „prevenci“ sociálních bariér v přístupu k vysokoškolskému vzdělání, a to formou sociálních stipendií.

Dle Bílé knihy vysoká škola musí být autonomním a sebevědomým subjektem, jedním z nejdůležitějších prvků občanské společnosti, který díky své autoritě a prestiži

může mnoho ovlivnit. Pozitivní role vysokých škol v rozvoji moderní občanské společnosti je neoddiskutovatelná.

Úvod do vysokoškolské speciální pedagogiky

V kapitole informujeme krátce o vysokoškolské pedagogice a vysokoškolské speciální pedagogice včetně legislativních opor.

Vysokoškolská pedagogika

Být kvalifikovaným edukátorem v rámci rané edukace, učitelem předškolního, základního či středního vzdělávacího systému zpravidla předpokládá pedagogickou kvalifikaci v rámci střední nebo vysoké školy s pedagogickým zaměřením. Pro každý stupeň vzdělávání můžeme aplikovat základní pedagogické zákonitosti a pedagogická pravidla a zásady, které platí obecně, ale zároveň si také musíme uvědomit, že pedagogické didaktické zásady a postupy mají své specifické rysy vzhledem k věkovým kategoriím od raného věku (např. jesle, dětské skupiny) po senium (např. Univerzity třetího věku). Svoji roli sehrává do značné míry legislativa. Paradoxní je, že v legislativě vysokých škol takovýto požadavek absentuje.

Slavík a kol. (2012, s. 9) dodává, že *obdobná situace byla a stále je v mnoha zemích napříč kontinenty*. Vysokoškolští pedagogové jsou velmi často přesvědčeni, že dostatečnou odborností je jejich vědecká profese a vzdělání v oblasti pedagogických intervencí podceňují. Slavík (2012, s. 9) však poukazuje na osvícené severozápadní univerzity, kde se výrazně mění pohled na pedagogickou stránku péče o vysokoškolského studenta. Pedagogické vzdělávání dostává vysoce hodnotnou podobu v regulérních kurzech, jejichž absolvování je podmínkou pro setrvání na univerzitě. Tzv. tutoriální systém je zachován na britských univerzitách. Zde je pedagogická příprava předpokladem pedagoga setrvání. V tomto aspektu má Česká republika sice rezervy, ale se vznikem servisních center jsou zaznamenány možnosti speciálně pedagogického vzdělání v konceptu celoživotního učení.

Co je tedy vysokoškolská pedagogika? Stručně bychom mohli definovat tuto nedílnou součást pedagogiky jako disciplínu, která se věnuje edukačním jevům a procesům v rámci terciálního stupně vzdělávání. Ve svých základech neopomíná výchovně motivační prvky, rozvíjení a kultivaci osobnosti vysokoškolského studenta a také nově se rozvíjející speciálně pedagogickou pomoc, podporu a intervenci vysokoškolským studentům se speciálními potřebami, můžeme tedy hovořit o vysokoškolské speciální pedagogice (Slavík, 2012, s. 9).

Vysokoškolská speciální pedagogika, předmět, cílové skupiny a její legislativní opory

Vysokoškolskou speciální pedagogiku můžeme definovat jako teoretickou vědu hodnotící jevy a procesy, které se odchyľují od hlavního proudu edukačního dění v prostředí vysoké školy. Vysokoškolská speciální pedagogika mapuje oblast referenčního pole a specifických podmínek kvalit života cílové skupiny vysokoškolských studentů se specifickými potřebami, osob blízkých a dalších zainteresovaných odborníků v socializaci, edukaci a komprehenzivní (ucelené) (re)habilitaci.

Předmětem vysokoškolské speciální pedagogiky jsou teoretické a praktické otázky edukace, socializace, enkulturace a ucelené (re)habilitace vysokoškolského studenta se

specifickými potřebami a dalších zainteresovaných cílových skupin a využití tohoto poznání pro stanovení cílů nejefektivnějších cest, prostředků, podmínek, které zabezpečují kompenzaci, (re)edukaci, (re)socializaci, (re)habilitaci psychických i fyzických deficitů s cílem sociální adaptace a integrace do společnosti a včetně zabezpečení maximálního nezávislého života, dosažení ekonomické samostatnosti a zapojení na trh práce.

Dle Pravidel pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, Přílohy č. 3 (Metodický pokyn k financování zvýšených nákladů na studium studentů se specifickými potřebami) je cílová skupina studentů se specifickými potřebami dle kategorií rozdělena na studenty se zrakovým postižením, a to uživatele zraku a uživatel hmatu/hlasu, studenty se sluchovým postižením – uživatel mluveného jazyka a uživatel znakového jazyka. Studenti s pohybovým postižením jsou rozděleni na studenty s postižením dolních končetin a studenty s postižením horních končetin. Další kategorií tvoří studenti se specifickými poruchami učení, s poruchou autistického spektra a student s jinými obtížemi, kam patří jiná psychická porucha či obtíže, včetně neautistických neurovývojových poruch, tj. narušených jazykových, řečových a jiných komunikačních schopností, nebo chronické somatické onemocnění objektivně brání standardním způsobem plnit studijní povinnosti. Nevylučují se ani kombinace postižení.

Za legislativní oporu vysokoškolské speciální pedagogiky lze považovat Všeobecnou deklaraci lidských práv vydané OSN v roce 1948, kde se v článku 26, odst. (1) uvádí, že *„každý má právo na vzdělání“*, přičemž *„vyšší vzdělání (včetně vysokoškolského) má být stejně přístupné všem podle schopnosti“*. Obdobně se k právu na rovný přístup ke vzdělávání staví i Evropská unie v Listině základních práv, kde se v článku 14 (Právo na vzdělání), odst. 1 uvádí, že *„každý má právo na vzdělání a přístup k odbornému a dalšímu vzdělávání“*. V souladu s uvedenou listinou je i Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, v níž je v článku 33, odst. 1 konstatováno, že *„každý má právo na vzdělání“*.

Významnou změnu přinesla Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „úmluva“), kterou přijalo Valné shromáždění OSN 13. prosince 2006. Ta v České republice vstoupila v platnost po ratifikačním procesu 28. října 2009. Osobami se zdravotním postižením se přitom rozumí *„osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejímu plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními“*.

V oblasti vzdělávání ukládá úmluva v článku 24 signatářským státům uznávat *„právo osob se zdravotním postižením na vzdělání“* a realizovat toto právo *„bez diskriminace a na základě rovných příležitostí“* prostřednictvím zajištění *„začleňujícího vzdělávacího systému“* a *„poskytování přiměřené úpravy podle individuálních potřeb“* a *„nezbytné podpory umožňující jejich účinné vzdělávání“*. *„Účinná opatření individualizované podpory“* přitom mají být *„realizována v prostředí, které v souladu s cílem plného začlenění maximalizuje vzdělávací pokroky a sociální rozvoj“*. Konkrétně v oblasti vysokoškolského vzdělávání dále musí dále jednotlivé státy zajistit, aby *„osoby se zdravotním postižením měly možnost přístupu k obecnému terciálnímu vzdělávání, odborné přípravě na výkon povolání, vzdělávání dospělých a celoživotnímu vzdělávání bez*

diskriminace a na rovnoprávném základě s ostatními“. Za tímto účelem jim musí být „poskytována přiměřená úprava“.

S přístupností vzdělávání neoddělitelně souvisí i zajištění přístupu „*k hmotným životním podmínkám, dopravě, informacím a komunikaci, včetně informačních a komunikačních technologií a systémů, a k dalším zařízením a službám dostupným nebo poskytovaným veřejnosti“*, kterému je věnován Článek 9 úmluvy. V něm je explicitně uvedeno, že je nezbytné odstraňovat bariéry u budov škol a při poskytování informačních, komunikačních a dalších služeb.

V souladu s Článkem 33 úmluvy se Česká republika zavázala zřídit „*nezávislý mechanismus na podporu, ochranu a monitorování provádění úmluvy“*. Tímto orgánem je podle § 1, odst. (7) zákona č. 349/1999 Sb. veřejný ochránce práv – ombudsman. Ten „*sleduje naplňování“* úmluvy a „*monitoruje práva osob se zdravotním postižením“*.

V návaznosti na úmluvu vydala 15. 11. 2010 Evropská komise Evropskou strategii pro pomoc osobám se zdravotním postižením 2010–2020: Obnovený závazek pro bezbariérovou Evropu. V její preambuli je připomenut článek 26 Listiny základních práv Evropské unie, kde je deklarováno, že „*Unie uznává a respektuje právo osob se zdravotním postižením na opatření, jejichž cílem je zajistit jejich nezávislost, sociální a profesní začlenění a jejich účast na životě společnosti“*, a dále článek 21, který „*zakazuje jakoukoli diskriminaci na základě zdravotního postižení“*. Evropská komise se proto touto strategií zavazuje, že „*bude spolu s členskými státy pracovat na odstranění překážek pro dosažení bezbariérové Evropy“*, přičemž jejím hlavním cílem „*je posílit postavení osob se zdravotním postižením tak, aby mohly zcela využívat svých práv a mít úplný prospěch ze zapojení do společnosti a evropské ekonomiky“*. K tomu, jak již bylo výše uvedeno, Evropská komise „*určila osm hlavních oblastí, kde je třeba podniknout kroky: přístupnost, zapojení do společnosti, rovnost, zaměstnanost, vzdělávání a odborná příprava, sociální ochrana, zdraví a vnější činnost“*. K prioritním cílům v oblasti vzdělávání na vysokých školách přitom patří mimo jiné např. „*zajišťovat vhodně načasovanou podporu pro inkluzivní vzdělávání a individuální přístup v učení a rovněž časovou identifikaci zvláštních potřeb, poskytovat adekvátní odbornou přípravu a podporu odborníkům, kteří pracují ve všech stupních vzdělávání“*.

Další legislativní norma Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), v § 21 nařizuje všem vysokým školám:

- poskytovat uchazečům o studium, studentům a dalším osobám informační a poradenské služby související se studiem a s možností uplatnění absolventů studijních programů v praxi,
- činit všechna dostupná opatření pro vyrovnání příležitostí studovat na vysoké škole, ...“
- zveřejňovat informace o dostupnosti studijních programů pro osoby se zdravotním postižením. (Zákon o vysokých školách v platném znění).

Jako výchozí strategické dokumenty poukazující na nutnost řešit potřeby vysokoškolských studentů se specifickými potřebami musíme také zmínit národní plány. Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období

2010–2014 a navazující Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015–2020. Dle tohoto dokumentu v oblasti vysokého školství budou rovné příležitosti osob se zdravotním postižením podporovány financováním zvýšených nákladů vysokých škol zpřístupňujících studium osobám se specifickými potřebami, projektovým financováním a zahrnutím požadavků na přístupnost studia do standardů pro institucionální akreditace. Důraz je rovněž kladen na získávání kvalitnějších dat o problémech.

Závěr

Príspevkem obohacujeme a rozšiřujeme speciální pedagogiku o referenční pole vysokoškolské speciální pedagogiky, což je cílem odborného textu. Téma vysokoškolské speciální pedagogiky bylo prezentováno v kontextu Bílé knihy terciárního vzdělávání, předmětu, cílových skupin a legislativních opor. Vysokoškolská speciální pedagogika jako součást speciální pedagogiky má široké referenční pole, představuje aktuálně bohatý systém vědeckých poznatků o specifické oblasti edukační reality vysokoškolských studentů a zároveň vytváří možnosti pro realizaci vědecké práce.

Literatura

Evropská strategie pro pomoc osobám se zdravotním postižením 2010–2020: Obnovený závazek pro bezbariérovou Evropu.

Listina základních práv Evropské unie

Matějů, Petr. *Bílá kniha terciárního vzdělávání*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2009. ISBN 978-80-254-4519-8.

Metodika přípravy veřejných strategií, Ministerstvo pro místní rozvoj, 2013

Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010–2014.

Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015–2020.

Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, Příloha č. 3 (Metodický pokyn k financování zvýšených nákladů na studium studentů se specifickými potřebami)

Slavík, Milan. *Vysokoškolská pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4054-6.

Šáňdorová, Zdenka a Pavel Jirava. *Studenti Univerzity Pardubice z pohledu interdisciplinárního poradenského týmu akademické poradny APUPA a Referátu služeb hendikepovaným RSH*. Aktuální otázky sociální politiky – teorie a praxe. Pardubice: Fakulta ekonomicko-správní Univerzita Pardubice, 2015, 9(1): 35–50. ISSN 1804-9095.

Šáňdorová, Zdenka. Inkluzivní aktivity ve prospěch studentů se SVP na UPa v akademickém roce 2013–2014. In: Pospíšilová, Iveta (ed.). „Vysokoškolské studium bez bariér“: sborník příspěvků z IX. ročníku mezinárodní konference zaměřené na trendy ve

zpřístupňování studia na vysokých školách lidem se zdravotním postižením a specifickými potřebami, konané 25. – 26. 9. 2014, s. 45–53. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014, s. 45–53. isbn 978-80-7494-169-6.

Šándorová, Zdenka. Podpora studentů se specifickými vzdělávacími potřebami na vysokých školách v České republice – příklad dobré praxe Univerzity Pardubice. *Revue sociálních služeb: Profesionální identita v sociální práci: vztah mezi trvalostí a změnou.* Trnava: Váry, 2016, VIII.(2), 52-61. ISSN 1338-1075.

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením.

Všeobecná deklarace lidských práv.

Zákon č. III/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách)

Zákon č. 349/1999 Sb.

Kontaktní údaje

PaedDr. Zdenka Šándorová, Ph.D.

Univerzita Pardubice,

Fakulta filozofická,

Katedra věd o výchově

E-mail: Zdenka.sandorova@upce.cz

STUDENTI S VYBRANÝMI SPECIFICKÝMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI NA VYSOKÉ ŠKOLE EKONOMICKÉ V PRAZE

PhDr. Mgr. Zuzana Hubinková, Ph.D.

Abstrakt

Ve své práci se zaměřím na studenty se specifickými poruchami učení (dále SPU), s poruchami pozornosti (dále ADD), s poruchami pozornosti spojených s hyperaktivitou (dále ADHD), s problematikou psychických onemocnění a taktéž se dotknu chronických somatických onemocnění. Mým záměrem je přiblížit problematiku řady studentů se specifickými vzdělávacími potřebami, o kterých se často laická i odborná veřejnost domnívá, že se jedná o poruchy, ze kterých děti „vyrostou“... V řadě případů tyto poruchy přetrvávají dále do budoucna a pokud se nenaskytne vhodná součinnost jedince, rodiny, školy, zaměstnání a dalších odborníků může mít na jedince fatální následky. Integrace studentů, kteří mají diagnózu ADHD nebo a zároveň nějakou formu SPU či psychiatrické onemocnění atd. do běžného vysokoškolského studia je stále diskutovaným tématem.

Cílem poradny pro studenty se specifickými vzdělávacími potřebami je větší otevření poradenských služeb v rámci Akademického centra Vysoké školy ekonomické v Praze (dále VŠE v Praze) nejen pro studenty se specifickými vzdělávacími potřebami, ale i pro pedagogy a zaměstnance školy, kteří se s těmito studenty setkávají.

Klíčová slova

studenti, specifické vzdělávací potřeby, SPU, ADHD, psychická onemocnění

STUDENTS WITH SELECTED SPECIFIC EDUCATIONAL NEEDS AT THE PRAGUE UNIVERSITY OF ECONOMICS AND BUSINESS

Abstract

In my work I will focus on students with specific learning disabilities (SPU), attention disorders (ADD), attention disorders associated with hyperactivity (ADHD), mental illness and also touch on chronic somatic diseases. My intention is to approach the issue of many students with special educational needs, which are often believed by the lay and professional public to be disorders from which children “grow up”... In many cases, these disorders persist into the future and if there is no appropriate cooperation. Individuals, families, schools, jobs and other professionals can have fatal consequences for individuals. The integration of students who have a diagnosis of ADHD or at the same time some form of SPU or psychiatric illness, etc. into regular university studies is still a topic of discussion. The aim of the counselling centre for students with special educational needs is to open up counselling services within the Academic Centre of the Prague University of Economics and Business not only for students with special educational needs, but also for teachers and school staff who meet these students.

Keywords

students, specific educational needs, specific learning disabilities, ADHD, mental illness

Úvod

Specifické vzdělávací potřeby mohou vzniknout u různých skupin – nejčastěji se vztahují k jedincům se zdravotním postižením, tj. pohybovým, zrakovým, sluchovým, případně postižením kombinovaným, a u jedinců se zdravotním znevýhodněním, tj. s psychiatrickým onemocněním a s chronickým onemocněním. Samostatnou skupinu tvoří osoby se specifickými poruchami učení (SPU), ADHD a poruchami řeči (narušenou komunikační schopností), zahraniční studenti či sociálně znevýhodnění studenti.

V současnosti se v rámci projektu OP VVV ESF podílím na rozšířených poradenských službách Akademické psychologické poradny (dále APP) nejen pro studenty se specifickými vzdělávacími potřebami, ale i pro pedagogy a zaměstnance školy, kteří se s těmito studenty setkávají. Provádím orientační poradenství a edukaci studentů se specifickými vzdělávacími potřebami. V rámci naší poradny je také prováděna diagnostika specifických poruch učení.

Se studenty se specifickými vzdělávacími potřebami pracuji i více terapeuticky, tzn. že máme více sezení (pokud si to přejí), tak 3–5 sezení, během kterých pracujeme na poznání osobnosti a snažíme se rozklíčovat základní problém, se kterým student přišel. Velmi často pracujeme na individuálním studijním plánu v tom směru, aby si student určil, co mu pomůže, co bude moci sám udělat, k jakému cíli se chce v horizontu určitého času dostat.

Akademická psychologická poradna není klinickým pracovištěm, které by se zabývalo chorobnými symptomy a syndromy, proto v odůvodněných případech předává klientům kontaktní informace na odborná specializovaná pracoviště či centra krizové intervence.

1. Nejčastější vývojové poruchy centrální nervové soustavy u vysokoškolských studentů

Osobnost člověka se vyvíjí především na základě interakce dvou základních vývojových faktorů. Jsou jimi vnitřní podmínky (dědičné, vrozené atd.) a vnější podmínky (vlivy prostředí).

Z hlediska vnitřních podmínek vývoje nelze opomenout úlohu **centrální nervové soustavy** a periferních nervů, které hrají důležitou roli v řízení lidského chování. Poškození centrální nervové soustavy má tedy řadu vlivů na život jedince. K poškození mozku, resp. centrální nervové soustavy, může dojít úrazem, nádorem, otravou, infekcí, metabolickými změnami, nebo může jít o poruchu vývoje mozku. Onemocnění centrální nervové soustavy, nebo její postižení v dětském věku jsou specifické tím, že projevy tohoto postižení jsou ovlivněny i vývojovými faktory.

Lehké mozkové dysfunkce (dále LMD) jsou souborem příznaků oslabení centrální nervové soustavy. Tyto příznaky mohou mít mnoho podob a toto nespecifické oslabení se projevuje v řadě symptomů

Mezi projevy LMD patří **specifické poruchy učení**, které mají nejen individuální vliv na jedince v jeho životě, ale také ovlivňují jeho sociální zařazení v dané kultuře. Specifická porucha učení bývá jednou z nejčastějších obtíží, se kterou se pedagogové na základní, střední a v neposlední řadě i na vysoké škole setkávají. Je nutné si uvědomit, že čtení a psaní je v naší kultuře považováno za běžnou a samozřejmou dovednost, což má za následek, že žáci a studenti, kteří mají nějakou formou specifické poruchy učení,

jsou silně handicapovaní. To se výrazně projevuje i v sociální rovině. Na tyto žáky a studenty bývá velmi často nahlíženo jako na neúspěšné, kteří na sebe umí jen nevhodně upozorňovat. Porucha učení většinou bývá ve spojitosti s neklidem či nepozorností, což ještě více zkresluje obraz o studentovi, přičemž ale označení specifická znamená, že slabší prospěch v některých předmětech není způsoben oslabeným intelektem.

Důležitou charakteristikou osob s SPU je neschopnost integrovat více mentálních funkcí k jednomu učebnímu cíli, přičemž podkladem je dysfunkce centrálního nervového systému. SPU mají společné projevy, které jsou základem dalších obtíží jedince. Řadíme mezi ně: poruchy zrakového a sluchového vnímání, poruchy pravolevé a prostorové orientace, poruchy jemné a hrubé motoriky, specifické poruchy řeči, poruchy orientace v čase, porucha automatizace apod. (Zezulková a kol., 2013).

Úroveň pozornosti je závislá na úrovni zralosti mozkových struktur, na spolupráci a integraci mnoha systémů a struktur v různých oblastech mozku.

V pedagogické praxi se učitelé velmi často setkávají s nedostatky v oblasti pozornosti u svých žáků a studentů. Postoje a představy o tomto problému jsou velmi často ovlivňovány stereotypy, které jsou způsobeny nedostatečnou informovaností o této problematice:

- pedagog, jakožto dospělý jedinec promítá do žáka či studenta své očekávání a přesvědčení, že žáci se mohou soustředit stejně dobře jako dospělý,
- zkušenější pedagog i na vysoké škole mívá nesprávnou představu, že průměrně inteligentní student by se mohl soustředit, jen kdyby chtěl.

Porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou (ADHD) je termín označující specifickou vývojovou poruchu, která postihuje jak děti, tak dospělé jedince. Tato geneticky přenášená neurobiologická dysfunkce u postižené osoby snižuje schopnost zaměřit a udržet pozornost, přizpůsobovat aktivitu a ovládat impulzy. Důsledkem poruchy jsou výkonové a adaptační obtíže během vzdělávání, v zaměstnání a zvýšení rizika pro nežádoucí jednání (např. rozvoj závislostí či chování pro společnost nebezpečné).¹⁴

Vzhledem k tomu, že ADHD je poruchou vývojovou, tak to znamená, že porucha se s věkem vyvíjí, mění se a ne vždy zcela vymizí. Tento syndrom v dětství ovlivňuje učení, chování, sociální vztahy i sebehodnocení. Problémem, který přetrvává a zatěžuje i v období dospívání a v dospělosti bývá neúspěšnost ve studiu a v práci a problematické sociální vztahy. (Vágnerová, 2005) Mladý člověk velmi často pociťuje velký vnitřní neklid, což se může projevovat např. tím, že pohrává si s prsty, tužkou apod., nezřídka ztrácí své věci (mobil, diář, peněženku, klíče, tašku, zapomene, kde zaparkoval auto...). Studenti zapomínají dorazit na domluvené konzultace, do vyučovacích hodin nebo na ně přichází pozdě, zadané úkoly, seminární práce odkládají nebo zapomínají. Další charakteristiku pro dospělého s ADHD je obtížné udržitelný pořádek věcech i pořádek ve vztazích. Takový mladý člověk často se vrhá do nových věcí a ty se mu pak nakupí, že nestíhá vůbec nic. Obtížně dokončuje započaté úkoly, mívá problém mít přehled o svých financích. V soukromém životě může častěji střídát partnery, a dělá mu i v partnerském životě problém soustředit se na cokoli včetně sexu. Tím že se do všeho vrhá po hlavě

¹⁴ Oficiální webové stránky profesora Barkleyho, ADHD facts sheet [online] Dostupné na: <http://www.russellbarkley.org/adhd-facts.htm>

a rychle, často bez uvážení, tak může mít jeho chování rizikové prvky, např. v dopravě jezdí nepřiměřeně rychle, experimentuje s návykovými látkami, přejíždá se, nadměrně nakupuje nebo je náchylný k jinému rizikovému chování. Dospělí s ADHD často pociťují, že jejich výkon neodpovídá jejich schopnostem, mohou opakovaně selhávat ve vztazích, v zaměstnání i ve studiu. Často poté podléhají depresím či únavovému syndromu, snadněji sahají po návykových látkách (Čermáková, Papežová, Uhlíková, 2014).

Medicínský a vědecký pokrok je dnes již na takové úrovni, že téměř všechny symptomy a obtíže, s nimiž se lidé mající ADHD potýkají, jsou potenciálně léčitelné a to i farmakologicky. Mezi pomocné terapeutické techniky můžeme zařadit například canisterapii, hippoterapii nebo arteterapii.

Studenti mající nějakou formou specifické poruchy učení¹⁵ či poruchu pozornosti objektivně selhávají v oblastech zdánlivě snadných, přestože obtížnější dovednosti zvládnou. Takovéto nerovnoměrné rozložení dovedností a znalostí je pro specifické poruchy učení a ADHD typické. Což můžeme vidět i u našich vysokoškolských studentů.

Vzhledem k tomu, že specifické poruchy učení a poruchy pozornosti postihují jedince v celé jeho šíři psychických projevů, tak jsou ve středu zájmu nejen pedagogů a psychologů, ale také medicíny a jim příbuzných oborů, kteří užívají medicínskou terminologii. Díky vědeckému vývoji se aktualizují diagnostická kritéria specifických poruch učení a poruch pozornosti

1.1. Objektivní a subjektivní překážky studia u studentů s SPU

V průběhu studia na vysoké škole, se může objevit řada objektivních i subjektivních překážek, které znesnadňují studium studentům s SPU. Objektivní překážky vyplývají z podstaty projevů SPU, subjektivní překážky jsou ovlivněny celkovým přístupem k jedinci s SPU v průběhu vzdělávání, jeho osobnostními předpoklady a zkušenostmi (Zezulková a kol., 2013) Není zcela snadné se zorientovat v jednotlivých problémech studentů s SPU a jejich identifikace vyžaduje značnou sociální citlivost a empatii.

Objektivní překážky ve studiu na vysoké škole u studentů s SPU jsou dány podstatou těchto poruch, které odráží pojetí naší kultury tedy, že čtení a psaní je považováno za běžnou a samozřejmou dovednost, tedy většinový automatický přístup k jazyku jako prostředku získání nových informací. Vybrala jsem tedy ty problémy, které prokazatelně snižují **úspěšnost ve studiu:**

- tvorba poznámek z přednášek – někteří studenti nejsou schopni zároveň poslouchat vyučujícího a ještě si u toho dělat užitečné a smysluplné poznámky, jejich zápisy jsou chaotické nepřehledné a prakticky nepoužitelné;
- psaní seminárních prací a práce s textem obecně – studenti se SPU dělají často velké množství gramatických chyb, kdy často ani nevidí, byť jim to systém „word“ opraví, špatně se orientují v textu i literárních zdrojích, což bývá to v důsledku narušení pravolevé a prostorové orientace spojené s nedokonalými očními pohyby;
- problém s časem, který na zadaný úkol nestačí či jen stěží dostačuje k tvorbě písemné práce – při práci s textem a jeho následným pochopením se student

¹⁵ Mezi SPU patří dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, dysmúzie, dyspinxie.

- daleko rychleji unaví, čímž se snižuje pozornost, porozumění a zapamatování; s tím se můžou také pojít problémy s krátkodobou pracovní pamětí;
- ústní prezentace ve výuce – postavit se před ostatní studenty a prezentovat, může být pro studenta s SPU velké vnitřní drama; často mu dělají problémy vybavit si složité odborné termíny a vůbec sestavit spatra správnou formulaci a posloupnost myšlenek;
 - zkouškové situace – u ústních zkoušek se podobně jako při prezentaci projevuje problém ve formulaci myšlenek, krátkého shrnutí problému, často a rychle kladené otázky ze strany pedagoga mohou mít pro studenta fatální následky v podobě ztráty orientace ve zkouškové situaci; v písemných pracích typu esej se mohou vyskytovat nejen chyby, ale také špatně postavené odborné termíny;
 - časová dotace u testu – pro studenta s SPU je velkým problémem, potřebuje mít dost času, aby text úkolu přečetl, pochopil a odpověděl, pod časovým tlakem se mu pracuje velmi špatně a neefektivně;
 - příprava na zkoušky a organizace studia – je nutný větší časový prostor pro přípravu na zkoušku, aby si student dobře osvojil látku, neboť díky problémům se soustředěním a pozorností je potřeba učení více prokládat přestávkami, aby došlo k psychickému osvěžení paměti; celkově mívají tito studenti problém udělat si ve studijním životě nějaký smysluplný řád; velkým problémem bývají zkoušky z cizích jazyků, neboť se zde opět promítá problém s osvojením čtené a psané formy jazyka jako takového.¹⁶

Subjektivní nebo-li vnitřní překážky studentů s SPU na vysoké škole jsou dány stále zvyšujícími se nároky zvnějšku v oblasti kulturní, sociální a vzdělávací. Je nutné si uvědomit, že každého jedince formuje sociální prostředí, ze kterého pochází a také to, jak toto prostředí se stavělo ke SPU. Bohužel i v dnešní době přetrvává řada mýtů a předsudků, které mohou brzdit pozitivní rozvoj studenta s SPU a tím mohou stát za vznikem mnoha subjektivních překážek, které mají značný vliv na jeho celkovou úspěšnost ve studiu i v praktickém životě. Vnitřní překážky k úspěšnému studiu jsou dány osobností studenta a jeho už pozitivními či negativními zkušenostmi v životě, a také celkovým zvládnutím běžných životních situací. Vybrala jsem ty subjektivní překážky, které nesporně přispívají k negativním výsledkům ve studiu u studentů s SPU:

- **nízké sebevědomí studenta** – ze sociálního pohledu je specifická porucha učení (podobně i ADHD) pro studenta handicapem především z hlediska negativního hodnocení ze strany spolužáků, pedagogů, rodičů;
- nízká motivace ke studiu – souvisí s výše uvedeným nízkým sebehodnocením, které odráží velkou míru neúspěchů a kritiky; někdy tento jev může vést až k znemožnění potřeby úspěchu (frustraci) před ostatními a ve srovnání s ostatními studenty a to z hlediska budoucího vývoje;

¹⁶ Sledování problematiky SPU a ADHD u dospělých je v České republice ve velmi malém rozsahu, byť se zlepšující se tendencí. Většina sledování „dyslektiků – dospělých“ pochází z anglofonního prostředí.

- problémy v sociálních vztazích – nízké sebepojetí, sebehodnocení a často celková citová nezralost vede často k neadekvátnímu chování, které nevede k navození pozitivních sociálních vztahů, jak mezi studenty tak i směrem k pedagogům;
- nevhodné studijní návyky – studenti se často na nižších úrovních vzdělání ne naučili učit efektivně, což jim velmi stěžuje na vysoké škole osvojování učiva; může to být dáno, že díky vyšší inteligenci se naučili řadu problémů maskovat, třeba i za pomoci rodiny, což se zvyšující se obtížností a množstvím látky na vysoké škole může být už nemožné.

2. Psychické problémy, jejich rozdělení a možná řešení u vysokoškolských studentů

Psychické problémy u vysokoškolských studentů můžeme rozdělit podle různých hledisek. Pro prvotní orientaci klientů APP, studentů, dělíme z edukačních důvodů psychické problémy z hlediska jejich závažnosti a naléhavosti na čtyři kategorie. V jednotlivých kategoriích jsou určité typy problémů odstupňovány a to i na základě své řešitelnosti (Cipro, M. 2015). Řešitelnost problémů podle níže uvedených kategorií je brána z hlediska běžně dostupných psychologických služeb v České republice – psychologického poradenství a ordinací klinických psychologů, psychoterapeutů a psychiatrů.

2.1. Psychické problémy kategorie A

Mezi problémy Kategorie A patří **méně závažné problémy**, se kterými se dá žít, ale zbytečně obtěžují a vedou k pocitům subjektivní nepohody (Cipro, M. 2015).

1. obtíže přímo spojené se studiem
2. drobnější psychické a psychosomatické poruchy
3. vztahové problémy (partnerské a rodinné)

Uvedené problémy jsou většinou dobře řešitelné, informace si lze zjistit z odborné psychologické a psychoterapeutické literatury. Někdy stačí již jedna konzultace s psychologem pro strukturování problému a nalezení řešení. Většinou je efektivnější problému věnovat více konzultací (podle subjektivní závažnosti by mohlo stačit do 10 hodin s frekvencí zhruba 1× za dva týdny), aby se problémy lépe analyzovaly z hlediska jejich příčin a důsledků. Poradce se zde řídí tezí: „Není malých problémů“ – protože problém je tak velký, jak ho subjektivně pociťuje klient. Efektivní metodou poradenství může být např. vysvětlení, změna úhlu pohledu, doporučení konkrétní metody jednání, nácvik adaptivního chování a asertivita, relaxační techniky, odreagování, nácvik se změnou zaměření pozornosti. Většinou dobře pomáhají různé nácvikové a tréninkové metody zaměřené na změnu chování či postoje k problému (Cipro, M. 2015).

2.2. Psychické problémy kategorie B

Do kategorie B řadíme závažnější problémy, které **trvají delší dobu** (v rádech týdnů až měsíců) a způsobují značnou nepohodu či se projevují ve formě příznaků psychických poruch (Cipro, M. 2015).

1. úzkostné stavy
2. fobie
3. poruchy přizpůsobení

4. obsedantně-kompulzivní poruchy
5. psychosomatické poruchy
6. krátkodobé poruchy příjmu potravy
7. poruchy sexuálních funkcí
8. mírné depresivní stavy
9. škodlivé užívání psychoaktivních látek

Výše uvedené problémy jsou řešitelné, ale vyžadují již dlouhodobější intervenci ve formě opakovaných poradenských sezení s frekvencí alespoň 1× týdně po dobu i několika měsíců. Poradenství již obsahuje prvky podpůrné psychoterapie a klient by měl již vyhledat specialistu – nejlépe psychologa s akreditovaným výcvikem v psychoterapii. Efektivní metodou v této kategorii by měla být podle indikace již spíše odkrývající psychoterapie, která se ptá po příčinách psychických poruch. Patří sem tzv. dynamické směry v psychoterapii (psychoanalýza, hlubinné směry, gestalt psychologie), humanistické směry (Rogers, existenciální analýza) či integrativní psychoterapie. Terapeut se bude snažit pomocí rozhovoru odhalit příčiny poruchy a společně s klientem najít způsob jejich odstranění. Problémy lze většinou řešit ambulantně. Metodou jsou rozhovory, kdy terapeut klientovi nic nevnucuje, ale snaží se ho vést k náhledu na podstatu problému. Terapeut nepřebírá odpovědnost za klientův život, ale ukazuje mu jiné možnosti a úhly pohledu na jeho životní situaci, která často souvisí s příčinou problému (Cipro, M. 2015).

2.3. Psychické problémy kategorie C

Do kategorie C náleží **dlouhodobé problémy, které se stále opakují**. Nedaří se je někdy zvládat ani s pomocí psychofarmak a projevují se v podobě vážnějších psychických poruch (Cipro, M. 2015).

1. dlouhodobé a úporné obsese a kompulze
2. vážné psychosomatické farmakorezistentní dekompenzace
3. posttraumatická stresová porucha
4. poruchy příjmu potravy s rizikem destabilizace metabolismu
5. poruchy osobnosti
6. psychózy
7. středně těžké a těžké deprese s rizikem sebedestruktivního jednání
8. syndrom závislosti na psychoaktivních látkách
9. poruchy sexuální orientace, identity a aktivity

Tyto problémy jsou hůře řešitelné a některé již nelze vůbec odstranit. Indikací je intenzivní a dlouhodobá systematická psychoterapie (ambulantně např. 2× týdně terapeutická hodina po dobu i několika let). Psychoterapie se často kombinuje s léky, které musí předepisovat psychiatr – nejlépe psychoterapeuticky orientovaný, aby byl motivovaný u indikovaných případů léky později vysazovat. Vhodná je i léčba v psychoterapeutických zařízeních typu denních stacionářů, kde mají klienti strukturovaný terapeutický program s intenzivní docházkou po dobu několika týdnů. U vážnějších případů, kde je riziko ohrožení zdraví či života, je nezbytná i hospitalizace v psychiatrické nemocnici. Efektivní metodou bývá léčebný režim a intenzivní psychoterapie (Cipro, M. 2015).

2.4. Psychické problémy kategorie D

Do kategorie D patří **náhlé či akutní problémy**, které silně narušují běžné fungování ve studiu, práci či volném čase a vyvolávají výrazné zneschopňující příznaky (Cipro, M. 2015).

1. panické stavy
2. akutní reakce na stres
3. akutní sebevražedné jednání, pocity beznaděje a zoufalství při depresi či hraniční organizaci osobnosti
4. psychotická ataka (akutní fáze onemocnění)
5. akutní intoxikace psychoaktivní látkou a odvykací stav (tzv. abstinenční příznak)

I tyto problémy jsou většinou dobře řešitelné, ale záleží na rychlosti poskytnutí pomoci – tzv. krizové intervence. Při akutních stavech je často nutné volat Zdravotnickou záchrannou službu a okamžitě převést ohroženého klienta na krizové centrum s non-stop provozem. Zde dostane klient jakousi „první psychoterapeutickou pomoc“ a po zklidnění (i po několika dnech hospitalizace) se předává k další psychologické péči na otevřená oddělení, stacionáře či do ambulance podle indikace. Cílem je zvládnout krizovou situaci přímého ohrožení života klienta. Je naprosto nutné v době ohrožení medikovat také psychofarmaka. Poté se klient přesouvá do kategorie C nebo B, kde je více času na hledání příčin problému a zdraví klienta již není bezprostředně ohroženo (Cipro, M. 2015).

2.5. Kazuistika studentky Kataríny

Jak se ke mně dostala, kdo jí přivedl

- na základě informací z webu VŠE v Praze přichází do Akademické psychologické poradny;

Co chce klient

- je uštvaná, vyčerpaná, unavená, cítí se špatně, chce pomoci, aby se cítila lépe a mohla se učit; má stále somatické problémy; nejde jí učení, nemůže se soustředit na školu;

RA, OA:

- studentka VŠ, při první návštěvě 23 let, při dalších 24 let, svobodná, bez partnerského vztahu;
- do Prahy přišla studovat ze Slovenska;
- studuje 1. ročník magisterského oboru na stejné vysoké škole jako studovala bakalářský obor;
- má o deset let starší sestru Máriu s DMO, těžce mentálně retardovanou epileptičku, jak sama Katarína říká, je tak na úrovni měsíčního novorozence, je doma, stará se o ní matka;
- matka kvůli postižené sestře odešla z práce (vychovatelka) a pečuje o ní doma, Mária je několikrát do roka v nemocnici, rodina se ocitá často v situaci, kdy jim je lékaři sděleno, že setra nepřežije atd.;

- Katarína byla asi čtvrtý porod matky, o dvě děti před ní matka přišla, jednou byl vyvolán potrat kvůli poškození plodu;
- v dětství rodiče nechťeli Katarínu nikam pouštět, musela být velmi brzo doma, do Prahy jí pustili jen velmi neradi;
- babička (matka matky) Katarínu v dětství psychicky týrala, především jí vyčítala, že nemá ráda starší sestru a že si přeje její smrt, Katarína o tom nikomu dlouho neřekla, až psychologce na ZŠ a pak i matce, ale ta byla a je nervově labilní, tak byla z toho nešťastná;
- na ZŠ byla Katarína šikanována dětmi, posmívaly se jí, že má postiženou sestru, nikdo se s ní nechťel kvůli tomu kamarádit, rodiče si mysleli, že je introvert, a proto nemá kamarády;
- v dospívání si začala připadat tlustá, začala trpět poruchami příjmu potravy (dále PPP), chodila k psychologce ve škole;
- rodina je finančně závislá na otci, který pracuje většinu roku v Německu jako stavební dělník;
- rodina bydlí s babičkou ze strany matky v jednom domě na vesnici; dům je maminky (jedináček) babička tam má právo dožítí (dohromady všichni bydlí v jednom bytě);
- matka se s babičkou doma často hádá a pak je matka nepříjemná na otce i někdy na Katarínu a to i po telefonu;
- babička s otcem téměř nekomunikují;
- Katarínu tíží, že vinou babičky nemá dědu – babička se rozvedla s dědou, když byly matce Kataríny tři roky a do dospělosti nevěděla o svém otci nic, když byla matka Kataríny malá, tak děda velmi stál o styk s ní, ale babička ho vždy vyhodila a bránila mu ve styku se svojí dcerou;
- až v roce 2004, když umírala prababička (matka babičky), řekla matce Kataríny, že její otec žije a kde je, s dědou se pak nějaký čas stýkali, babička byla strašně proti tomu a nakonec znejistěla matku Kataríny i v tom ohledu, zda je to vůbec její otec, matka Kataríny se pak s dědou přestala stýkat a vymazala všechny kontakty na něj; Katarínu to hrozně mrzí, dědu měla ráda a on jí také;
- otec a Katarína několikrát řekli matce, že by si měla odpočinout od permanentní péče o starší postiženou dceru Máriu, že by jí na nějaký krátký čas zařídili pečovatelku, aby matka mohla odjet třeba do lázní – matka se tomu dlouhodobě brání a odůvodňuje to tím, že postižená dcera si velmi špatně zvyká na jiné prostředí a na jiné lidi kolem sebe;
- matka má i dost konfliktů s otcem – v době kdy otec hledal práci na Slovensku, pracoval v nějaké továrně, tak ho stále podezírala z nevěry, v současné době pro změnu panikaří, že otec přijde o práci v Německu a bude opět nezaměstnaný;
- Katarína má za sebou dva nevydařené partnerské vztahy, které hodnotí jako opravdu hrozné;

Pracovní dgn. a kontrakt

- Katarína si stěžuje si na špatný spánek, deprese, je smutná, přecitlivělá, není schopná se učit, při konzultaci pláče, trpí nechutenstvím, má řadu somatických obtíží;

- po měsíci přichází na druhou návštěvu – cítí se hůře, občas pláče, je uštvaná, vyčerpaná, neví, jak zvládne zkouškové období;
- kontrakt je uzavřen na dobu do konce akademického školního roku;

Plán, frekvence a obsah setkání

- do poradny chodí pravidelně od listopadu 2019 jednou za dva až tři týdny, v době nouzového stavu a přes léto byly konzultace online;
- od začátku jí bylo doporučováno, aby na Slovensku navštívila psychiatra (v té době neměla v ČR odpovídající pojištění), zvážila psychoterapii v Česku a až jí bude lépe, aby zvážila, co dál se studiem, jaké možnosti využít (rozložit studium atd.);
- na Vánoce 2019 byla doma na Slovensku a hodnotí Vánoce jako hrozné – babička opět vyvolávala konflikty a na ní byla velmi zlá již na Štědrý večer, přitom když se všichni modlili večer u slavnostního stolu, jí řekla, že se neumí modlit, že je pohanka, neznaboh, velmi jí vynadala, Katarína se to velmi dotklo;
- matce se snažila Katarína nastínit, že se necítí dobře a matka jí vyčítala, že šla studovat do Prahy, že je to kvůli tomu, že měla zůstat na Slovensku, taky jí vyčítala, že je nevděčná, že všechno od rodičů dostala – Katarína se snažila matce vyvrátit představu, že je nevděčná, ale moc se jí to nepodařilo
- Katarína se snažila na Slovensku vyhledat psychiatra, ale byla doma jen 14 dní a o Vánocích měli všichni dovolenou;
- po Vánocích si chtěla najít psychiatra v Česku, ale musela si vyřešit zdravotní pojištění,¹⁷ zkusila to udělat přes svého zaměstnavatele (nadmárodní auditorská firma), jakmile měla vyřešené pojištění, vyhledala psychiatra, který diagnostikoval středně těžkou depresi;
- od ledna 2020 pravidelně dochází k psychiatrovi;
- od psychiatra dostává farmakoterapii – antidepresiva a anxiolytika;
- kontaktovala se s psychoterapeutkou a domluvily se na pravidelných setkáních jednou za 14 dní (v době stavu nouze byly konzultace on line);
- Katarína motivovala matku k návštěvě psychiatra na Slovensku, aby jí dal nějaké léky, aby nebyla tak nervózní a stále vystresovaná;
- v půlce března 2020 si myslela, že je vše na dobré cestě a že už to bude v pořádku, ale jak přišel nouzový stav, tak se její psychický stav začal opět zhoršovat;
- v době nouzového stavu pracovala pro firmu z domova – zpětně to nehodnotila jako dobrou věc, cítila se velmi osaměle;
- bydlí v Praze v bytě ještě s dalšími studentkami, ale v podstatě tam byla a je sama;

¹⁷ Jedním z největších problémů zahraničních studentů, kteří mají psychiatrickou diagnózu, je, aby jim byla poskytnuta adekvátní lékařská (psychiatrická) péče v rámci jejich zdravotního pojištění, které se velmi často na tyto onemocnění nevztahuje.

- v době nouzového stavu se nejdříve nechtěla vrátit domů na Slovensko, pak se ale všechno zavřelo, a kvůli sestře ani nechtěla riskovat, že bude v domácí karanténě, a kdyby náhodou něco měla, mělo by to katastrofální následky, sestra by mohla zemřít;
- na bytě v Praze se snažila pracovat, aby dodělala věci do školy, ale nemohla se do toho dostat – většinu času jen ležela na posteli, jen si něco málo uvařila, málo jedla, musela se i nutit pít vodu;
- PPP se snažila řešit online s Centrem ANABELL;
- všechny síly, které sbírala na začátku semestru, byly podle Kataríny pryč – se školou byla v dubnu 2020 tam, kde byla v lednu, nemohla myslet na to, aby poslala úkoly, začala vynechávat přednášky i cvičení, protože celý den byla v posteli večer si pak nadávala, že přes den nic neudělala;
- s tím se také začaly pojít problémy v práci – v práci z domova nebyla příliš produktivní, myslela si, že pracovat z domova bude stejné jako pracovat v kanceláři, ale nebylo to tak, byla úplně zaseknutá a nešlo jí myslet; obávala se, že nestihne zakázku, kterou měla udělat s týmem – proto šla fyzicky do firmy;
- situace doma na Slovensku nebyla v dubnu a v květnu 2020 úplně nejlepší – rodina jí velmi zatěžovala problémy, které se u nich děly a Katarína je nemohla nijak ovlivnit – otec se musel vrátit do Německa, matka byla proti tomu, protože se bála, jak se situace vyvine, a hlavně pokud se otec nakazí, (neumí německy) a ona neví, jak by se domluvil v případě nouze; pokud by neodjel do Německa, tak jeho pracovní agentura vyhrožovala pokutou ve výši 3000 eur, a tak se otec rozhodl tohle neriskovat a odjel;
- Kataríně bylo velmi líto, že rodiče jí nepřišli na bakalářskou promoci, takže ani ona nešla na promoci a úspěšné ukončení bakalářského studia s ní odmítli oslavit i společným slavnostním obědem v restauraci s odůvodněním, že na to není čas;
- Katarína přemýšlela, jak bude pokračovat ve studiu, zda přerušit, protože se jí prostě nedařilo – byla na sebe velmi naštvaná, že je tak slabá, ale opravdu jí nic nejde; nakonec se rozhodla, že zkusí udělat přijímací zkoušky na stejný magisterský obor, který nyní studuje a zároveň se pokusí udělat všechny předepsané zkoušky, čemuž ale moc nevěřila, že to zvládne;
- pokud nebyla ve spojení s rodinou, tak se cítila zcela opuštěná – měla pocit, že nikomu nezáleží na tom, co je s ní – na jednu stranu to chápala, že si všichni hledí jen svého, ale na druhou stranu jí to bylo líto; ovšem pokud byla ve spojení s matkou nebo otcem, tak ani jednoho rodiče nezajímalo, jak jí je a jak se cítí a že má nějaké potíže; otec jí říkal, že měla jít studovat oční lékařku, že to by mělo smysl, matka zase, že měla zůstat na Slovensku;
- v každém telefonickém hovoru s matkou, ale i při návštěvách doma, jí matka dávala najevo, že je neschopná, když nemá partnera, že ještě není vdaná, že si nenašla katolíka atd.; Kataríně to velmi vadilo a snažila se vůči matce a babičce (když byla fyzicky doma) vymezit, babička to považovala za drzé chování;

- také se obávala, že když přeruší školu a tak to bude muset oznámit v práci, a bála se, jak na to bude zaměstnavatel reagovat, bála se výpovědi ze strany zaměstnavatele – velmi jí vyhovovalo, že finančně na 80 % nezávislá na rodičích a nechce to měnit;
- Katarínu také trápilo, že sousedé nadávají její mamince, že zůstala v Česku a táta že je v Německu, že jsou strašně na peníze, na druhou stranu sousedé řekli mamince a jí napsali kamarádky ze Slovenska, ať se nevrací domů, že by tam zatáhla určitě COVID-19;

Závěr

- studentka Katarína pochází z velmi komplikovaného rodinného prostředí, které jí emočně zcela neuspokojovalo, neboť citové soustředění rodiny se z velké části upínalo na její těžce postiženou sestru; tato nepříznivá situace poznamenala psychický vývoj Kataríny již ve školním věku a vedla u ní k PPP a úzkostem již na základní a střední škole; rodiče bohužel nedokázali být dceři adekvátní psychickou oporou, odmítli s ní docházet k psychologovi na sezení; dívce se podařilo částečně vymanit se z nezdravého sociálního prostředí odchodem na vysokou školu do Prahy, nicméně psychická i dědičná zátěž celé situace vygradovala při nástupu na magisterské studium na vysoké škole, kde se projevila středně těžká deprese a úzkosti a znovu se projevily PPP;
- studentka Katarína si byla od začátku docházení do APP vědoma toho, že její zdravotní i sociální situace je dost vážná a že jí musí řešit, a to co nejdříve, neboť již delší dobu, cca rok, má různá somatická onemocnění (záněty močových cest, nachlazení) k psychickým potížím;
- bylo jí doporučeno, aby zvažila frekvenci návštěv na Slovensku vzhledem ke konfliktům doma;
- vyřídila si zdravotní pojištění kvůli psychiatrické péči;
- díky psychiatrické medikaci a psychoterapii, konzultacím v Centru ANABELL se určitým způsobem zkompenzovala a zvládla udělat přijímací zkoušky na magisterský obor, který již studovala a v současnosti čeká na uznání zkoušek, které udělala v minulém akademickém školním roce;
- na základě zprávy od psychiatra požádala o individuální studijní plán z důvodů specifických vzdělávacích potřeb, tj. navýšení počtu termínů zkoušek, delší časové možnosti příprav atd.;
- pokračuje v pravidelném docházení na psychoterapii a k psychiatrovi;
- do APP dochází pro podporu ve studiu a zvyšování sebevědomí;
- Katarína je ukázkový případ studentky, kde se kombinuje sociální a zdravotní problematika u některých zahraničních studentů, kteří psychicky onemocní mimo svojí vlast a velmi složitě musí tuto situaci řešit především, co se týče zdravotního pojištění a z toho plynoucí lékařské péče;

Psychiatrické diagnózy by se u studentů vysokých škol neměly podceňovat z pohledu specifických vzdělávacích potřeb, neboť i pedagog může často nevhodnou či rádooby vtipnou poznámkou studentovi velmi ublížit; na druhé straně je si třeba uvědomit, že nikomu se nehovoří dobře o tom, že je psychiatrickým pacientem a že potřebuje pomoc.

3. Chronická somatická onemocnění

Manifestace jakéhokoliv chronického onemocnění vede k mnoha změnám v životě jedince a jeho okolí. Mění se náplň života i komunikace, jak s nemocným, tak v širší sociální skupině. Aby jedinec s chronickým onemocněním např. diabetik, kardiak, epileptik, astmatik, alergik, pacient s roztroušenou sklerózou, onkologicky nemocný dospěl k poznání sebe sama a pochopení vlastní osoby s nemocí a účinnému zacházení s ní, je třeba prožít řadu různě náročných fází adaptace. Pokud adaptace proběhne úspěšně, může skončit plnohodnotným zařazením **chronicky nemocného** do společnosti, tedy i do vzdělávacího systému.

Výběr příkladu chronického onemocnění diabetes mellitus není náhodný, neboť zvyšující se počty diabetiků nejen u nás, ale i v globálním celosvětovém měřítku jsou jasným dokladem toho, že v případě této celoživotní nemoci je třeba komplexně postupovat podle nejmodernějších vědeckých postupů.

Diabetes má nejen sociální, ekonomické a psychologické dopady na samotné diabetiky, ale dotýká se celé sociální sítě daného jedince. Velmi silně ovlivňuje nejbližší sociální okolí (rodinu, partnera, děti atd.), zdravotnický systém atd. Pozdní diabetické komplikace významně snižují kvalitu života diabetiků, mohou silně ohrožovat samotný život nemocných, což při této zatím nevléčitelné chronické nemoci nelze podceňovat. Je ovšem třeba zdůraznit, že správně informovaný a edukovaný diabetik, který kontinuálně spolupracuje se zdravotním týmem, může žít relativně normální zdravý, plnohodnotný a dlouhý život a pedagog ho ve výuce na první pohled nepozná. Zdravotní komplikace mohou nastat v zátěžových situacích, kdy může dojít k dekompenzaci nemoci, jako je na vysoké škole ústní zkouška, psaní testu, prezentace atd..

Volba vysoké školy je stejně individuální u diabetika jako u zdravé populace. **V zemích Evropské unie je hlavním hodnocením školy uplatnění absolventů na trhu práce.** Proto je nutná spolupráce se všemi typy vzdělávacích institucí. Přitom platí čím vyšší vzdělání, tím vyšší flexibilita na trhu práce a menší riziko nezaměstnanosti. To platí pro všechny skupiny obyvatelstva i pro děti a mládež s diabetem.

U studentů s diabetem je třeba v rámci školní výuky dbát na možnost pravidelného stravování, možnost si v klidu provést selfmonitoring a aplikovat inzulín. Na základě často zkreslených informací o diabetu (ale i o jiných chronických nemocech) mezi pedagogy a nejasné vzájemné komunikace vznikají první počátky diskriminace už u diabetických žáků na nižších stupních škol ze strany učitelů, kdy eliminují dítě ze školního kolektivu a dalších činností jako jsou školní výlety, školy v přírodě apod. (Mrkvičková, 2007) Tato počáteční školní diskriminace může vést ke změnám v chování samotného žáka. Sociální diskriminace u diabetiků může vést i k řadě sociálně patologických vzorců chování a také k závislostem, které v kombinaci s diabetem výrazně komplikují léčbu cukrovky, např. alkoholismus.

Obecně lze konstatovat, že studijní a pracovní schopnosti diabetika nejsou snižené. Pokud se student diabetik léčí intenzifikovaným inzulinovým režimem pomocí několika injekcí denně či inzulinovou pumpou, může se život diabetika, díky moderním flexibilním možnostem léčby, přiblížit k normálnímu životu běžné populace.

Pro každého, diabetiky nevyjímaje, bývá velmi důležitou vazbou na realitu možnost zajímavého studijního i pracovního zařazení. U diabetiků je nutné při posuzování pracovního zařazení postupovat **individuálně a brát ohledy na některé významné parametry**. Mezi velmi důležité parametry patří **klinický stav nemocného**. Je také nutno přihlídnout k přítomnosti výskytu dlouhodobých komplikací diabetu, které mohou vést k omezení pracovní schopnosti až k invaliditě. Velmi podstatným hlediskem při výběru studijního oboru je **přání nemocného někde studovat** a to většinou s velmi konkrétní představou.

Diabetik nemá ze zákona povinnost hlásit svému potencionálnímu zaměstnavateli ani škole svou nemoc, s výjimkou profesí, kde jsou podmínkou zdravotní kritéria.

Ve škole (na pracovišti, doma, mezi přáteli) by diabetik měl věcně vysvětlit, co je to diabetes, aby v případě akutní diabetické komplikace, mu bylo okolí schopno adekvátně pomoci. Náhlý hypoglykemický záchvat¹⁸ u zdravě vypadajícího kolegy bývá daleko větší šok než postupně sdělená informace o zdravotním stavu studenta. Pokud se diabetikovi podaří v rámci dobrých kolegiálních vztahů ve škole sdělit potřebné informace a být pochopen, tak i jeho adaptace ve škole, je daleko snazší, než když se snaží svou nemoc před ostatními za každou cenu skrývat. V neposlední řadě je nutné umět si studium dobře zorganizovat, aby diabetes nebyl dekompenzován studijním stresem.

Pracovní a studijní výkon u diabetiků je posuzován stejně jako u zdravých jedinců. Samostatný, zvláštní výzkum pracovního výkonu zaměřený na specifickou skupinu diabetiků se v České republice ani jinde ve světě nerealizoval. Důvodem, proč se výzkum pracovní výkonnosti u diabetiků nedělal, alespoň na vědecké úrovni, by mohla být prokazatelná diskriminace této skupiny pracovníků.

3.1. Krátké kazuistiky studentů s dgn. diabetes mellitus I. typu¹⁹

Níže uvádím tři krátké kazuistiky studentů VŠE v Praze, kteří jako diabetici I. typu se ocitli ve složité situaci při výuce, vyhledali APP a byla jim nabídnuta účinná pomoc a rada.

Studentka bakalářského studia **Dana** vyhledala poradenskou pomoc na VŠE v Praze, neboť při psaní závěrečného testu dostala nenadále jako diabetička hypoglykemický záchvat a test nedopsala. Studentka Dana došla vyučujícímu hned po testu říci, co se stalo, ale ten jí řekl, že si vymýšlí, že by to mohl říci každý. Pedagog jí dal jí z testu nula bodů s odůvodněním, že si to může vymyslet kde kdo a řekl, že z předmětu neprošla. Poradkyně sdělila Daně, že by bylo nejlepší si obstarat potvrzení o nemoci z odborného lékařského pracoviště a dodat ho vyučujícímu a poprosit ho náhradní termín. Na základě zpětné vazby od Dany bylo zjištěno, že pedagog ani nereagoval na lékařské potvrzení. Poradkyně kontaktovala příslušného proděkana pro pedagogické záležitosti a až po jeho intervenci byl Daně povolen náhradní termín testu, který úspěšně absolvovala.

Student Tomáš požádal přednášejícího o schovávavost, že při hodině v určitém čase bude svačit z důvodu pravidelného režimu při diabetu. Tomáš byl pedagogem upozorněn, ať si sedne do zadní lavice, aby tím neprovokoval další studenty, aby nezačali také

¹⁸ Pokles glykémie pod dolní hranici normálních hodnot, tedy pod 3,3mmol/l (Lebl, J. a kol., 2018).

¹⁹ Diabetes závislý na léčbě inzulínem.

svačit, že to není při jeho hodinách vhodné. S poradkyní Tomáš zvažil studium stejného předmětu v jiné paralelní studijní skupině s tolerantnějším pedagogem.

Student Petr začal při přednášce polehávat na lavici, pak se zvedl a začal chodit po třídě, zakopával si o nohy, motal se. Na dotazy vyučujícího odpovídal nesrozumitelně a působil opilý dojem, dokonce z něj i táhl něco jako alkohol. Pedagog se ho zeptal, jestli nepotřebuje pomoc a zda není nějak nemocný. Petr něco mumlal a řekl, že má cukrovku a že je to v pohodě. Duchaplný pedagog poslal jiného studenta kopit sladkou limonádu a student nápoj vypil, pak snědl ještě nějaké bonbóny a sušenky. Po cca 10 až 15 minutách začal reagovat a komunikovat normálně. Poradkyni Petr vyhledal, protože mu bylo velmi trapně a styděl se jít do výuky, co si o něm budou ostatní studenti a pedagog myslet. Vše se vyřešilo k oboustranné spokojenosti.

Závěr

Výše nastíněné poradenské případy a teoretická východiska jasně ukázaly na to, že studenti se specifickými vzdělávacími potřebami se nepotýkají jen se studijními obtížemi, ale také s psychickými obtížemi v podobě negativního sebehodnocení. Opakované neúspěchy ve škole mohou vést studenta k vnímání školy jako prostředí, kde zažívá zejména nezdary, což má zpětně vysoce stresující vliv na celkové prožívání již tak náročné studijní, ale i celkové životní situace. Student pak snadno po několikerém dílčím neúspěchu může dojít k závěru, že škola je místem, které primárně ohrožuje jeho osobnost, což samozřejmě vede i ke snížení motivace ke studiu jako takovému.

Pedagog by měl ke studentovi se specifickými vzdělávacími potřebami zaujmout odpovídající profesionální přístup – tento přístup by měl být dán na základě poskytnutých informací pedagogovi ze strany poradny pro studenty se specifickými vzdělávacími potřebami dané vysoké školy. Tedy pedagog by měl znát odpovědi na dotazy ohledně některých diagnóz, a dále jak je možno např. pozitivní motivací pomoci studentovi v náročné situaci. Na druhé straně student by měl jasně vědět, za co bude hodnocen a jaké jsou podmínky k získání atestace z daného předmětu. Pedagog by tak měl umožnit studentovi přiměřené aktivní zapojení předmětu. Pro studenta je velmi důležitý určitý úspěch, tedy mít pocit, že „na to mám, že umím, že jsem plnohodnotný člen vlastní skupiny“ (tj. skupiny studentů).

Technická realizace výuky při respektování individuálního studijního stylu u studentů se specifickými vzdělávacími potřebami by se měla zaměřit na podporu vnímání nových informací, porozumění, zapamatování a znovu vybavení těchto informací. Je tedy nutné zapojit více smyslů (zrak, sluch, pohyb, hmat) do celkového vnímání, aby studenti lépe udrželi pozornost. Poskytnout těmto studentům základní osnovu přednášky, aby věděli, o čem se bude hovořit, a neztráceli se v přednášce. Umožnit studentům tvorbu pro ně srozumitelných poznámek (využití notebooku, poznámky v textu atd.). S pedagogem je také nutné předem domluvit vhodnou formu zkoušení studenta, která nesníží studijní požadavky, ale podpoří daného jedince vhodným způsobem ve studiu.

V každém případě platí, že rozhodnutí, zda student bude evidován jako student se specifickými vzdělávacími potřebami a požádá o individuální studijní plán, je zcela v jeho kompetenci a záleží pouze na něm.

Literatura

Bartoňová Miroslava: *Specifické poruchy učení a chování*, Opava, Slezská univerzita, 2019, ISBN 978-80-7510-338-3, <https://www.slu.cz/file/cul/f33cf116-a5c3-40e9-97cf-38c012cc7ffa>

Čalkovská Barbora a kol.: *Manuál podpory studentů s psychickým onemocněním na vysoké škole*, vydala Asociace poskytovatelů služeb studentům se specifickými potřebami na vysokých školách (AP3SP), Brno, 2016, ISBN 978-80-270-0534-5 <http://www.ap3sp.cz/public-documents/manual-PSY.pdf>

Čermáková Markéta, Papežová Hana, Uhlíková Petra: *Poruchy pozornosti a hyperaktivita (ADHD/ADD) příručka pro dospělé*, Praha: VZP, http://www.prevence-praha.cz/attachments/article/35/ADHD-ADD_dospeli_brozura.pdf

Fryntová Markéta, Hubinková, Zuzana: hyperaktivní děti v běžné třídě. *Psychologie dnes*. 2011, roč. 17, č. 9, s. 58–59. ISSN 1212-9607.

Fryntová Markéta, Hubinková Zuzana: The Influence of children affected by ADHD and ADD on communication and social relationship within the class and during the lessons. In: Šimovic, Vladimir, Bakic-Tomic, Ljubica, Hubinková, Zuzana (ed.). *First Part of the Pre-Conference Proceedings of the Special Focus Symposium on 10th ICESKS: Information, Communication, and Economic Sciences in the Knowledge Society*. Zagreb, II. 11. 2010 – 13. 11. 2010. Zagreb: UFZG Faculty of Teacher Educationn of the University of Zagreb, 2010, s. 61–67. ISBN 978-953-7210-31-1.

Hubinková Zuzana: Diabetici v pracovním prostředí. *Psychologie v ekonomické praxi*. 2007, roč. 42, č. 3–4, s. 13–23. ISSN 0033-300X.

Hubinková Zuzana: Diskriminace osob s diabetem v pracovním procesu. In: Chýlová, Hana, Lukeš, Martin, Šucha, Matúš (ed.). *Psychologie práce a organizace v ČR* [online]. Praha, 20. 09. 2012 – 21. 09. 2012. Praha: Oeconomica, 2012, s. 16–23. ISBN 978-80-245-1910-4, http://kpsr.vse.cz/psychologieprace/wp-content/uploads/2012/12/Sbornik_Psychologie_prace_a_organizace_v_CR.pdf.

Hubinková, Zuzana: Integrace diabetiků do pracovního procesu. *Diastyl*. 2010, č. 1, s. 22–23. ISSN 1801-0547

Hubinková Zuzana a kol.: *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 277 s. ISBN 978-80-247-1593-3

Hubinková Zuzana, Wertag Anja: Discrimination of Patients with diabetes in Educational and Working process. In: *1. International Conference*. Zagreb, 10. 12. 2007 – 12. 12. 2007. Zagreb : ÚRIHO, 2007, s. 48–50. ISBN 978-953-95029-1-9.

Hubinková Zuzana, Wertag Anja, Božević Tamara: The psychological problems of social communication in the case of patients with diabetes mellitus. In: Šimović, Vladimir (ed.). *Conference Proceedings of the 1st Special Symposiums on Market Microstructure-ICSKS*. Zadar, 25. 10. 2007 – 26. 10. 2007. Zagreb : ECNSI, 2007, s. 179–184. ISBN 978-953-99326-9-3.

Hubinková Zuzana: Práce s vysokoškolskými studenty v rámci Akademické psychologické poradny In: *Bulletin 2020*, Praha, Skálův institut, 2020, s. 10-31, http://www.skaluvinstitut.cz/files/literatura/D_255.pdf

Juklová Kateřina, Dlouhá Jana: *Studium na UHK s poruchami učení, pro studenty se specifickými poruchami učení a jejich pedagogy*, Hradec Králové: UHK, 2012
file:///C:/Users/Zuzka/AppData/Local/Temp/Studium_na_UHK_s_poruchami_u%25c4%258den%25c3%25ad.pdf

Kučerová Helena: *Psychiatrické minimum*, Praha: Grada, dotisk 2015 ISBN978-80-247-4733-010

Mrkvičková, T.: *Problémy rodin dětí s onemocněním diabetes mellitus I. typu (DP)*. Praha: I. LF UK, 2007.

Lebl Jan, Průhová Štěpánka, Šumník Zdeněk a kol.: *Abeceda diabetu*, 5. rozšířené a přepracované vydání, Praha: MAXDORF, 2018 ISBN 978-80-7345-582-8

Novosad Libor: *Východiska a principy poskytování odborného poradenství osobám se zdravotním postižením*, Praha: AZP, 2008, ISBN 978-80-904152-0-1

Vitásková Kateřina, Mlčáková Renata: *Student s narušenou komunikační schopností na vysoké škole*, Olomouc: UPOL, 2014, ISBN 978-80-244-4213-6 <http://cps.upol.cz/wp-content/uploads/2017/09/Student-s-narusenou-komunikacni-schopnosti-na-vysoke-skole.pdf>

Zeulková, Eva a kol: *Studenti se specifickými vzdělávacími potřebami na vysoké škole*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2013, ISBN 978-80-7464-276-0
http://projekty.osu.cz/svp/studijni/PdF_kolektiv_Studenti-se-SVP.pdf

Žáčková Hana, Jucovičová Drahomíra, *Nepozornost, hyperaktivita a impulzivita. Záporny a klady ADHD v dospělosti*, Praha: Grada, 2017 ISBN978-80-271-0204-4

Kontaktní údaje

PhDr. Mgr. Zuzana Hubinková, Ph.D.
Vysoká škola ekonomická v Praze
Katedra manažerské psychologie a sociologie
Akademické centrum VŠE v Praze
Akademická psychologická poradna
nám. W. Churchilla 4, Praha 3
hubzuz@vse.cz

KARIÉROVÉ PORADENSTVÍ PRO STUDENTY SE SPECIFICKÝMI POTŘEBAMI NA TUL: POMŮŽE I JOBTUL?

doc. Ing. Kateřina Maršíková, Ph.D.; Ing. Tereza Horáková

Abstrakt

Kariérové poradenství je důležitou součástí aktivit v rámci každé vzdělávací instituce. Na vysokých školách v ČR tuto činnost často zajišťují karierní centra, někdy ve spolupráci s centry podpory pro studenty se specifickými potřebami. Poskytují podporu všem studentům napříč univerzitou v oblasti individuálního i skupinového poradenství. Cílem příspěvku je představit význam kariérového poradenství s důrazem na studenty se specifickými potřebami, aktivity Kariérového centra Technické univerzity v Liberci, které mohou pomoci uplatnění studentům na trhu práce. Především je představen nový portál JobTUL, který nabízí propojení studentů a zaměstnavatelů v různých oblastech spolupráce. Výrazně tak doplňuje nabídku služeb kariérového centra a možnosti pro studenty, kteří se aktivně připravují na vstup na trh práce.

Klíčová slova

Pracovní portál, JobTUL, absolventi, kariérové poradenství, studenti se specifickými potřebami

CAREER COUNSELLING FOR STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS: CAN JOBTUL HELP?

Abstract

Career counselling is an important part of activities within any educational institution. At universities in the Czech Republic, career centres often provide this activity, also in the cooperation with support centres for students with specific needs. They provide support to all students across the university. The aim of the paper is to present the importance of career counselling with an emphasis on students with special needs, the activities of the Career Centre of the Technical University in Liberec, which can help students find employment in the labour market. Above all, the new JobTUL portal is introduced, which offers a connection between students and employers in various areas of cooperation. It significantly complements the offer of career center services and opportunities for students who are actively preparing to enter the labour market.

Keywords

Job portal, JobTUL, graduates, companies, career counselling, students with specific needs

Úvod

Kariérové poradenství, jež se na počátku 20. století stalo specifickým procesem nejen v rámci univerzitního prostředí, plní v dnešní době velmi důležitou funkci, jelikož pomáhá studentům s jejich sebepoznáním a napomáhá s kariérním směřováním daných jedinců, kteří hledají práci či uplatnění v praxi (Henderson & Dalton, 2010). Optimální pracovní zařazení znamená pro zaměstnance najít si takovou práci, která mu umožní

využít v plné míře jeho nejlepší schopnosti a vlastnosti a ze strany zaměstnavatele umožní obsadit všechna pracovní místa takovými zaměstnanci, kteří přinesou organizaci co největší prospěch (Vendel, 2008). Aby se studenti VŠ zorientovali v přípravě na svoji kariéru, mohou využít především podpory kariérových center, které je možné na vysokých školách najít. Také studenti se specifickými potřebami mají budování kariéry podpořeno aktivitami poradenských a konkrétně kariérových center. Role pracovníka poradenského pracoviště je spolupráce s kariérovým poradcem na identifikaci rozvojových potřeb a jejich naplňování u žáků se specifickými vzdělávacími potřebami či žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí ve vztahu k profesní perspektivě (P-KAP, 2019). Studie autorů Hartung (2010) a Lee & Johnston (2001) zastávají myšlenku, že kariérové poradenství by mělo začínat současně s počátkem vysokoškolského studia na dané univerzitě, což by umožnilo získat více informací o daném studentovi a následně přizpůsobit proces kariérového poradenství po celou dobu studia (Venera-Mihaela & Puiu (2014).

Kariérní intervence v podobě činností kariérových centrech zastávají v kontextu kariérního poradenství užitečnou roli, neboť pomáhají často nejistým studentům v orientaci při přechodu ze studentského do pracovního života a rovněž pomáhají v řešení problémů, jimiž studenti mohou čelit v rámci procesu kariérního rozvoje (Nie et al., 2019). Studenti vysoké školy či čerství absolventi se při hledání pracovního uplatnění mohou setkat s nerelevantními pracovními nabídkami, které na kandidáty kladou vysoké nároky zejména, co se počet let praxe týče, či dokonce s neochotou zaměstnavatelů najímat mladé absolventy (Venera-Mihaela & Puiu (2014). Jedním z cílů kariérního portálu JobTUL Technické univerzity v Liberci je propojit studenty s relevantními zaměstnavateli a nabízet takové nabídky práce, které budou odpovídat znalostem a zkušenostem vysokoškolských studentů, a tím podporovat získání praktických zkušeností již během studia.

Kariérové centrum na Technické univerzitě v Liberci

Obecně jsou služby kariérového poradenství poskytovány na různých úrovních vzdělávání jak organizacemi a jednotlivci v rezortu školství (výchovní poradci, pedagogicko-psychologické poradny, vysokoškolské poradny, školní psychologové), tak v rezortu práce a sociálních věcí (úřady práce), tak i v soukromé sféře (personální agentury, soukromé zprostředkovatelný práce, centra bilanční diagnostiky) (Csirke, A., Müllerová, A., 2019). Na Technické univerzitě v Liberci působí Kariérové centrum TUL pod Akademickou poradnou a centrem podpory TUL.

Kariérové centrum TUL nabízí českým i zahraničním studentům individuální i skupinové poradenství v oblasti profesního směřování (konzultace CV a vytvoření kvalitního motivačního dopisu), pomoc při přípravě na vstupní pohovor, rozvojové kurzy a workshopy, setkávání se zaměstnavateli a nově také propojování kontaktů s organizacemi skrze kariérní portál JobTUL. Každoročně pořádá řadu zajímavých přednášek a workshopů, kde je možné seznámit se a diskutovat témata zaměřená na rozvoj kariéry s odborníky z praxe.

Portál JobTUL

Podpořit navázání prvního kontaktu a vztahu mezi studentem (absolventem) a zaměstnavatelem může výrazně pomoci také online prostředí, které především v době spojené s pandemií COVID-19 nabylo na významu. Proto univerzity včetně TUL přišly s nápadem vytvořit v univerzitním prostředí portály, které nabídnou studentům a absolventům vazbu na pracovní prostředí a získání relevantní praxe již během studia. Na TUL byl v roce 2021 nově spuštěn portál JobTUL, jenž propojuje studenty s budoucími zaměstnavateli. Portál přináší nabídky zaměstnání, praxí, stáží nebo témat závěrečných prací. Navázání spolupráce s firmami tak nebylo pro všechny studenty a absolventy Technické univerzity v Liberci nikdy jednodušší. Portál je také užitečným nástrojem k propagaci a zviditelnění Kariérového centra TUL, jež pomáhá všem studentům TUL v navigování jejich kariérního života. Bohužel studenti mnohdy ani nevědí o existenci Kariérového centra na TUL, což může vést k nedostatečným informacím v oblasti kariérního poradenství. Cílem Kariérového centra TUL je dostat JobTUL do povědomí všech aktivních

Co to je JobTUL?

JobTUL je oficiální kariérní portál Technické univerzity v Liberci, který propojuje studenty a absolventy se zaměstnavateli. Přináší nové možnosti v oblasti rozvoje kariéry při studiu i po něm a hledání možností spolupráce s firmami.

O Kariérovém centru TUL

Jsmo Kariérové centrum Technické univerzity v Liberci. Působíme jako součást akademické poradny a centra podpory. Kariérové centrum podporuje studenty a absolventy TUL na cestě ke spokojenosti v jejich budoucí i současné kariéře. Poskytované služby jsou zaměřeny na rozvoj schopností, dovedností a návyků v oblasti sebeprezentace s cílem zlepšit výchozí pozici na trhu práce. **Více...**

Obrázek 1: Ukázka webové stránky portálu JobTUL

Zdroj: job.tul.cz

studentů a absolventů (do tří let po ukončení studia) jako platformu, kterou je důležité využívat už od prvního ročníku. Je to pro studenty cesta, jak se propojit s firmami a začít směřovat svoji vlastní kariéru už v počátcích studia a připravit si kvalitní přehled o svých znalostech, pracovních zkušenostech a kompetencích.

Obrázek 2: Ukázka profilu studenta v portálu JobTUL

(Zdroj:job.tul.cz)

Vzájemné propojení studentů, absolventů a budoucích zaměstnavatelů je možné na portálu na základě vytvořeného profilu studenta a nabídky zaměstnavatele na portálu JobTUL. Studenti se mohou bezplatně zaregistrovat na <https://job.tul.cz> (viz Obr. 1). Registrace je jednoduchá, studenti využijí stejné přihlašovací údaje jako do počítačové sítě Liane. Ve svém profilu si student může vyplnit všechny údaje o sobě, informace o vzdělání systém automaticky doplní z informačního systému STAG. Informace v profilu studenta je důležité v průběhu studia aktualizovat a doplňovat, aby si student mohl vybírat z relevantních pracovních nabídek a aby oslovil ty správné zaměstnavatele. Pro studenty se specifickými potřebami je pak portál místem, kde mají možnost a čas připravit si svůj vlastní profil, zamyslet se nad svými kompetencemi (viz Obr. 2) a navázat kontakt s vybranými organizacemi, které by jim mohly nabídnout spolupráci ať již během studia, nebo po jeho dokončení.

Na portálu JobTUL byly k 1. 7. 2021 registrováni studenti ze všech fakult Technické univerzity a portál se těší i zájmu zaměstnavatelů a organizací, které chtějí spolupracovat právě se studenty TUL. Z pohledu zaměstnavatele portál funguje tak, že vytvořený profil vybraného studenta si může odkrýt i sám zaměstnavatel. A také počet zaregistrovaných firem se pomalu rozšiřuje. Zaměstnavatelům JobTUL nabízí cílenou inzerci napříč fakultami a studijními obory. Firmy tak mohou prostřednictvím celouniverzitního portálu nabízet studentům a či absolventům TUL nejen zaměstnání, ale i praxe nebo bakalářské a diplomové práce. Prostřednictvím portálu mohou také firmy na univerzitní

půdě prezentovat svoji značku zaměstnavatele nebo vyhledávat uchazeče v databázi JobTUL (T-UNI, 2021)

Portál vznikl jako výstup projektu „Propojování vysokých škol a regionálních partnerů se studenty/absolventy a posilování společenské odpovědnosti VŠ skrz regionální působení“. Kromě TUL na projektu spolupracovala Západočeská univerzita v Plzni, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně a Masarykova univerzita v Brně, která s ostatními univerzitami sdílela cenné zkušenosti z prostředí původního portálu pracovních příležitostí JobCheckIn. Na všech těchto univerzitách dnes mají díky společnému projektu studenti k dispozici čtyři různé portály. Je opravdu velmi důležité, že tyto univerzity mají možnost sdílet své zkušenosti. A to nejen ohledně samotného portálu, ale celého systému kariérového poradenství, protože právě sdílení zkušeností kariérových center, které tyto portály spravují, posouvá kvalitu a nabídku poradenských služeb.

Závěr

Kariérové poradenství na vysokých školách je významným prvkem v celém systému poradenství pro studenty v oblasti vzdělávání a rozvoje. Akademická půda by měla studentům poskytovat služby, které jim pomohou rozvíjet osobní zájmy, dovednosti, kariévní potenciál ale také slabé stránky, které by je mohly limitovat na trhu práce či při výběru konkrétního zaměstnání. Kariérové poradenství dále slouží k vyhodnocení pracovních příležitostí, doporučení vhodných zaměstnavatelů, poskytnutí informací o očekávaných kompetencích v daném oboru či k přípravě kariévního plánu. Kariévní plán může zahrnovat identifikaci vhodných zaměstnavatelů, přípravu kvalitního životopisu a motivačního dopisu či přípravu na samotný pohovor (Getachew, 2016). Role kariérového poradenství na vysokých školách je pro studenty velmi užitečná, nicméně mnohdy není mezi studenty, a to těmi se specifickými potřebami, tak rozšířená, což může vést k nedostatečné informovanosti studentů o nabízených poradenských službách. Právě podpořit využití služeb Kariérového centra TUL mezi studenty se specifickými potřebami pomáhá úzké propojení s Akademickou poradnou a centrem podpory na TUL. K lepší informovanosti studentů ohledně kariérového poradenství a kariévnímu uplatnění studentů a absolventů TUL na trhu má pomoci také nově vzniklý kariévní portál s názvem JobTUL. Portál všem studentům TUL a absolventům do tří let od ukončení studia nabízí propojení se zaměstnavateli a organizacemi, kteří na JobTUL nabízí relevantní pracovní příležitosti pro juniorní kandidáty. Studenti a absolventi tak mají jedinečnou možnost získat kariévní uplatnění, které jim pomůže rozšířit teoretické znalosti o praktické zkušenosti a dovednosti. Registrovaní zaměstnavatelé také na portálu prezentují svou značku zaměstnavatele, firemní kulturu či proces výběrového řízení. Zájemci o zaměstnání mají ještě před začátkem náborového procesu představu o tom, jak takový proces v dané firmě vypadá, a s čím by se případně mohli setkat. Se samotnou přípravou na pohovor studentům pomáhá právě Kariérové centrum TUL, a to formou individuální/skupinové konzultace či formou kurzů, workshopů nebo uspořádáním zvaných přednášek s experty z praxe v rámci vybraných předmětů na Ekonomické fakultě TUL. Ke zlepšení kvality a rozšíření nabídky poradenských služeb je důležitá také spolupráce univerzitních kariérových center napříč Českou republikou. Kariéroví poradci tak mají jedinečnou možnost sdílet své zkušenosti a posouvat úroveň kariérových center na vyšší úroveň, s cílem atraktivnit poradenské služby pro všechny univerzitní studenty.

Literatura

- Csirke A., Müllerová, A. *Metodický postup pro poskytování kariérového poradenství se zaměřením na 2. stupeň základních škol*. 2019. Dostupné z: <file:///C:/Users/KA-TERI~1/MAR/AppData/Local/Temp/R%3%Aimec%20pro%20nastaven%C3%AD%20KP%20na%202.%20stupni%20Z%C5%A0.pdf>
- Getachew, Abera. (2016). Career Development among Undergraduate Students of Madda Walabu University. *Journal of Student Affairs in Africa*. 4. 13. 10.18820/jsaa.v4i2.4.
- Hartung, P. J. (2010). Practice and Research in Career Counselling and Development – 2009. *The Career Development Quarterly* 59, 2, 98–142.
- Lee, F. K. & Johnston, J. A. (2001). Innovations in Career Counselling. *Journal of Career Development*, 27, 177–185.
- Nie, Zichao, Zurlo, Francesco, Camussi, Elisabetta and Annovazzi, Chiara, 2019, *Service Ecosystem Design for Improving the Service Sustainability: A Case of Career Counselling Services in the Italian Higher Education Institution*. *Sustainability* [online]. 11(5). DOI 10.3390/su11051427. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.3390/su11051427>
- Rozvoj kariérového poradenství včetně předčasných odchodů ze vzdělávání pojetí tematické oblasti v projektu P-KAP*, 2019. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/P_KAP/ke_stazeni/Karipo_IV_podrobne_pojeti_oblasti_intervence.pdf
- T-UNI, Pluhař, A., 2021. Studentům dá praxi, firmám zaměstnance. JobTUL je tu! Liberec: T-UNI, 2021. Dostupné z: <https://tuni.tul.cz/rubriky/univerzita/id:114026/studentum-da-praxi-firmam-zamestnance-jobtul-je-tu>
- Vendel, Š. Kariévní poradenství. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. isbn 978-80-247-1731-9
- Venera-Mihaela, Cojocariu & Puiu, Maria. (2014). *Career-Counselling Practices for University Students*. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 149. 222–227. 10.1016/j.sbspro.2014.08.221.

Kontaktní údaje:

doc. Ing. Kateřina Maršíková, Ph.D.; Ing. Tereza Horáková
Akademická poradna a centrum podpory, Kariérové centrum
Technická univerzita v Liberci
Studentská 1402/2, Liberec 461 17
e-mail: katerina.marsikova@tul.cz, tereza.horakova3@tul.cz

PODPORA ÚŘADU PRÁCE ČR PŘI ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Mgr. Leona Konečná

Abstrakt

Úřad práce ČR (dále jen „ÚP ČR“) poskytuje poradenské služby osobám se zdravotním postižením prostřednictvím speciálně vyškolených poradců OZP. Ti mohou osobám se zdravotním postižením (dále jen „OZP“) pomoci najít vhodné zaměstnání zohledňující jejich specifická pracovní omezení. Komplexní poradenství je poskytováno nejen registrovaným uchazečům o zaměstnání, ale i veřejnosti, včetně žáků a studentů během jejich studia. Jedním z nástrojů, které poradci při poradenství využívají, je pracovní rehabilitace. Žáci a studenti mohou požádat o pomoc Informační a poradenské středisko pro volbu a změnu povolání (IPS). Poradci v IPS pomáhají klientům s orientací ve studijních oborech a s kariérními možnostmi v praxi. ÚP ČR také nabízí EURES služby studentům a dalším zájemcům, kteří chtějí pracovat v zahraničí. Poradci EURES poskytují taktéž poradenství v oblasti přeshraniční mobility pracovníků v rámci EU/EHP/Švýcarska.

Klíčová slova

Úřad práce České republiky, pracovní rehabilitace, zprostředkování zaměstnání, rekvalifikace, ergodiagnostické vyšetření

SUPPORTING PEOPLE WITH DISABILITIES DURING EMPLOYMENT AT THE LABOUR OFFICE OF THE CZECH REPUBLIC

Abstract

The Labour Office of the Czech Republic provides counselling services to persons with disabilities through specially trained PWD counsellors. They can help the PWD find appropriate job reflecting their specific work limitations. Comprehensive counselling is provided not only to registered job seekers but also to the public, including pupils and students during their studies. One of the tools that advisers use in counselling is vocational rehabilitation. Pupils and students can also contact and ask for help of the Information and Counselling Centre regarding the choice and change of their career path. Counsellors in this centre can help their clients with orientation in study branches and with their career opportunities in practice. The Labour Office also offers EURES services to students who are interested in working abroad and provides counselling on cross-border mobility of workers within EU/EEA/Switzerland.

Keywords

Labour Office of the Czech Republic, vocational rehabilitation, (job)placement, retraining courses, ergodiagnostic examination

Úvod

Príspevek seznamuje s vybranými aktivitami ÚP ČR, které poskytuje zejména osobám se zdravotním postižením (dále jen „OZP“) nejen při hledání uplatnění na trhu práce, ale i při řešení dalších životních situací. Tyto bezplatné služby mohou využít studenti

vysokých škol už v průběhu studia, bez nutnosti evidence na ÚP ČR tak, aby po ukončení studia mohli plynule přejít na trh práce a zaměstnat se na vhodné pracovní pozici. Jedním z hlavních nástrojů je pracovní rehabilitace, která může umožnit i hendikepovaným studentům po ukončení studia vstup na otevřený trh práce.

ÚP ČR kromě zprostředkování zaměstnání, zabezpečuje mnohé další agendy. Jedná se například o:

- Rekvalifikace a profesní poradenství
- Regionální individuální projekty pro uchazeče o zaměstnání
- Příspěvky zaměstnavatelům za účelem podpory zaměstnanosti
- Evidence volných pracovních míst, monitoring trhu práce
- Povolování práce cizincům
- Dávky státní sociální podpory
- Dávky pomoci v hmotné nouzi
- Dávky pro osoby se zdravotním postižením

Budoucí i stávající studenti také mohou využít služeb Informačního a poradenského střediska pro volbu a změnu povolání (dále jen „IPS“). Poradci IPS pomáhají při výběru studijního oboru, informují o možnostech dalšího vzdělávání, realizují profesní (pracovní) diagnostiku a rovněž poskytují individuální pomoc při tvorbě osobního portfolia (sestavení životopisu, motivačního dopisu, příprava na přijímací pohovor). IPS disponuje informacemi o možnostech získání či doplnění profesní kvalifikace a absolvování rekvalifikace. Těchto služeb využívají především žáci základní a střední školy, studenti vysokých škol (když je nezbytné změnit studijní obor v průběhu studia) a rovněž zájemci z řad veřejnosti.

Více informací k IPS se zájemci dozví např. v tomto videu: <https://www.uradprace.cz/web/cz/zamestnanost-videa-s-titulky#IPS> a také na <https://www.uradprace.cz/web/cz/najdete-si-svoje-informacni-a-poradenske-stredisko-up-cr>.

Jednou z dalších služeb úřadu práce je EURES poradenství. EURES poskytuje komplexní poradenství v případě zájmu o zaměstnání v zahraničí (EU/EHP a Švýcarsko) a dále informace potřebné pro evidenci a podporu v nezaměstnanosti po návratu ze zahraničí. Poradci EURES dále poskytují informace o volných pracovních místech, situaci na evropském trhu práce a o životních a pracovních podmínkách v konkrétních zemích. Konkrétní pracovní místa a informace k pracovní mobilitě jsou pro zájemce o práci i zaměstnavatele dostupné na odkaze [EURES \(uradprace.cz\)](https://www.uradprace.cz) a na Evropském portále pracovní mobility EURES – evropský portál pracovní mobility – Evropská komise (europa.eu). Podrobnosti ke všem službám EURES jsou také v tomto videu – <https://www.uradprace.cz/web/cz/zamestnanost-videa-s-titulky#EURES>.

ÚP ČR za oblast zaměstnanosti poskytuje své služby širokému spektru klientů. Poskytuje služby uchazečům o zaměstnání, kteří se evidují na ÚP ČR v případě ztráty zaměstnání, mají zájem o zprostředkování nového zaměstnání a o poskytování poradenství, či další návazné služby. Další skupinu tvoří zájemci o zaměstnání. Jedná se o osoby, které se evidují buď ještě v době kdy jsou zaměstnané, nebo například pečují o malé dítě, a to z důvodu ohrožení ztrátou zaměstnání a potřeby poradenství při hledání zaměstnání či pomoci se změnou kvalifikace prostřednictvím rekvalifikačního kurzu.

ÚP ČR také poskytuje poradenství i zájemcům z široké veřejnosti, kteří nejsou v evidenci ani jako uchazeči ani jako zájemci o zaměstnání. Klienty úřadu práce jsou i zaměstnavatelé, kteří hledají zaměstnance. Zaměstnavatelé mohou čerpat příspěvky na podporu zaměstnávání jak na otevřeném, tak chráněném trhu práce. ÚP ČR v rámci podpory zaměstnávání spolupracuje s poskytovateli sociálních služeb, s lékaři, se školami, s místní samosprávou a dalšími institucemi.

Podrobnější informace o činnosti ÚP ČR jsou k dispozici v těchto videích – <https://www.uradprace.cz/web/cz/zamestnanost-vidoa> a také zde: <https://www.uradprace.cz/web/cz/zamestnanost-vidoa>.

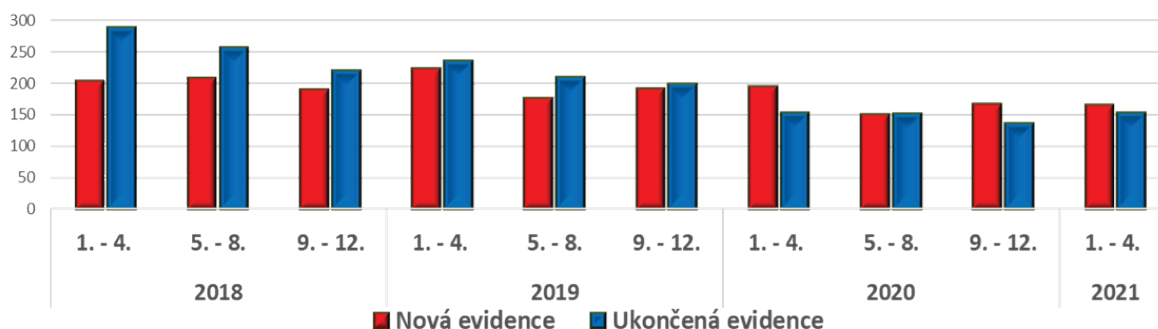
Pro osoby se zdravotním postižením ÚP ČR nabízí zejména tyto aktivity:

- Individuální poradenství, skupinové poradenství a poradenské programy
- Pracovní rehabilitace
- Poradenský program pro OZP
- Psychologické poradenství
- Bilanční diagnostika
- Ergodiagnostické vyšetření
- Rekvalifikační kurzy
- Účast v Regionálních individuálních projektech v rámci Operačního programu Zaměstnanost (ESF)

V rámci okresu Pardubice bylo k 30. 4. 2021 evidováno na ÚP ČR 448 OZP. Převažně se jednalo o osoby s kumulací hendikepů (zdravotní stav, vyšší věk, nedostatečné vzdělání, nízká nebo žádná praxe atd.). V prvních čtyřech měsících roku 2021 vstoupilo do evidence 166 osob se zdravotním postižením. Evidenci ukončilo 158 osob se zdravotním postižením, z toho 97 nástupem do zaměstnání a 43 na vlastní žádost.

Počty nových a ukončených evidencí OZP

Průměrná délka evidence OZP je 1,5 roku a průměrný věk evidovaných je 51 let.

Graf 1: Počty nových a ukončených evidencí OZP – okres Pardubice

(Zdroj: statistická data ÚP ČR)

V rámci evidence na ÚP ČR se setkáváme s OZP, které mají obavy z rizika odebrání či snížení stupně invalidity, odebrání renty, v případě že budou pracovat. Rovněž osoby, kterým je vyměřena exekuce nejsou motivovány k práci. Osoby se zdravotním postižením vzhledem ke svému zdravotnímu hendikepu často nejsou schopny pracovat na otevřeném trhu práce. Hledají uplatnění na chráněném trhu práce, kde výdělek na zkrácený úvazek nedosahuje takové výše, aby se jim často vyplatilo do práce nastoupit, zvláště

pokud ještě musí hradit náklady na dojíždění. Mnoho osob se zdravotním postižením, kterým byla snížena invalidita z III. stupně cítí, že se jejich zdravotní stav nezměnil, opakovaně se odvolává a čeká v evidenci ÚP ČR na přehodnocení stupně invalidity. Často se jedná o osoby, které byly po mnoho let mimo pracovní trh a jejich návrat do práce je velmi komplikovaný z důvodu špatného fyzického stavu, ztráty pracovních návyků a malé motivace ke změně. Kromě OZP, které jsou v evidenci ÚP ČR je velká část ekonomicky neaktivních OZP mimo evidenci ÚP ČR. Většinou se jedná o osoby s přiznaným III. stupněm invalidity, případně nižším stupněm invalidity, jejichž zdravotní stav ekonomickou aktivitu neumožňuje a jsou zajištěny výplatou invalidního důchodu.

Těmto osobám může při návratu na trh práce pomoci pracovní rehabilitace. Jedná se o komplexní systém aktivit, jehož cílem je usnadnit vstup osob se zdravotním postižením na trh práce, s ohledem na jejich aktuální zdravotní stav. Účast v pracovní rehabilitaci je dobrovolná a úřad práce hradí náklady s ní spojené. V rámci pracovní rehabilitace může být realizováno například individuální poradenství, ergodiagnostické vyšetření, bilanční diagnostika, rekvalifikace, příprava k práci, zprostředkování zaměstnání a další formy pracovní rehabilitace, vybrané konkrétně podle potřeby žadatele o pracovní rehabilitaci (PREGNET s. 17) Jak pomáhá pracovní rehabilitace v praxi se zájemci dozví např. v tomto videu – <https://www.uradprace.cz/web/cz/zamestnanost-video-s-titulky#rehab>.

V zákoně o zaměstnanosti se pracovní rehabilitace objevila poprvé v roce 2004. Pracovní rehabilitace je využívána pro evidované OZP, velmi těžce umístitelné na trhu práce, případně pro klienty poskytovatelů sociálních služeb v rámci prostupnosti pracovní a sociální rehabilitace a pro OZP z řad veřejnosti. Pracovní rehabilitace je definována v zákoně o zaměstnanosti v § 69 odst. 2 jako „*souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením, kterou na základě její žádosti zabezpečují krajské pobočky Úřadu práce a hradí náklady s ní spojené.*“ (zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti)

Účastníky pracovní rehabilitace, tedy oprávněné žadatele o pracovní rehabilitaci, definuje Zákon o zaměstnanosti v § 67 jako „*osoby invalidní ve III., II. nebo I. stupni nebo zdravotně znevýhodněné*“ (zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti). Dále se jedná o osoby, které byly posouzeny orgánem sociálního zabezpečení, že již nejsou invalidní, a to po dobu 12 měsíců ode dne tohoto posouzení. Oprávněným žadatelem je také fyzická osoba v dočasné pracovní neschopnosti, které ošetřující lékař vystavil doporučení k účasti v pracovní rehabilitaci. (zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti). Z důvodu podchycení oprávněných žadatelů ze skupiny dlouhodobě práceneschopných jsou oslovováni zástupci lékařů a center specializované péče, informováni poskytovatelé sociálních služeb, zaměstnavatelé a další spolupracující organizace. Úřad práce také dlouhodobě spolupracuje s ergodiagnostickými centry.

Realizace pracovní rehabilitace je nároková. O pracovní rehabilitaci si musí zájemce požádat a každá žádost o pracovní rehabilitaci podaná oprávněnou osobou musí být přijata a řešena. Žádost o pracovní rehabilitaci, včetně poučení účastníka pracovní rehabilitace, lze najít a vyplnit na [Formuláře \(mpsv.cz\)](https://www.mpsv.cz). Ve spolupráci s žadatelem o pracovní rehabilitaci je zpracován individuální plán pracovní rehabilitace (IPPR) a jsou realizovány jednotlivé formy a aktivity pracovní rehabilitace. Za nejvíce využívanou formu

pracovní rehabilitace lze považovat přípravu k práci, která se realizuje na pracovištích stávajícího zaměstnavatele OZP (v případě pracovní neschopnosti), na pracovních místech u zaměstnavatelů uznaných na chráněném trhu práce nebo ve vzdělávacích zařízeních. Příprava k práci se využívá u dlouhodobě evidovaných OZP, které již ztratily pracovní návyky a bez nich se na trh práce nejsou schopny zařadit, nebo u osob, které jsou v dlouhodobé pracovní neschopnosti a jejichž zdravotní stav neumožňuje vykonávat jejich původní profesi.

S klienty z řad OZP pracuje ÚP ČR i mimo pracovní rehabilitace, formou skupinového a individuálního poradenství, které se realizuje i opakovaně. Stejně tak je možné mimo pracovní rehabilitaci absolvovat i ergodiagnostické vyšetření, bilanční diagnostiku či rekvalifikační kurzy. Ročně je v Pardubickém kraji uskutečněno průměrně 2500 individuálních kontaktů s OZP, a to včetně klientů z veřejnosti mimo evidenci

Další aktivitou je ergodiagnostické vyšetření, které má za cíl zhodnotit a určit funkční psycho-senzo-motorický potenciál OZP, pro účely služeb zaměstnanosti a usnadnění vstupu OZP na trh práce. Závěrečná zpráva z tohoto vyšetření obsahuje tzv. pozitivní pracovní rekomandaci, která OZP informuje o jejich fyzických možnostech vzhledem k pracovnímu uplatnění. (PREGNET s. 20). Od roku 2016 do roku 2020 bylo v Pardubickém kraji realizováno celkem 115 vyšetření, 52 uchazečů o zaměstnání (UoZ) nastoupilo po jeho absolvování do zaměstnání a 34 UoZ ukončilo evidenci na ÚP ČR na vlastní žádost. Důvodem byl například odchod do předčasného starobního důchodu nebo zvýšení stupně invalidity.

V Pardubickém kraji je pracovní rehabilitace realizována od roku 2005. Od roku 2017 došlo v rámci celé republiky k posílení kapacit poradenství pro OZP díky projektu Rozvoj systému podpory zaměstnávání osob se zdravotním postižením na volném trhu práce (OZP). Na vybraných kontaktních pracovištích lze využít na oddělení poradenství a dalšího vzdělávání služeb poradců OZP a na každé krajské pobočce úřadu práce navázat spolupráci s krajským koordinátorem zaměstnávání OZP. Veškeré informace ke službám a kontakty na pracovníky v daném okrese je možné dohledat na webových stránkách úřadu práce <https://www.uradprace.cz/web/cz/krajske-pobocky>.

Úřad práce ČR – Krajské pobočky

Závěr

Studenti vysokých škol se zdravotním postižením, kteří potřebují řešit své pracovní uplatnění, mohou již v době studia kontaktovat Úřad práce ČR – poradce OZP na vybraných kontaktních pracovištích nebo koordinátora zaměstnávání OZP na krajské pobočce Úřadu práce ČR. Před ukončením studia je možné se zaměřit na vyhledání vhodného zaměstnavatele, který by byl schopen vytvořit či přizpůsobit pracovní místo potřebám nového zaměstnance s konkrétním zdravotním omezením. Na poradce OZP je možné se obrátit i v případě zájmu o pracovní rehabilitaci. S každým zájemcem o pracovní rehabilitaci jsou projednány vhodné formy pracovní rehabilitace a na jejich základě je uzavřen individuální plán pracovní rehabilitace. V některých případech může být k určení vhodného pracovního uplatnění využito ergodiagnostické vyšetření nebo bilanční diagnostika. Pro začlenění účastníka pracovní rehabilitace do pracovního prostředí a ověření možnosti pracovat vzhledem k aktuálnímu zdravotnímu stavu se využívá příprava k práci. Po úspěšném ukončení pracovní rehabilitace dochází ve většině případů k nástupu jejího účastníka do zaměstnání, ať už na otevřeném či chráněném trhu práce.

Literatura

Internet

PREGNET – Metodické materiály k pracovní rehabilitaci v ČR [online]. [vid. 12. 7. 2021]. Dostupné z: <http://pregnet.pracovnirehabilitace.cz/>

Zákon č.435/2004 sb. o zaměstnanosti [online]. [vid. 12. 7. 2021]. Dostupné z: www.aspi.cz

MPSV – Pracovní rehabilitace [online]. [vid. 12. 7. 2021]. Dostupné z: Formuláře (mpsv.cz)

Kontaktní údaje:

Mgr. Konečná Leona

ÚP ČR KrP v Pardubicích

Boženy Vikové-Kunětické 1950

mail: leona.konecna@uradprace.cz

tel.: +420 950 144 709

Místo pro vaše poznámky:

*Konferenci pro Vás připravil přípravný a realizační tým ve složení:
Mgr. Iveta Pospíšilová, Bc. Hana Klozová, Mgr. Alena Malinová,
Mgr. Bc. Markéta Pospíšilová*

Název Sborník příspěvků z XIV. ročníku konference
„Vysokoškolské studium bez bariér“
Autor Kolektiv
Editor Mgr. Iveta Pospíšilová, Mgr. Bc. Markéta Pospíšilová
Určeno pro účastníky konference
Vydavatel Technická univerzita v Liberci, Studentská 1402/2, Liberec
Schváleno Rektoriátem TUL dne 29. 3. 2022, čj. RE 14/22
Vyšlo v březnu 2022
Počet stran 83
Vydání 1.
ISBN 978-80-7494-598-4
Číslo publikace 55-014-22

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou

